

S A R A W A K

**PENYATA RASMI PERSIDANGAN
DEWAN UNDANGAN NEGERI**

Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates

MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEEMPAT
First Meeting of the Fourth Session

19 – 28 MEI 2025

DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS
Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly

JUMAAT

23 MEI 2025

(25 ZULKAEDAH 1446H)

KUCHING

Peringatan untuk Ahli Dewan:

Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan.**

KANDUNGAN

1.0	BACAAN PERISYTIHARAN MESYUARAT.....	1
2.0	PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER.....	1
3.0	PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN	
	(186) Free Education Initiative 2026.....	1
	(187) Water Supply in N.13 Batu Kitang.....	2
	(188) Polisi Permit to Enter Coupe (PEC).....	3
	(189) Poliklinik Sarikei.....	4
	(190) Mengambil Alih Bekas Jalan Balak dan Jambatan Kayu.....	5
	(191) Native Companies.....	6
	(192) Liputan Telekomunikasi di DUN Murum.....	7
	(193) Plan to Upgrade the Existing Facilities at Kampung Malaysia Resettlement Scheme.....	8
	(194) Selangau Pig Farming.....	9
	(195) Jalan dan Jambatan di Kawasan Tanah Paya Gambut.....	10
	(196) Constituency Re-Delineation Exercise.....	12
	(197) & (240) Pusat Pemulihan Dadah (PUSPEN).....	13
4.0	SAMBUNGAN PERBAHASAN USUL PENGHARGAAN ATAS UCAPAN TUAN YANG TERUTAMA YANG DI-PERTUA NEGERI SARAWAK	
	<i>[Perbahasan daripada Ahli Dewan Biasa]</i>	
	(1) YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor – (DUN N.28 Lingga).....	15
	(2) YB Encik Adam Yii Siew Sang – (N.74 Pujut).....	19
	(3) YB Dato Paulus Palu Gumbang – (N.80 Batu Danau).....	22
	(4) YB Encik Kennedy Chukpai Ugon – (N.66 Murum).....	25
	(5) YB Encik Awla bin Dris – (N.21 Simunjan).....	29
	(6) YB Encik Chong Chieng Jen – (N.9 Padungan).....	32
	(7) YB Encik Johnny Pang Leong Ming – (N.68 Tanjong Batu).....	39
	(8) YB Datuk Mong anak Dagang – (N.31 Bukit Begunan).....	42
	(9) YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa – (N.33 Engkilili).....	45
	(10) YB Encik Miro anak Simuh – (N.18 Serembu).....	49
	(11) YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim – (N.17 Stakan).....	53
	(12) YB Dato Dennis Ngau – (N.77 Telang Usan).....	58
	(13) YB Encik See Chee How – (N.11 Batu Lintang).....	62
	(14) YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor – (N.29 Beting Maro).....	64
	(15) YB Dato Mohd. Chee bin Kadir – (N.40 Kabong).....	67
5.0	PENANGGUHAN MESYUARAT.....	73

SARAWAK
DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Penyata Rasmi

MESYUARAT PERTAMA BAGI PENGGAL KEEMPAT

Jumaat, 23 Mei 2025

Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.12 pagi

HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas) <i>Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	
2.	Yang Berhormat Dato Haji Idris bin Haji Buang P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E. <i>Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	<i>N.16 Muara Tuang</i>
3.	Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg D.P., P.M.N., D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E., P.S.N.B., S.P.D.K. <i>Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar</i> <i>Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar</i>	<i>N.26 Gedong</i>
4.	Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua</i> <i>Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan</i>	<i>N.37 Bukit Saban</i>
5.	Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua</i> <i>Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan</i>	<i>N.82 Bukit Sari</i>
6.	Yang Berhormat Datuk Amar Dr Sim Kui Hian D.A., P.N.B.S., P.J.N., P.B.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan</i>	<i>N.14 Batu Kawah</i>
7.	Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti</i>	<i>N.56 Dalat</i>
8.	Yang Berhormat Dato Sri Dr Stephen Rundi anak Utom P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E. <i>Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah</i>	<i>N.69 Kemena</i>

9. Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin
P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E.
Menteri Pengangkutan N.75 Senadin
10. Yang Berhormat Dato Sri John Sikie anak Tayai
P.N.B.S., P.J.N., P.B.S., P.B.E.
Menteri di Jabatan Premier N.60 Kakus
11. Yang Berhormat Dato Sri Haji Julaihi bin Haji Narawi
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E.
Menteri Utiliti dan Telekomunikasi N.27 Sebuyau
12. Yang Berhormat Dato Sri Roland Sagah Wee Inn
P.N.B.S., P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E.
Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat N.20 Tarat
13. Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala
P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek) N.78 Mulu
14. Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis
P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat) N.32 Simanggang
15. Yang Berhormat Datuk Dr Jerip anak Susil
P.G.B.K., A.M.N., P.B.E.
Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) N.19 Mambong
16. Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang
P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) N.65 Belaga
17. Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus
P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E.
Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak) N.71 Bekenu
18. Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh
P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B.
Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar N.41 Kuala Rajang
19. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi
P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Penyelaras Projek untuk Agensi Pembangunan Wilayah, Dewan Bandaraya Kuching Utara dan Hal Ehwal Islam) N.4 Pantai Damai
20. Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali
P.G.B.K., P.T.E., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) N.7 Samariang

21. Yang Berhormat Datuk Dr Malcolm Mussen anak Lamoh
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan N.34 Batang Ai
22. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail
P.G.B.K., A.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) N.79 Bukit Kota
23. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) N.55 Nangka
24. Yang Berhormat Datuk Dr Penguang Manggil
P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) N.76 Marudi
25. Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol
P.G.B.K., K.M.N., J.B.K., P.T.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak) N.42 Semop
26. Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew
P.J.N., D.I.M.P., A.B.S.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) N.73 Piasau
27. Yang Berhormat Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) N.24 Sadong Jaya
28. Yang Berhormat Datuk Dr Ripin bin Lamat
P.G.B.K., J.B.K., K.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) N.72 Lambir
29. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar N.5 Demak Laut
30. Yang Berhormat Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah) N.22 Kedup
31. Yang Berhormat Datuk Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) N.35 Saribas
32. Yang Berhormat Dato Henry Harry anak Jinep
P.S.B.S., A.B.S.
Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut) N.2 Tasik Biru

33. Yang Berhormat Dato' Murshid DiRaja Dr Juanda bin Jaya
P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman) N.44 Jemoreng
34. Yang Berhormat Dato Gerald Rentap Jabu
P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan) N.36 Layar
35. Yang Berhormat Dato Majang anak Renggi
P.S.B.S., P.B.K., A.B.S.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan) N.70 Samalaju
36. Yang Berhormat Datuk Jefferson Jamit anak Unyat
P.G.B.K., B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera) N.63 Bukit Goram
37. Yang Berhormat Datuk Michael Tiang Ming Tee
P.G.B.K., P.B.S.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) N.54 Pelawan
38. Yang Berhormat Dato Ibrahim bin Baki
A.B.S., J.B.S., P.S.B.S.
Timbalan Menteri Utiliti (Sarawak Energy Berhad dan PETROS) N.8 Satok
39. Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii
P.G.B.K., D.I.M.P., S.S.A.P. N.45 Repok
40. Yang Berhormat Dato Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman
P.S.B.S., J.B.K., P.B.S. N.6 Tupong
41. Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom
P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas) N.47 Pakan
42. Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang
P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E. N.31 Bukit Begunan
43. Yang Berhormat Dato Paulus Palu Gumbang
P.S.B.S., A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E. N.80 Batu Danau
44. Yang Berhormat Dato Dennis Ngau
P.S.B.S., J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S. N.77 Telang Usan
45. Yang Berhormat Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor
P.T.E., P.B.S. N.29 Beting Maro
46. Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen N.9 Padungan
47. Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui N.10 Pending
48. Yang Berhormat Encik See Chee How N.11 Batu Lintang
49. Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing
P.J.N., A.B.S. N.46 Meradong

50. Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khere Chiang
P.S.B.S., B.B.S., J.B.K. *N.13 Batu Kitang*
51. Yang Berhormat Dato Mohd Chee bin Kadir
P.S.B.S., A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S. *N.40 Kabong*
52. Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang
A.M.N., K.M.N., J.B.S. *N.61 Pelagus*
53. Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh
P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E. *N.53 Bawang Assan*
54. Yang Berhormat Encik Miro anak Simuh
P.B.S. *N.18 Serembu*
55. Yang Berhormat Encik John anak Ilus
P.B.S., A.P.S. *N.23 Bukit Semuja*
56. Yang Berhormat Encik Awla bin Dris
P.B.S., A.B.S. *N.25 Simunjan*
57. Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang
P.B.K. *N.59 Tamin*
58. Yang Berhormat Encik Rolland Duat anak Jubin *N.48 Meluan*
59. Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi
B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K. *N.58 Balingian*
60. Yang Berhormat Encik Safiee bin Haji Ahmad
J.B.K., P.P.B. *N.43 Daro*
61. Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon
J.B.S., P.P.N., A.B.S. *N.66 Murum*
62. Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong
P.B.S., A.B.S. *N.50 Machan*
63. Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim
A.M.N., P.M.W. *N.17 Stakan*
64. Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang
A.B.S. *N.74 Pujut*
65. Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor
P.B.S. *N.28 Lingga*
66. Yang Berhormat Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada
A.B.S., P.B.S., K.M.N. *N.21 Tebedu*
67. Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang
P.B.S., P.P.B. *N.1 Opar*
68. Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan
P.B.S. *N.3 Tanjong Datu*

69.	Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin P.B.S., K.M.N.	N.12 Kota Sentosa
70.	Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri P.B.K., A.B.S.	N.38 Kalaka
71.	Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa J.B.S., P.T.E.	N.33 Engkilili
72.	Yang Berhormat Encik Baru Bian	N.81 Ba'Kelalan
73.	Yang Berhormat Encik Friday anak Belik A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C.	N.39 Krian
74.	Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana P.B.K.	N.49 Ngemah
75.	Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek P.B.S.	N.51 Bukit Assek
76.	Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine J.B.K., A.B.S.	N.57 Tellian
77.	Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan P.B.S.	N.62 Katibas
78.	Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai P.B.S.	N.64 Baleh
79.	Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming P.B.S.	N.68 Tanjong Batu
80.	Yang Berhormat Encik Iskandar bin Turkee	N.67 Jepak

TIDAK HADIR

(Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E. <i>Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan</i>	N.15 Asajaya
2.	Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan P.G.B.K., A.M.N., P.T.E. <i>Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan)</i>	N.30 Balai Ringin
3.	Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P.	N.52 Dudong

TURUT HADIR

1. Encik Nur Azhar bin Bujang
Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
2. Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehadin
Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
3. ASP. Mohd Nur Fitri bin Mohd Idrus
Bentara Mesyuarat

4. Inspektor Eldino Erick Joss
Bentara Mesyuarat
5. Encik Encik Nizle anak Junep
Bentara Mesyuarat
6. Encik Muhaimin Naqib bin Narudin
Bentara Mesyuarat
7. Encik Bryan Hansen anak Wennedy
Bentara Mesyuarat
8. Encik Abang Mohd Azamuddin bin Abang Yahya
Bentara Mesyuarat

PETUGAS PERSIDANGAN

PEGAWAI UNDANG-UNDANG DAN PEMBACA PRUF

1. Encik Syed Rezif Afham bin Wan Alwi *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*
2. Cik Vanessa anak Jawa *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*

PEMBACA PRUF

1. Encik Nasir bin Hamid *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*
2. Puan Niniefadzilea binti Iswandi *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*

JURUTRENGKAS

1. Puan Sharlina binti Mushar *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
2. Puan Malin anak Arit *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri*
3. Puan Meri Sabas *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
4. Puan Noorina binti Hamdan *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
5. Puan Doris anak Francis Harris *Universiti Malaysia Sarawak (UNIMAS)*
6. Puan Ratna Airwati binti Haji Md. Junaidi *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
7. Puan Sabtuyah binti Adeng *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
8. Puan Nori Othman *Perbadanan Pembangunan Perumahan*
9. Puan Zuriawati binti Mohd Laili *Pustaka Negeri Sarawak*
10. Encik Mohd Alfadjer bin Tuah *Pejabat Residen Bahagian Kuching*
11. Puan Dalina binti Dalil *Jabatan Kerja Raya Sarawak (JKR)*
12. Puan Siti Rabiah binti Jili *JKR Bahagian Limbang*
13. Puan Olivia Batan *Jabatan Audit Negara Negeri Sarawak*
14. Puan Liliana Bian *Pihak Berkuasa Penerbangan Awam Malaysia*
15. Puan Noor Afifah binti Bahaudin *Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak*
16. Puan Dayang Duraiza binti Haji Awang Jangka *Lembaga Sumber Asli & Alam Sekitar Sarawak*
17. Puan Anieta Sylvester Pungga *Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak*
18. Puan Juliana Lugom *Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak*
19. Puan Rosemary Langub *Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak*
20. Puan Nur Izzatul Fatihah Abdullah *Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak*
21. Puan Rosline anak Dominic Maon *Kementerian Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak (MEITD)*
22. Puan Azah Mohamad Jally *Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak*
23. Puan Nurhaida binti Amin *Jabatan Penyiaran Kawasan Sarawak, Jabatan Penyiaran Negeri Sarawak*

24.	Puan Valarie Jane anak Aitman	<i>Pejabat Pembangunan Persekutuan Negeri Sarawak, Unit Penyelarasan Pelaksanaan, Jabatan Perdana Menteri</i>
25.	Puan Margaret anak Francis Bohui	<i>Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Sarawak</i>
26.	Puan Leidiana binti Azahari	<i>Pejabat Timbalan Menteri di Jabatan Premier Sarawak (Penyelaras Projek untuk Agnesi Pembangunan Wilayah, Dewan Bandaraya Kuching Utara dan Hal Ehwal Islam)</i>

JURURAKAM PERSIDANGAN

1.	Puan Siti Nazilafatullaini binti Sukri	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
2.	Encik Wan Mohamad Zaki bin Wan Alias	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
3.	Encik Fareez Azizi bin Zakeria	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
4.	Puan Sandora anak Jelema	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>

JURUCETAK

1.	Encik Mohd. Nor Majidi Bin Marekan	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>
2.	Encik Gabriel Jimmy	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>

JURUTEKNIK IT

1.	Encik Hasmadi bin Abang Wahab	<i>SAINS</i>
2.	Encik Mohamad Fadzly bin Arfan	<i>SAINS</i>
3.	Encik Izzat Luqman	<i>SAINS</i>

MESSENGER

1.	Encik Mohamad Zahari bin Hamden	<i>Jabatan Agama Islam Sarawak</i>
2.	Encik Helmy bin Abdul Rahman	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
3.	Encik Shah Riwandu Sia bin Ridzuan	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
4.	Encik Mohammad Zaidi bin Rambli	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
5.	Encik Lawrence Encharang	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
6.	Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>
7.	Encik Fadillah bin Lokman	<i>Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Kuching</i>
8.	Encik Addison anak Fredrick	<i>Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Kuching</i>

SEKRETARIAT PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK

1. Tuan Haji Abang Zaabar bin Abang Ballia
2. Cik Noria binti Suut
3. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
4. Encik Nurkhairudin bin Osen
5. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
6. Puan Aisha Parveen binti Badron
7. Cik Genang anak Timbung
8. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
9. Puan Hanisah Abdullah
10. Cik Siti Halimah binti Mohamad Nawawi
11. Puan Hasfarini binti Hassim
12. Cik Nurhaffizah Abdullah
13. Puan Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
14. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
15. Encik Felix Aaron anak Michael
16. Puan Calista Abbie anak Sapa @ Patrick Sapa
17. Cik Sharina binti Sopian

18. Encik Awang Mohammad Asyrul Jaya bin Awang Putra
19. Sarjan Terence anak Jayan
20. Puan Norziana binti Haji Ahmad
21. Encik Mohd Hasfia bin Abdullah
22. Puan Nur Eliana Abdullah
23. Puan Nazmah binti Darham
24. Puan Tracy Lyana anak Bana
25. Encik Mohd Zulkhairi bin Mohammad Hejemi
26. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
27. Cik Parcelia Renyelia anak Pamg
28. Cik Nur Zafirah binti Affendy Michael
29. Puan Deidre anak Wilson
30. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
31. Cik Siti Nur Marsitah binti Abdullah
32. Puan Nur Amira Lystiani binti Poniman
33. Encik Alwie bin Haji Ali
34. Cik Hawa binti Morsad
35. Encik Razali bin Awi
36. Puan Nora binti Atem
37. Encik Zahari bin Bolhi
38. Encik Lukas Jammany anak Kated
39. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
40. Encik Salman bin Jaya
41. Encik Romzi bin Bujang
42. Encik Musa bin Julai
43. Puan Suraya binti Hamden
44. Puan Noraisah binti Ahmad
45. Cik Siti Zalilah binti Samsawi
46. Encik Iz Mohd. Haiqal Hakeem bin Mahamud

PELAJAR PRAKTIKAL

1. Cik Nur Azmina Izzatulrazan binti Ibrahim
2. Encik Mohammad Amir bin Mohammad Zamri
3. Encik Mohamad Aswan bin Ismail

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 9.12 pagi)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

DOA

PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER

Tuan Speaker: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Selamat pagi dan Salam sejahtera. Ahli-ahli Yang Berhormat, I have granted leave of absence under Standing Order 81 to Ahli Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah, Minister for Tourism, Creative Industry and Performing Arts; Minister of Youth, Sports and Entrepreneur Development Sarawak; and Member for N.15 Asajaya for today's sitting.

PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

Tuan Speaker: Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor, Lingga. Proceed, the mic is on.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: Thank you, Tuan Speaker, my question number is 186.

Free Education Initiative 2026

(186) YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor to ask the Minister for Education, Innovation and Talent Development: How does the government work with industries to align the free education initiative 2026 with Sarawak's workforce and economic development need, particularly in sectors like renewable energy, the digital economy and agro industry?

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat) (Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis): Thank you, Tuan Speaker and thank you Ahli Yang Berhormat bagi Lingga.

For the information of the Honourable Member for Lingga, in line with the aspirations of the Post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030, my ministry is committed to ensuring that tertiary education curricula remain industry-relevant, adaptive, and future-proof so that our graduates are not only employable but also equipped to drive Sarawak's socio-economic transformation.

Sarawak Free Tertiary Education Scheme (FTES) is a strategic initiative that directly supports the aspirations of PCDS 2030, particularly in developing a resilient, skilled, and future-ready workforce for Sarawak. Thank you.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: *(Supplementary Question)* Thank you, Honourable Deputy Minister for your answer. I have two supplementary questions to be asked:

- (a) Are there any programmes or platforms under MEITD that link our education system to industries need; and
- (b) Given efforts in upskilling industries align curriculum and strategic development in renewable energy, digital economy and agro-industry, how can institution ensure the training is relevant and accessible to the *rakyat*? Thank you.

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pembangunan Bakat) (Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis): Thank you, Honourable Member for Lingga. To answer the first supplementary question. Our annual Sarawak Career & Training Fair (SCaT Fair) is our largest training and career exhibition. It aims to provide information on education and career

opportunities, enhance the employability of our graduates and youth and empower them to make decision about their future.

Through this initiative and strategic partnership with agencies such as *Tabung Ekonomi Gagasan Anak Sarawak* (TEGAS) and supported by the strategic partnership with key agencies including *Pertubuhan Keselamatan Sosial* (PERKESO), Sarawak Skill Centre for Technology Excellence Sarawak (CENTEX), Sarawak Digital Economy Corporation (SDEC), PETRONAS and PETROS. We are aligning our graduates with the current job market demand.

To answer supplementary question number two, our institution emphasizes hands on practical approach be it both technical and critical training skill especially to the rural community initiatives such as Industry Technology Outreach Programme (ITOP), Community Technology Outreach Programme (CTOP), Village Transformation Programme, Industry Collaboration and Mobile Training Unit deliver high training on renewable energy, digital economy and agro-industry directly to the local area.

These ensure that all Sarawakians, regardless of location can take part in; and benefit from the state high-tech economic growth. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khare Chiang, Batu Kitang.

YB Dato Ir. Lo Khare Chiang: Selamat pagi Tuan Speaker, izinkan saya memulakan soalan saya dengan sebuah pantun:

*Dari Batu Sepuluh hingga Batu Tujuh,
Mulai lima pagi hingga pukul tujuh,
Alamak! Jem teruk,
Hari Isnin hingga hari ketujuh,
Alhamdulillah, GPS telah membantu,
Telah bersetuju, soalan saya nombor 187.*

Water Supply in N.13 Batu Kitang

(187) YB Dato Ir. Lo Khare Chiang bertanya kepada Menteri Utiliti dan Telekomunikasi: When will water supply at Lorong Gimorieng 3, in Kampung Bumbok, N.13 Batu Kitang be implemented?

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) (YB Datuk Liwan Lagang): Selamat pagi Tuan Speaker, terima kasih Ahli Yang Berhormat bagi Batu Kitang, jangan risau, percayalah Kerajaan GPS sentiasa membantu, jangan risau, itu kepastian. For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Batu Kitang, “*ah....tengok jawapan ini, lihat, dengar*”. The construction of the distribution pipeline for Lorong Gimorieng 3 in Kampung Bumbok is expected to commence by the third quarter of 2025, that is the answer.

YB Dato Ir. Lo Khare Chiang: (*Supplementary Question*) Terima kasih Timbalan Menteri, terima kasih, Tuan Speaker. I have two supplementary questions. Question number 1:

- (a) What is the scope of work for this project?
- (b) When is the project expected to be completed? Thank you.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) (YB Datuk Liwan Lagang): Thank you, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Kitang. You want to know the scope of work; we will give you the scope of work is 1 km of 160 ml of HDPE Pipeline extension. You know you have been given before and now is extension at Gemorieng 3, Kampung Bumbok and for your second question the project is expected to be completed by fourth quarter of this year. *Mula* third quarter expected to be completed in fourth quarter. You see the act and work of GPS, thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan, Tanjong Datu.

Polisi Permit to Enter Coupe (PEC)

(188) YB Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar: Bolehkah pihak kementerian menjelaskan/ menerangkan polisi *Permit to Enter Coupe* (PEC) yang dikuatkuasakan kepada semua pemegang lesen bakau di negeri ini? Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya nombor 188.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh) Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Yang Berhormat bagi Tanjong Datu. Tuan Speaker, sebelum saya menjawab soalan dari Yang Berhormat bagi Tanjong Datu, saya mengalu-alukan kedatangan rombongan dari kawasan saya N.41 Kuala Rajang yang terdiri daripada 30 orang Ahli PBB dari Sayap Wanita, Belia dan Pemuda. Semoga kehadiran mereka di persidangan di Dewan yang mulia ini dapat dimanfaatkan sepenuhnya. Itu mereka duduk di sebelah depan saya.

Untuk menjawab soalan dari Yang Berhormat bagi Tanjong Datu. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Datu, dalam konteks sektor pembalakan di Sarawak, *Permit to Enter Coupe* (PEC) adalah merupakan satu dokumen rasmi yang dikeluarkan oleh Jabatan Hutan Sarawak kepada pemegang lesen pembalakan, termasuklah lesen kayu bakau, sebelum mereka dibenarkan beroperasi. PEC adalah sebahagian daripada proses pengurusan dan kawalan operasi pembalakan. Bagi memastikan aktiviti-aktiviti berkaitan dilaksanakan secara sah dan mematuhi peraturan serta *Standard Operating Procedure* (SOP) yang telah ditetapkan. Sebelum PEC dikeluarkan, pelesen perlu mengemukakan Pelan Kejuruteraan Hutan ataupun *Forest Engineering Plan* yang merangkumi *General Harvesting Plan* dan *Detailed Harvesting Plan*. Walau bagaimanapun, untuk kawasan lesen kayu bakau hanya *General Harvesting Plan* sahaja yang diperlukan. Tempoh sah PEC adalah selama enam bulan setelah PEC diperolehi pelesen dibenarkan untuk memulakan operasi pembalakan di kawasan blok tebangan yang telah diluluskan. Proses ini dilaksanakan untuk memastikan setiap langkah dalam operasi pembalakan dikawal selia dengan ketat dan sistematik selaras dengan prinsip pengurusan hutan secara mampan. Terima kasih.

YB Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Timbalan Menteri. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan. Soalan pertama,

- (a) Apakah manfaat pelaksanaan *Permit to Enter Coupe* bagi lesen bakau? dan yang kedua
- (b) Apakah inisiatif dan langkah yang telah diambil oleh Kerajaan Sarawak di dalam melaksanakan sistem *Permit to Enter Coupe* ini di kawasan hutan bakau? Terima kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Yang Berhormat bagi Tanjong Dato dan terima kasih, Tuan Speaker. Untuk menjawab soalan pertama tadi. Pelaksanaan *Permit to Enter Coupe* memberikan manfaat seperti berikut:

- (a) Memastikan sumber kayu bakau di Sarawak diurus secara sistematik dan mampan dengan menghadkan kawasan tebangan berpandukan kepada pusingan. Tebangan yang berpatutan dan mematuhi had tebangan pokok bakau tidak kurang daripada 10 cm dps ataupun diameter per size;
- (b) Pengeluaran kayu bakau dipantau berdasarkan data bancian. Stok varian pokok yang diperolehi sebelum operasi tebangan dilakukan. Oleh itu, pengeluaran kayu bakau secara berlebihan dapat dikawal sekali gus memastikan sumber kayu bakau berterusan bagi memenuhi keperluan pada masa hadapan;

- (c) Mengawal penebangan di luar kawasan lesen dan mengelak aktiviti pembalakan haram di kawasan luar hutan bakau berlaku;
- (d) Memperkasakan pengurusan pemuliharaan pesisir pantai dan tadbir urus Kerajaan Sarawak dalam hal ehwal berkaitan pengurusan hutan bakau serta sebagai langkah mitigasi perubahan iklim (*climate change mitigation*); dan
- (e) Memastikan operasi pengusaha hasilan kayu bakau dilakukan secara teratur dan terkawal serta mengurangkan impak ke atas ekosistem.

Hal ini sekaligus menjamin kelestarian industri kayu bakau dan pembangunan sosioekonomi penduduk setempat.

Dan untuk menjawab soalan kedua:

- (a) Mengadakan sesi taklimat kepada para pemegang lesen kayu bakau pada 10 Februari tahun ini, di Pejabat Hutan Wilayah Kuching bagi memberikan penerangan terperinci berkaitan pelaksanaan PEC;
- (b) Pembaharuan lesen bakau hendaklah selaras dengan *Director of Forest Circular No. 2/2019 - Restoration Programme Within Licence Area*, di mana penanaman semula pokok bakau mestilah sama atau melebihi bilangan pokok yang ditebang; dan
- (c) Pelaksanaan PEC ini telah diguna pakai di Bahagian Sarikei dan di Bahagian Mukah terutama sekali di Lembah Rajang dan akan dikuatkuasakan di seluruh Sarawak. Insya-Allah.

Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii, Repok.

Poliklinik Sarikei

(189) YB Dato' Sri Huang Tiong Sii bertanya kepada Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan: Memandangkan penggunaan Poliklinik Sarikei telah melebihi kapasiti maksimum, adakah kerajaan mempunyai perancangan untuk melaksanakan kerja-kerja peluasan menyeluruh atau membina sebuah poliklinik baharu bagi menampung keperluan penduduk setempat yang semakin meningkat?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Tuan Speaker and thank you to Honourable Member for Repok for his question regarding the maximum capacity of Klinik Kesihatan Sarikei and whether there is any plan for a new *klinik kesihatan* for Sarikei. For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Repok, Klinik Kesihatan Sarikei began operations since August 1993.

Currently, the total number of patients treated at Klinik Kesihatan Sarikei is between 600 to 800 patients per day. Expansion of the waiting area for that *klinik kesihatan* was completed in 2021 and they had improved the congestion issue. For the year 2023, RM800,000 has been approved for repair and upgrading works at *klinik*. The long-term plan involving the proposal for the construction of a new *Klinik Kesihatan* Type 2 on Lot 1120, Block 33, Sarikei Land District, along with the Divisional Health Office and Divisional Pharmacy Office which will be submitted under RMK-13.

YB Dato' Sri Huang Tiong Sii: (Supplementary Question) Thank you, Tuan Speaker and thank you Ahli Yang Berhormat Deputy Minister. I have two supplementary questions:

- (a) What are the services provided under *Klinik Kesihatan* Type 2?

- (b) What is the initiative undertaken by the Ministry to address the patient overcrowding issues at Klinik Kesihatan Sarikei ?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Honourable Member for Repok for the two supplementary questions. To answer to the first supplementary question, *Klinik Kesihatan* Type 2, Tuan Speaker, is to accommodate 500 to 800 patients daily. Now the services provided under the *Klinik Kesihatan* Type 2 are Outpatient Services, Maternal and Child Services, Laboratory Services, Radiology Services, Rehabilitation Services, Pharmacy Services and Dental Services.

The answer is to the second supplementary question. For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Repok, one of the major initiatives to address the patient congestion issues at Klinik Kesihatan Sarikei is to improve health services at Klinik Kesihatan Julau and Klinik Kesihatan Pakan. This is to encourage local people there to seek treatment and have their follow up in these local health facilities instead of coming to Klinik Kesihatan Sarikei. This includes the placement of a permanent doctor, regular visits by family medicine specialists and the provision of radiology services at Klinik Kesihatan Pakan in 2021.

Tuan Speaker, before I sit down, I would like to take this opportunity to wish all my Dayak's friends or the Dayak Honourable Members in this august House, Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang, Nguan Menua*. And also, to my Muslim friends, Selamat Hari Raya Haji. Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai, Baleh.

Mengambil Alih Bekas Jalan Balak Dan Jambatan Kayu

(190) YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan: Adakah Kerajaan Sarawak mempunyai perancangan untuk mengambil alih bekas jalan balak dan jambatan kayu yang merupakan jalan utama bagi penduduk rumah panjang, klinik dan sekolah di kawasan luar bandar?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Baleh, setakat ini, sepanjang 5,297 km jalan balak yang menghubungkan penempatan di kawasan luar bandar dan daripada jumlah tersebut, sepanjang 3,293 km merupakan jalan balak yang masih aktif, manakala sepanjang 2,004 km adalah jalan balak yang tidak lagi aktif.

Kerajaan Sarawak kini sedang merancang untuk mengambil alih bekas jalan balak tersebut termasuk jambatan kayu yang menghubungkan penempatan di kawasan luar bandar. Bekas jalan balak dan jambatan kayu yang memerlukan hal pembaikan segera atau yang berkepentingan tinggi juga boleh dipertimbangkan untuk dikemukakan dalam cadangan projek di dalam Rancangan Malaysia Ke-13. Terima kasih.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: (Soalan Tambahan) Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan yang diberikan. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan:

- (a) Apakah hala tuju kerajaan menangani bekas jalan-jalan balak di bahagian Kapit?
(b) Bagaimanakah bekas jalan-jalan balak ini dapat dibaiki dan diselenggara?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Baleh atas dua soalan tambahan tadi.

Yang pertama, soalan yang pertama, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Baleh, Kerajaan Sarawak mengambil tanggungjawab dan tindakan proaktif dengan mendaftarkan bekas

jalan-jalan balak ini di bawah *Malaysia Road Record Information System* (MARRIS) yang membolehkan jalan-jalan balak ini layak diselenggara menggunakan peruntukan MARRIS selaras dengan garis panduan yang dikeluarkan oleh MOF.

Di Bahagian Kapit, ada sepanjang 312.8 km bekas jalan balak yang telah didaftar di bawah MARRIS. Antaranya ialah *ex-logging road to Tunoh Scheme, Bukit Mabong District, ex-logging road from Jalan Jiwa Murni to Pasir Nai/ Nanga Pelagus, ex-logging road from Jalan Mantan Kem to Long Busang, Bukit Mabong, ex-logging road from Jalan Kem Rose to Long Unai, Bukit Mabong, ex-logging road from Tunoh to Kampung Sang Anau, Bukit Mabong, road from Baleh HEP Road to Ulu Sungai Paku, Majau, Melinau, jalan dari Lusong Laku to Naha Jaley dan Long Kebuho, Belaga, jalan ke Long Jawe Belaga dan jalan ke Tegulang ke Lusong Laku, Belaga.*

Bagi jalan yang belum berdaftar kerana ia masih di bawah tanggungjawab syarikat konsesi balak dan sehingga Februari tahun 2025, ada sepanjang 13,687.9 km jalan di kawasan balak ini yang meliputi 8,553 km di kawasan *Forest Timber licences* dan 5,134.9 km di *Licensed Planted Forest*. Jalan balak yang masih aktif adalah sepanjang 1,172.6 km.

Antara jalan-jalan balak yang aktif yang telah dikenal pasti di Bahagian Kapit ialah jalan dari Nanga Tulie ke Nanga Pelagus, jalan Pile Batang Rajang, Kapit, jalan Lepung Baleh/ Rimbunan Hijau Kapit ke Rh. Rachman, jalan dari Nanga Skrang ke Nanga Ramong Bahagian Kapit, jalan Gaat ke Entawau Baleh, jalan Balak ke Nanga Sipuh, Mujong, jalan Balak dari jalan Jiwa Murni ke Emperan Jaong, Mujong, jalan Balak from *Jiwa Murni Road to Kerangan Bangat/ Pulau Raya, Pelagus, jalan Balak Sungai Iran Camp, jalan Balak Ulu Sungai Janan/ Ng. Lajan/ Kem Ta Ann, Kapit, jalan Hulu Sungai Balui, Bukit Mabong, jalan Serangkang Tunoh/ Sempili, Bukit Mabong, jalan Kem Sempili, Bukit Mabong, jalan Ulu Sungai Majau ke Kem Garu, Bukit Mabong, jalan Balak ke Rumah Mesop, jalan to Ulu Sungai Belawai, jalan to Rh Ringga, Ulu Sungai Belawai, jalan Semarakan to Punan Bah, Belaga, jalan ke *Tengulang Murum Resettlement Scheme*, Belaga, jalan to Tegulang/ Long Abit/ Long Kajang/ Long Tanyit/ Long Lidem, Belaga, jalan ke Uma Seping, Long Bala, Sungai Asap, Belaga dan jalan ke Long Bangan/ Data Kakus, Belaga.*

Kerajaan Sarawak kini sedang merancang untuk mengambil alih bekas jalan balak termasuk jambatan kayu yang terdapat di sepanjang jajaran ini sepanjang 188 km.

Untuk soalan tambahan yang kedua, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Baleh, dengan cara mendaftarkan jalan-jalan bekas balak ini di bawah MARRIS, makanya peruntukan kewangan boleh didapatkan untuk menyelenggara jalan-jalan ini, sama ada mendaftarkannya di bawah JRN ataupun jalan raya negeri atau JKPG jalan kampung mengikut spesifikasi dan kriteria masing-masing. Terima kasih.

Native companies

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Baru Bian, Ba'Kelalan.

(191) YB Encik Baru Bian to ask the Minister for Natural Resources and Urban Development:

- (a) How many companies have been gazetted as native companies and what was the purpose of gazetted these companies as native companies?
- (b) Who is the approving authority for companies to be gazetted as such and how are such applications made?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Ahli Yang Berhormat bagi Ba'Kelalan. Saya merasa bertuah sekali lagi lah kerana dapat menjawab dua soalan pada satu sesi pada hari ini. Kelmarin saya ada dua juga.

Jawapan untuk Ahli Yang Berhormat bagi Ba'Kelalan, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Ba'Kelalan, Tuan Speaker, setakat 30 April 2025, sebanyak 510 syarikat telah diluluskan dan diwartakan sebagai *deemed to be a Native*. Di bawah Seksyen 9(1)(d) Kanun Tanah Sarawak, syarikat yang telah diiktiraf dan diwartakan sebagai *deemed to be a Native*, boleh melaksanakan urusan niaga tanah berstatus *Native Area Land*. Kuasa untuk meluluskan permohonan daripada syarikat yang mempunyai pegangan syer bumiputera 100% adalah Setiausaha Kerajaan Sarawak.

Manakala, bagi pegangan syer bumiputera kurang daripada 100%, kuasa yang meluluskan adalah Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri (MMKN). Permohonan syarikat *deemed to be a Native* boleh dikemukakan kepada kementerian dengan melengkapkan borang permohonan yang boleh dimuat turun daripada laman sesawang rasmi Kementerian Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Sarawak. Terima kasih.

YB Encik Baru Bian: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri di atas jawapan yang jelas. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan:

- (a) Apakah jenis permohonan *deemed to be Native* yang terdapat di Sarawak?
- (b) Adakah pengiktirafan status *deemed to be a Native* yang diberikan kepada syarikat ini mempunyai tempoh sah?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih sekali lagi kepada Yang Berhormat bagi Ba'Kelalan. Untuk menjawab soalan pertama iaitu mengenai dengan permohonan *deemed to be a Native* yang terdapat di Sarawak:

- (a) pertama ialah permohonan oleh individu di bawah Seksyen 9(1)(B) Kanun Tanah Sarawak di mana permohonan tersebut dikemukakan kepada Pejabat Daerah; dan kedua
- (b) permohonan oleh entiti bukan individu seperti syarikat, pertubuhan, persatuan, lembaga dan sebagainya di bawah Seksyen 9(1)(d) Kanun Tanah Sarawak di mana permohonan tersebut dikemukakan kepada Kementerian Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Sarawak.

Untuk menjawab soalan kedua, tempoh sah status *deemed to be a Native*, sesebuah syarikat adalah tertakluk kepada selama mana syarikat berkenaan menjadi milik pendaftar, pemilik berdaftar ataupun mempunyai kepentingan berdaftar ke atas tanah *Native area land* yang disenaraikan di dalam warta. Status tersebut akan terhenti apabila tanah berkenaan atau kepentingan berdaftar tersebut telah dipindah milik kepada pihak ketiga. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon, Murum.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi dan Salam sejahtera. Soalan saya bernombor 192.

Liputan Telekomunikasi di DUN Murum

(192) YB Encik Kennedy Chukpai Ugon bertanya kepada Menteri Utiliti dan Telekomunikasi:

- (a) Berapakah peratusan terkini capaian atau liputan telekomunikasi di kawasan DUN Murum setakat ini?
- (b) Apakah inisiatif kerajaan untuk memastikan liputan telekomunikasi di kawasan pedalaman dapat dicapai sepenuhnya dalam keadaan kependudukan yang berselerak dengan geografi berbukit bukau?

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) (YB Datuk Liwan Lagang):

Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Murum. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Murum:

- (a) Peratusan terkini iaitu; sampai ke hari ini capaian internet di kawasan DUN Murum adalah 96.1%; dan
- (b) manakala bahagian kedua soalan juga, jawapan bagi soalan kedua adalah kementerian sedang membuat kajian yang dilaksanakan oleh Kerajaan Persekutuan melalui Suruhanjaya Komunikasi dan Multimedia Malaysia (MCMC) dengan kerjasama Sarawak Multimedia Authority (SMA) bagi mengenal pasti kawasan tanpa liputan dan kawasan yang memerlukan pembaikan perkhidmatan telekomunikasi.

Kajian ini akan mengambil kira pendekatan '*fit for purpose technology*' di mana pemilihan teknologi mengikut kesesuaian keadaan dan keperluan setempat seperti pembinaan menara telekomunikasi serta penyelesaian teknologi rangkaian berasaskan satelit. Setakat ini, status kajian adalah di peringkat akhir penilaian bagi pelaksanaan di bawah inisiatif JENDELA Fasa Dua yang dijangka akan bermula pada suku keempat tahun ini, 2025.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan yang diberi. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan:

- (a) Adakah terdapat perbezaan dari segi jarak liputan di antara 4G dan 5G?
- (b) Berapakah jumlah langganan MySRBN di kawasan DUN Murum?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) (YB Datuk Liwan Lagang): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat bagi Murum. Ini soalan yang baik sekali sebab ramai yang keliru antara 4G dan 5G. Memang wujud perbezaan jarak liputan antara 4G dan 5G berdasarkan teknologi sedia ada. Tapak pemancar 4G menyediakan liputan sehingga 2 kilometer. Manakala, bagi...iaitu 2 kilometer radius dan ini pula bergantung kepada bentuk muka bumi sesebuah kawasan.

Manakala 5G pula, bagi tapak pemancar 5G ini pula, jarak liputan yang ideal ketika ini adalah sehingga 500 meter sahaja radiusnya. Dan bagi jawapan yang kedua, setakat ini di kawasan DUN Murum sebanyak 1,591 langganan MySRBN telah direkodkan oleh SDEC di kawasan DUN Murum. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing, Meradong.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: Thank you, Tuan Speaker. My question is 193.

Plan to Upgrade the Existing Facilities at Kampung Malaysia Resettlement Scheme

(193) YB Datuk Ding Kuong Hiing to ask the Minister for Public Health, Housing and Local Government: Does the ministry have any plan to upgrade the existing infrastructure facilities at *Kampung Malaysia* Resettlement Scheme, Bintangor to be on par with new resettlement schemes i.e., with basic infrastructure provisions?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Ahli Yang Berhormat dari Meradong. As Ahli Yang Berhormat bagi Meradong is well aware, *Kampung Malaysia* Resettlement Scheme in Bintangor is a young resettlement area starting way back in 2016 with a very humble beginning with only a small number of families.

Today, the said *kampung* has grown up leaps and bounds with a population of more than 900 people comprising of 183 families of whom the majority are Malays (136 families), 31 Iban, and 16 Chinese families. In order to service the said *kampung*, Meradong-Julau District Council in addition to providing the routine municipal services is currently upgrading various infrastructure projects in phases. Such as widening and resurfacing the *kampung* roads to premix, as well as putting up road signages since November 2024 under RMK-12 allocation. The Meradong-Julau District Council through the BP1 Federal funded project will also upgrade about 350 metres of the existing earth drain to concrete drain costing about RM500,000.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: (*Supplementary Questions*) Tuan Speaker, please allow me to ask two supplementary questions for the Deputy Minister to answer.

- (a) What is the ceiling value for the resurfacing works under RMK-12? And if possible, any future scheme, I hope would be a lump sum project instead of piecemeal project.
- (b) What is the total land of road upgrading in November 2024?

Thank you.

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih sekali lagi, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Meradong. I will try to answer the question 1, supplementary question no. 1 and 2 simultaneously.

Since November 2024, about 1,100 metres of roads within the *Kampung Malaysia* Resettlement Scheme have been upgraded or resurface with a total scheme value of RM2 million, and of this sum RM1.3 million has been spent up to 2024. Thank you very much.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Ir. Christopher Gira, Tamin.

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: Thank you, Tuan Speaker. My question is 194.

Selangau Pig Farming

(194) YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang to ask Minister for Food Industry, Commodity and Regional Development: What is the progress of Selangau Pig Farming?

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Komoditi dan Pembangunan Wilayah) (YB Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben): Thank you, Tuan Speaker and good morning. For the information of Honourable Member for Tamin, my ministry through the Department of Veterinary Services Sarawak (DVSS) has conducted series of dialogues and meetings together with District Office Selangau, community leaders in and around Sungai Selabi, Selangau area, as well as discussions and feedback from relevant agencies.

Site suitability was documented, and project site was approved by the State Planning Authority (SPA) on 22nd February 2021. A local company has been appointed as the operator in collaboration with Sarawak Land Development Board (SLDB) to develop PFA Selangau at Sungai Selabi. To-date, about 10 hectares of the area has been cleared and other infrastructure works has commenced from early 2025. The pig farm will be built in three phases using modern technology, closed house, sophisticated biosecurity systems, zero discharge in biogas facility to meet international requirements and standards. Thank you.

YB Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang: (*Supplementary Questions*) Thank you, Honourable Deputy Minister, for the informative respond. Tuan Speaker, I have two supplementary questions:

- (a) Based on the land size, what is the expected capacity of Pig Farming Area (PFA) in Selangau?

(b) How's the project can benefit the community?

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (Komoditi dan Pembangunan Wilayah) (YB Datuk Maclaine Ben @Martin Ben): Thank you, Tuan Speaker and thank you, Honourable Member for Tamin for the two supplementary questions. Supplementary question no. 1, for the information of Honourable Member for Tamin, PFA Selangau is expected to rear maximum of 125,000 heads of pig and estimated to at least 250,000 porkers produced annually.

For the second supplementary questions, this project is rather massive. It's big. With an operation this size, the Selangau PFA will definitely provide many job opportunities which will benefit local communities. Other than job opportunities, there will also be other business opportunities as suppliers, subcontractors and services etc. along the supply chain as long as the strict biosecurity requirements are adhered to. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Awla bin Dris, Simunjan.

YB Encik Awla bin Dris: Terima kasih Tuan Speaker. Pantun sikit lok.

*Ikan bekut dimasak kari,
Masak cara orang lama;
Mohon dijawab Timbalan Menteri,
Soalan saya 195.*

Terima kasih.

Jalan dan Jambatan di Kawasan Tanah Paya Gambut

(195) YB Encik Awla bin Dris bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan: Apakah ada teknologi baru membuat jalan dan jambatan di kawasan pesisir yang bertanah paya gambut?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Izinkan saya juga menjawab pantun.

*Di bawah pokok ada tiger;
Saya menjawab soalan YB Awla.*

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan, JKR Sarawak sentiasa menilai dan mengguna pakai teknologi terkini bagi memastikan pembinaan jalan serta jambatan di kawasan pesisir yang bertanah paya gambut adalah sentiasa dalam keadaan selamat, ekonomik dan mesra alam. Di keseluruhan kawasan Sarawak terdapat 1.697 juta hektar kawasan tanah paya gambut yang meliputi keseluruhan 13% kawasan Sarawak. Terdahulu antara lima kawasan besar, kawasan tanah paya gambut iaitu di kawasan Rajang, Tatau, kawasan Batang Samarahan, Batang Sadong, kawasan Batang Baram, kawasan Suai, Sibuti dan kawasan Batang Lupar, Batang Kerian.

Cabaran utama pembinaan jalan di tanah paya gambut adalah kekuatan gelas yang amat rendah ataupun *bearing capacity* yang rendah, kadar mampatan jangka panjang yang tinggi serta persekitaran berasid yang mempercepat hakisan struktur.

Berikut adalah kaedah-kaedah pembinaan secara konvensional yang telah diterapkan oleh JKR untuk pembinaan jalan dan jambatan di kawasan tanah paya gambut iaitu:

- (a) Kaedah *Replacement* iaitu Penggantian Tanah Lemah yang mana biasanya kurang daripada 5 meter tanah paya menggunakan kaedah *replacement method* in yang melibatkan penggalian tanah lembut seperti tanah gambut yang digantikan dengan bahan pengisi yang lebih kukuh seperti pasir ataupun tanah atau pun batu yang kita gunakan sebagai *suitable material* dan

kaedah ini meluas digunakan di jalan-jalan yang telah dibina di Sarawak seperti di jalan Sungai Bidut di Sibu, jalan Sungai Tekudansa di Sibu dan jalan lain-lain. Dan yang keduanya;

- (b) Kaedah *Displacement* yang melibatkan kita menolak keluar tanah gambut secara mendatar ke sisi dengan menambahkan bahan pengisi ataupun *suitable material* dari atas tanpa perlu mengorek atau menggantikan tanah tersebut seperti yang telah kita bina jalan di Sibu *new airport road*, Salang *bypass road* di Sibu atau juga di kawasan paya biru di Simunjan menggunakan kaedah ini.

Dan kaedah-kaedah khas yang telah diadaptasi dalam pembinaan jalan dan jambatan di Sarawak, di kawasan tanah paya gambut ialah:

- (a) Kaedah Jalan Bertingkat (Elevated Road) atau pun *viaduct* yang melibatkan pembinaan struktur jalan yang dinaikkan di atas tanah paya gambut menggunakan tiang sokongan. Pendekatan ini mengelakkan sentuhan langsung dengan tanah gambut, mengurangkan risiko mendapan dan kerosakan jalan dalam jangka masa panjang;
- (b) Kaedah Pra-pemadatan dan Pengukuhan Tanah yang merupakan teknik awal di dalam pembinaan jalan bagi menstabilkan tanah lembut seperti tanah gambut. Kaedah ini melibatkan penggunaan timbunan tanah atau pasir (*preloading dan surcharge*) untuk mempercepatkan proses pemendapan semula jadi; dan
- (c) Kaedah *Ultra-High Performance Fiber Reinforced Concrete* (UHPFRC) Kaedah ini adalah sangat sesuai untuk struktur pesisir kerana ketahanannya terhadap penembusan klorida dan sulfat – bahan yang boleh merosakkan konkrit biasa. Kaedah ini membolehkan rentang yang lebih panjang dengan keratan yang lebih langsing serta rintangan hakisan berasid yang lebih baik. Terima kasih.

YB Encik Awla bin Dris: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Timbalan Menteri dan terima kasih Tuan Speaker. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah kelebihan kaedah jalan bertingkat berbanding kaedah konvensional?
- (b) Apakah kaedah yang telah digunakan untuk program *part 1 rehabilitation* sepanjang jalan pesisir? Terima kasih.

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Simunjan atas dua soalan tambahan.

Soalan tambahan yang pertama, kelebihan jalan bertingkat (*elevated road*) seperti yang baru-baru ini telah dibina di jajaran Pan Borneo di kawasan Lambir. Yang pertamanya, kelebihan jalan bertingkat ini adalah mengatasi kekangan tanah dan halangan geografi. Jalan bertingkat membolehkan laluan dibina melintasi kawasan sungai, kawasan berpaya ataupun kawasan yang sesak. Dan yang kedua, menghubungkan pengambilan tanah.

Pembinaan di atas struktur bertiang mengurangkan keperluan untuk pengambilan tanah dan pampasan kepada pemilik tanah. Dan yang ketiganya ialah mengurangkan kesan alam sekitar di mana dengan kurangnya dan gangguan kepada kawasan sensitif seperti tanah paya gambut, hutan atau sungai kerana pembinaan adalah dibina di permukaan. Di samping itu juga, tanah paya gambut yang berlebihan sebagai penyumbang kepada *carbon storage*, habitat untuk haiwan terancam atau pun pupus, pengawalan banjir semula jadi atau pun hakisan limpahan air dan kegunaan pertanian yang penting seperti tanaman sagu, kelapa sawit dan nanas. Begitu juga pencegahan semula jadi kebakaran api dan juga limpah jerebu atau pun *transboundary haze*.

Untuk menjawab soalan tambahan yang kedua, kaedah yang digunakan untuk Program *Pavement Rehabilitation* di sepanjang jalan pesisir adalah dengan menggunakan kaedah

resurfacing dan *Cold In-Place Recycling* (CIPR). Kaedah *resurfacing* merupakan kaedah menambah lapisan baru di atas permukaan jalan sedia ada yang telah rosak. Manakala, CIPR ataupun *Cold In-Place Recycling* yang merupakan kaedah kitar semula penurapan secara lama *in situ* seperti yang telah dibina di kawasan jalan daripada kawasan jambatan Batang Sadong ke Pekan Simunjan menggunakan kaedah ini. Dan di mana lapisan permukaan jalan lama itu dikisar dicampurkan dengan bahan penguat seperti simen (*cement stabilisation*) dan kemudian digunakan semula sebagai lapisan di atas. Dan proses ini biasanya dibuat menggunakan mesin tertentu ataupun mesin yang khas. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh, Bawang Assan.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Tuan Speaker. My question is 196.

Constituency Re-Delineation Exercise

(196) YB Dato Sri Wong Soon Koh to ask the Premier of Sarawak:

- (a) When will the upcoming constituency re-delineation exercise be completed?
- (b) How many additional seats are there for the Parliament and the State?

Tuan Speaker: Question 196.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Tuan Speaker, can we stand down the answer for a short while? Thank you.

Tuan Speaker: Sorry, I didn't hear you properly. Question 196.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Ya. Can we stand down my answer for this session, Tuan Speaker?

Tuan Speaker: For this session? This is the last day of question time.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Ya.

Tuan Speaker: This is the last day of question time.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Can I just reply with a written reply for this answer?

Tuan Speaker: Okay.

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Royston Valentine, Tellian.

YB Encik Royston bin Valentine: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya 197.

Pusat Pemulihan Dadah (PUSPEN)

(197) YB Encik Royston bin Valentine bertanya kepada Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti: Adakah kerajaan merancang untuk membina baru pusat pemulihan dadah (PUSPEN) di Sarawak khususnya di zon utara atau tengah Sarawak? Adakah kerajaan akan menambah bilangan kakitangan AADK di setiap daerah di Sarawak?

(240) YB Encik Safiee bin Haji Ahmad bertanya kepada Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti: Adakah kerajaan mempunyai perancangan untuk membina Pusat Pemulihan Penagihan Narkotik (PUSPEN) yang baharu di Sarawak dan menambah bilangan kakitangan di Pejabat Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) yang sedia ada?

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) (YB Datuk Ricky @ Mohammad Razi Bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat bagi Tellian.

Tuan Speaker, izinkan saya untuk menjawab bersama, soalan nombor 197 daripada Ahli Yang Berhormat bagi Tellian dan juga soalan nombor 240 daripada Ahli Yang Berhormat bagi Daro, kerana kedua-dua soalan ini fokus pada soalan yang sama.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Daro dan Tellian, Kerajaan Sarawak amat menyokong pembinaan Pusat Pemulihan Penagihan Narkotik (PUSPEN) yang baharu di Sarawak bagi meningkatkan kapasiti rawatan dan pemulihan bagi masalah penagihan dadah, memandangkan Sarawak kini hanya memiliki sebuah PUSPEN yang terletak di Puncak Borneo dan hanya mampu menampung 350 orang klien (250 orang klien bagi perintah mahkamah dan 100 orang klien secara sukarela) yang nyata tidak mencukupi untuk memenuhi keperluan rawatan dan pemulihan bersifat dalam institusi di seluruh Sarawak.

Kerajaan Sarawak melalui Kementerian Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (KPWK) telah mengemukakan permohonan rasmi pada 11 Mac 2025 kepada Menteri Dalam Negeri berkenaan permohonan penubuhan dua buah PUSPEN baharu di Sarawak. Penambahan PUSPEN ini adalah penting kerana:

- (a) Rekod tangkapan individu yang terlibat dengan pelbagai kesalahan berkaitan dadah yang tinggi di mana 33,115 tangkapan telah direkodkan bagi tahun 2022 sehingga 2024; dan juga
- (b) Kapasiti sedia ada tidak mampu menampung keperluan rawatan dan pemulihan berkaitan dadah di Sarawak jika dibandingkan dengan jumlah tangkapan tersebut.

Jadi sebagai langkah interim, Kerajaan Sarawak telah menubuhkan *Community Development and Intervention Centre* (CDIC) yang berperanan sebagai pusat rujukan pencegahan, rawatan dan pemulihan untuk individu dan keluarga yang terjebak dengan isu penyalahgunaan dadah dan substans.

Penubuhan CDIC ini adalah bagi menyokong usaha rawatan dan pemulihan berasaskan komuniti (CBR) yang dilaksanakan oleh pelbagai pihak seperti Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK), Jabatan Kesihatan Negeri Sarawak (JKNS) dan badan-badan bukan kerajaan (NGOs).

Setakat ini, tiga buah CDIC telah ditubuhkan iaitu CDIC Bahagian Mukah di Oya, Dalat (ini untuk digunakan oleh komuniti kepulihian Daerah Mukah, Dalat, Matu dan Daro), CDIC Bau dan CDIC Subis.

Bagi penambahan kakitangan AADK Sarawak, permohonan telah dikemukakan kepada ibu pejabat AADK, Kementerian dalam Negeri (KDN). Namun, di peringkat interim, AADK Sarawak telah mengambil inisiatif dengan memperluaskan penubuhan Jawatankuasa Pemulihan Dadah (JKPD) di 45 buah daerah di seluruh Sarawak yang merupakan satu Badan Bukan Kerajaan (NGO) atau Badan Sukarela yang diwujudkan bagi membantu komuniti kepulihian atau *Recovery Person* dalam

usaha mereka untuk kekal pulih melalui sokongan komuniti. Jadi antara fungsi dan peranan JKPD adalah:

- (a) Menyokong pelaksanaan program-program rawatan dan pemulihan yang dilaksanakan oleh AADK;
- (b) Menggalakkan penyertaan masyarakat dalam membantu proses rawatan dan pemulihan komuniti kepulihan;
- (c) Merancang dan menyelaras program untuk komuniti kepulihan;
- (d) Membantu pegawai AADK Daerah untuk melaksanakan pemantauan dan bimbingan terhadap komuniti kepulihan; dan
- (e) Membantu mendapatkan latihan serta peluang pekerjaan bagi komuniti kepulihan.

Terima kasih.

YB Encik Royston bin Valentine: *(Soalan Tambahan)* Terima kasih, Timbalan Menteri. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Berapakah bilangan klien yang sedang menerima rawatan dan pemulihan di PUSPEN Kuching?
- (b) Berapakah bilangan klien yang berada di PUSPEN Kuching yang berasal daripada Daerah Mukah?

Thank you.

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) (YB Datuk Ricky @ Mohammad Razi Bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker, terima kasih Yang Berhormat Tellian.

Untuk menjawab kedua-dua soalan tambahan ini, untuk makluman Yang Berhormat bagi Tellian, setakat 30 April 2025 tahun ini, sebanyak 258 orang klien sedang menjalani rawatan dan pemulihan di dalam institusi iaitu di PUSPEN Kuching. Daripada jumlah tersebut, sebanyak 194 orang klien adalah di bawah perintah mahkamah manakala 64 orang klien adalah secara sukarela dan untuk soalan kedua daripada jumlah 258 orang klien di PUSPEN itu, sebanyak lima orang klien yang sedang menjalani rawatan dan pemulihan yang berasal dari Daerah Mukah. Terima kasih.

YB Encik Safiee bin Haji Ahmad: *(Soalan Tambahan)* Tuan Speaker, memandangkan soalan saya juga dijawab sekali oleh Yang Berhormat Timbalan Menteri, saya juga mempunyai dua soalan tambahan.

- (a) Berapakah bilangan orang kena pengawasan ataupun OKP yang sedang menjalani rawatan dan pemulihan dalam komuniti di Sarawak?
- (b) Daripada jumlah tersebut, berapakah bilangan orang kena pengawasan ataupun OKP yang direkod di daerah Daro?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) (YB Datuk Ricky @ Mohammad Razi Bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker, terima kasih Yang Berhormat Daro. Untuk menjawab kedua-dua soalan ini, pertama untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Daro, sebanyak 3,646 Orang Kena Pengawasan (OKP) yang sedang menjalani proses rawatan dan pemulihan dalam komuniti yang diselia oleh Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) Sarawak dan untuk soalan kedua, untuk makluman Yang Berhormat bagi Daro seramai 36 Orang Kena Pengawasan (OKP) yang sedang menjalani proses rawatan dan pemulihan dalam komuniti yang diselia oleh Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) Sarawak yang berasal dari daerah Daro. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli Yang Berhormat, before I announce that the question time closes, does the Deputy Minister for Law and Member for Samariang has anything to say?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): Terima kasih, Tuan Speaker, may I request to answer that question just now, because there's a little misunderstanding on who to answer the question just now.

Tuan Speaker: What misunderstanding?

Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) (YB Datuk Hajah Sharifah Hasidah Binti Sayeed Aman Ghazali): It's up to you Tuan Speaker. I'll just give a written reply to the answer to the question given by Bawang Assan just now. Thank you.

Tuan Speaker: Ok. Question time is up. Ahli-ahli Yang Berhormat, under Standing Order 31(8), I hereby limit member speeches to 20 minutes. I shall now call upon Member for Simunjan.

YB Encik Awla bin Dris: Maaf Tuan Speaker, saya belum bersedia.

Tuan Speaker: Wait first, there's something wrong with the system. Try again.

YB Encik Awla bin Dris: Minta maaf Tuan Speaker, saya belum bersedia.

Tuan Speaker: Sila-sila. Yang Berhormat Member for Lingga.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Tuan Speaker: Waalaikumussalam.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: Salam sejahtera dan Salam Sarawak Maju Makmur. Terlebih dahulu, saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk mengambil bahagian dalam pembentangan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa perasmian Persidangan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak yang Ke-19 pada hari Isnin, 19 Mei 2025.

Tuan Speaker, in his recent message, His Excellency the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak emphasize 12 key areas that require our collective attention to ensure the sustainable administration and development of the State, aligning with the vision of Sarawak Maju Makmur 2030.

Despite the current global upheavals, marked by economic uncertainties and geopolitical conflicts, the proactive initiatives undertaken by Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak serve as a commendable example for all leaders. These efforts exemplify the importance of continuously exploring diverse economic opportunities at both national and international levels to drive progress and resilience.

PEMBANGUNAN MODAL INSAN DAN PENDIDIKAN

Tuan Speaker, selaku anak Sarawak, kami amat berbangga serta mengucapkan jutaan terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan Negeri Sarawak khususnya di bawah Kementerian Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak kerana telah memberi perhatian kepada anak-anak Sarawak berkeperluan yang menuntut pelajaran di IPT antaranya adalah:

- (a) Program Komputer Riba Percuma;
- (b) Bantuan Kewangan Khas (BKK); dan
- (c) Skim Pendidikan Tinggi Percuma Sarawak (FTES) merangkumi elaun RM15,000 setahun bermula tahun 2026.

Dan pada minggu lepas di *news portal/TVS*, sekali lagi kita telah menerima berita baik daripada Yang Amat Berhormat Premier iaitu inisiatif pendidikan percuma bukan sahaja menyasarkan pelajar lepasan sekolah tetapi turut memberi peluang kepada golongan pekerja yang terpaksa menangguhkan pengajian akibat komitmen keluarga atau kewangan.

KUASA AUTONOMI PENDIDIKAN IGC 1962

Pastinya usaha untuk membangunkan modal insan dan pendidikan anak-anak Sarawak tidak terhenti di sini sahaja. Perjuangan untuk mendapatkan kuasa Autonomi Pendidikan Sarawak secara menyeluruh masih giat diusahakan. Pada Ogos 2023, di dalam *portal news* Pejabat Premier Sarawak, Yang Amat Berhormat Premier telah menegaskan di bawah Perenggan 17(a) Laporan (IGC) 1962 menyatakan bahawa walaupun Pendidikan [item 13(a) Senarai Persekutuan dalam Jadual Kesembilan] akan menjadi mata pelajaran persekutuan, dasar dan sistem pentadbiran pendidikan sekarang di Borneo Utara dan Sarawak (termasuk Ordinan mereka sekarang) seharusnya tidak terganggu dan kekal di bawah kawalan Kerajaan Negeri sehingga kerajaan itu bersetuju sebaliknya.

Justeru itu, setiap perkara berkaitan dasar pendidikan hendaklah dirujuk terlebih dahulu kepada Sarawak walaupun pengarahnya adalah pegawai persekutuan. Berhubung perkara tersebut, mengapa pentingnya kuasa autonomi pendidikan Sarawak harus dituntut dalam konteks pembangunan pendidikan sekolah-sekolah di luar bandar?

MENYESUAIKAN SISTEM PENDIDIKAN DENGAN KEPERLUAN TEMPATAN

Tuan Speaker, sekolah-sekolah di luar bandar biasanya mempunyai cabaran tersendiri seperti kekurangan infrastruktur, kekurangan tenaga pengajar berkelayakan, dan kekurangan sumber pembelajaran yang relevan. Dengan kuasa autonomi, Sarawak boleh membentuk dasar dan program pendidikan yang khusus untuk menangani keperluan ini, agar anak-anak luar bandar mampu berdiri sama tinggi dengan anak-anak di bandar yang sudah pastinya jauh lebih terdedah dengan kemudahan teknologi, infrastruktur dan maklumat.

KES BULI HINGGA MENYEBABKAN KEMATIAN

Tuan Speaker, pembangunan modal insan bukan hanya melihat modul kualiti pendidikan kepada anak-anak di bangku sekolah dan juga IPT. Namun haruslah diterapkan juga etika, nilai budaya, dan disiplin anak-anak. Ini adalah kerana pada tahun 2024, statistik kes buli di peringkat sekolah dalam Malaysia telah mencapai 6,000 kes. Dan kita pernah digempurkan dengan kes buli hingga menyebabkan kematian. Maka itu, saya mohon Kerajaan Negeri di bawah Kementerian Pendidikan turut mengambil serius akan isu ini supaya tidak dipandang enteng dan berlarutan pada masa akan datang.

OSEIC BAHAGIAN SRI AMAN

Tuan Speaker, berhubung dengan pembangunan modal insan, Kerajaan Sarawak turut memberi perhatian kepada pendidikan anak-anak yang di diagnosis dengan *Autisme*, *Sindrom Down* atau ketidakupayaan pembelajaran di bawah jagaan Kementerian Kebajikan, Wanita dan Keluarga (KKWPK). Kami ingin mengucapkan tahniah kepada KKWPK kerana telah berjaya menubuhkan *One Stop Early Intervention Centre (OSEIC)* pertamanya di negeri Sarawak bagi membantu anak-anak berkeperluan tersebut.

Memandangkan usaha baik ini mendapat perhatian dan permintaan tinggi dalam kalangan ibu bapa anak-anak istimewa tersebut, maka saya memohon agar OSEIC dapat dibuka di setiap bahagian di negeri Sarawak lebih-lebih lagi di Bahagian Sri Aman bagi memenuhi permintaan tersebut yang semakin meningkat.

Tuan Speaker, sekarang izinkan saya untuk mengemukakan dan menyentuh beberapa isu di kawasan DUN N.28 Lingga khususnya yang memerlukan perhatian Dewan yang mulia ini.

INFRASTRUKTUR ASAS DI KAMPUNG TEMELAN

Kemudahan infrastruktur asas di kawasan perkampungan di Seberang Jambatan Batang Lupar 2 iaitu jambatan yang akan menghubungkan Sri Aman dan Lidong Betong. Untuk makluman Tuan Speaker, terdapat beberapa rumah panjang seperti Rumah Panjang Temelan Ulu dan Rumah Panjang Temelan Ili masih tidak mempunyai infra asas seperti bekalan air bersih atau air terawat, bekalan elektrik, jaringan telekomunikasi dan juga jalan akses ke kawasan tersebut. Saya benar-benar mohon kerjasama dan perhatian daripada semua jabatan yang bertanggungjawab untuk membantu penempatan tersebut.

JALAN AKSES LINGGA KE BANTING

Pembinaan jalan akses dari Lingga ke Banting sepanjang 11.3 km di bawah peruntukan *Sri Aman Development Agency* (SADA) berjumlah RM86.5 juta tidak mendapat kelulusan oleh pihak SPA kerana sudah tersedia jalan penghubung ke Banting melalui Empelanjau. Mewakili suara rakyat di Lingga, kami mohon jalan yang dicadangkan dapat dipertimbangkan untuk kelulusan pihak SPA. Ini adalah kerana, melalui pembinaan jalan tersebut, ia akan memendekkan jarak perjalanan penduduk Banting ke Lingga dan juga ke Sebuyau. Seterusnya, memudahkan penduduk di Banting untuk mendapatkan khidmat Kerajaan yang ada seperti Pejabat Daerah Lingga, Klinik Kesihatan dan secara tidak langsung membantu meningkatkan ekonomi di pekan Lingga kelak.

Saya telah dimaklumkan oleh pegawai daerah di Lingga pada tahun yang lepas di mana jalan dari Banting ke Empelanjau dibuka sementara dan disebabkan itu pada musim perayaan di Pekan Lingga senyap tanpa adanya kunjungan daripada penduduk di Banting untuk berbelanja. Maka dengan itu, kami betul-betul memohon pertimbangan daripada pihak SPA untuk meluluskan projek tersebut. *Jangan nanggar dari map atas ajak aah, kitak mesti turun padang nanggar cam nei jalan ya masuk ke Lingga mun dari map memang nampak ada jalan tapi ya hanya jalan ke kebun sahaja.*

TEBATAN BANJIR DI KAWASAN DAERAH KECIL MALUDAM

Tuan Speaker, isu ketiga adalah keadaan kawasan pertanian di Daerah Kecil Maludam yang meliputi Kampung Sungai Maludam, Sungai Melebu, Sungai Mulon, Sungai Daun, Sungai Merantik, Sungai Pedada dan Tanjung Baru Maludam yang sering terdedah dengan banjir atau air pasang setiap tahun sehingga menyebabkan hasil tanaman mereka musnah. Perkara ini bukan pertama kali disebut di dalam Dewan ini, maka itu saya harap mendapat perhatian kali ini daripada jabatan-jabatan yang berada di dalam Dewan ini pada hari ini.

Biar pun terdapat projek yang telah diperuntukkan daripada Betong Division Development Agency (BDDA) yang bernilai RM40 juta untuk membina *Flood Mitigation* di Maludam, namun peruntukan tersebut tidak mencukupi untuk menampung keseluruhan *Flood Mitigation Project* dan pembinaan infra pertanian kepada petani. Dengan itu, saya memohon jasa baik Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan Negeri untuk memperuntukkan projek membina infrastruktur pertanian dan projek *Flood Mitigation* Fasa 2 di Daerah Kecil Maludam di dalam RMKe-13 yang akan datang.

HAKISAN TEBINGAN SUNGAI

Tuan Speaker, kami juga memohon perhatian dan pertimbangan Kerajaan Negeri dengan keadaan jalan utama dari Kampung Agropolitan Seduku ke Pekan Lingga sepanjang 31.3 kilometer yang semakin berbahaya kerana dikhuatiri jalan tersebut semakin terhakis akibat arus deras Sungai Batang Lupar. Terutamanya di kawasan kilometer 4.2 dari Kampung Agropolitan Seduku menuju ke Lingga, di mana jarak perantaraan sungai ke jalan utama dalam anggaran kurang daripada 15 meter sahaja. Kami tidak dapat menjangkakan berapa lama jalan tersebut boleh bertahan, maka kami mohon Kerajaan Negeri untuk mempertimbangkan dua cadangan berikut bagi menangani masalah tersebut.

- (a) Pembinaan *Riverbank Protection* di kilometer 4.2 dari Kampung Agropolitan Seduku menuju ke Lingga dengan anggaran panjang 2 kilometer.
- (b) Untuk jangka masa panjang, cadangan bagi membina jalan alternatif baru dari Agropolitan Seduku ke Lingga.

Begitu juga dengan keadaan Pantai Tanjung Riong Maludam yang semakin terhakis dan jarak antara pantai menuju ke jalan utama Maludam dianggarkan berbaki kurang daripada 15 meter juga jaraknya. Yang lebih membimbangkan adalah keselamatan kediaman penduduk di sekitar kawasan tersebut yang sangat terdedah dengan hakisan pantai dan terputus jalan dari Kampung Semarang ke Maludam. Kami berharap isu ini mendapat perhatian Kerajaan Negeri dan seterusnya membantu rakyat yang terkesan.

ADDITIONAL FUND TO MDSA

Tuan Speaker, Sri Aman District is currently engaged in various infrastructure and construction projects aimed at enhancing regional development. However, this has resulted in the deterioration of many connecting roads and alleyways within Sri Aman causing damage and minor accidents especially at night. We respectfully urge the Ministry of Public Health, Housing and Local Government to allocate additional funds from the existing annual budget to the Sri Aman District Council. This support will facilitate not only the repair of urban roads but also the upgrading of roads, the construction of ditches and gutters, and the installation of solar street lighting in rural areas with particular emphasis on the DUN N.28 Lingga area.

EXPEDITE SADA/BDAА PROJECTS

Tuan Speaker, on behalf of the residents of DUN N.28 Lingga, we sincerely express our gratitude for the opportunity to develop the area through the allocations provided by the Sri Aman Development Agency (SADA) and Betong Division Development Agency (BDDA). While financial provisions have been allocated for all approved projects by the SPA, the implementation process has experienced delays, leading to increased costs for some projects. We kindly request that the State Government's attention to identify and address the underlying causes of these delays to ensure that project execution aligns with the planned schedule.

MENAIK TARAF TREK LARIAN KOMPLEKS SUKAN

Tuan Speaker, pada acara Sukan Malaysia ataupun SUKMA 2024 yang lepas, Sarawak telah membuktikan bahawa atlet-atlet anak Sarawak mampu bersaing dengan barisan atlet berprestij dari negeri-negeri lain malah ada diantaranya pernah mewakili ke peringkat tinggi seperti Sukan SEA. Semangat dan dorongan Yang Amat Berhormat Premier; dan Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak menjadi nadi dan tunjang kemenangan Sarawak di SUKMA dan Para SUKMA 2024.

Daripada itu, kemenangan atlet-atlet Sarawak telah memberi aspirasi kepada anak-anak di bangku sekolah untuk bergiat aktif dengan aktiviti olahraga dan juga sukan. Namun begitu, kondisi trek larian di Kompleks Sukan Bahagian Sri Aman sangat tidak memuaskan. Oleh itu, saya

memohon kementerian di MYSED atau Sarawak Sports Corporation (SSC) untuk memperuntukkan dana bagi menaik taraf trek larian di Kompleks Sukan Bahagian Sri Aman agar sesuai dan selamat diguna pakai oleh anak-anak sekolah khususnya.

Tuan Speaker, in conclusion, the speech delivered by His Excellency, the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, reflects the genuine concern and transparency of Yang Amat Berhormat Premier and the State Government in upholding the trust bestowed upon them by the people of Sarawak.

As the phrase goes "*Rome wasn't built in a day*" eloquently reminds us, significant achievements require time and concerted effort, and great progress is often the result of persistent dedication. We remain confident that under Yang Amat Berhormat Premier's leadership and the guiding vision of GPS, Sarawak is well-positioned to make further strides towards economic sustainability, political stability, and community prosperity.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri perbahasan saya pada hari ini, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Aidiladha kepada semua yang beragama Islam. Turut diucapkan juga, walaupun sudah berlalu, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Ibu buat semua wanita yang bergelar ibu, Selamat Hari Guru buat semua guru yang sedang berkhidmat dan bersara, dan Selamat Gawai Dayak, *ngajih ka lantang senang, gayu guru gerai nyamai, betuah belimpah nyambut taun ti datai*.

Tuan Speaker, I hereby fully support the Motion of Appreciation to Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak during the official opening of the 19th State Legislative Assembly. Thank you.

Tuan Speaker: Honourable Member for Pujut.

YB Encik Adam Yii Siew Sang: Tuan Speaker, thank you for the opportunity to participate in the debate on the Motion of Appreciation to the address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar, delivered during the official opening of the First Meeting of the Fourth Session of the 19th Sarawak State Legislative Assembly.

Tuan Speaker, in the address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, His Excellency highlighted several key developments which I would like to echo and further emphasise.

Firstly, I join His Excellency in congratulating the Sarawak Government on the successful takeover of Bintulu Port Authority and the establishment of AirBorneo, our very own Sarawak owned airline. This bold and strategic move carries immense potential, not only in enhancing air connectivity, particularly for our rural and interior regions, but also in realising Sarawak's vision to become a leading regional logistics and trade hub.

With proper planning and efficient execution, AirBorneo can play a key role in reducing air travel costs, streamlining cargo logistics, and strengthening economic linkages both within the region and globally. We are hopeful that this initiative will support trade, tourism, and investments, while providing Sarawakians with better access to domestic and international destinations.

His Excellency also rightly praised the proactive and visionary leadership of Yang Amat Berhormat Premier, who continues to open up and multiply economic opportunities in strategic sectors such as green energy, digitalisation, and innovation. These efforts not only serve Sarawak's domestic needs but also position Sarawak as a key player at both national and international levels.

Therefore, please allow me to extend my heartfelt congratulations to Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, being honoured as the World Outstanding Muslim Leader 2024. This prestigious international accolade is a strong testament to his visionary leadership, strategic foresight, and bold policies that continue to drive Sarawak's development.

Tuan Speaker, under Yang Amat Berhormat Premier stewardship, Sarawak is no longer just progressing, it is emerging as a key economic force within the ASEAN region. The Premier's farsighted vision and global engagement have successfully positioned Sarawak as a preferred destination for international investment, particularly in the green economy, energy transition, and technology-based industries.

Notably, Sarawak is now recognised for its enormous potential to become the "*battery of ASEAN*", leveraging our rich hydropower resources, clean hydrogen capabilities, and strong commitment to sustainability. These efforts are not only attracting foreign investors but also elevating Sarawak's profile on the global stage as a reliable, stable, and forward-looking region ready to lead in the new energy era.

The international recognition serves as a further validation that Sarawak is on the right track under the leadership of Yang Amat Berhormat Premier, and that the policies being implement today are laying the foundation for the long-term prosperity and regional leadership.

With the ongoing infrastructure development such as the construction of bridges and roads that link rural and urban areas, coupled with the launch of the AirBorne to connect Sarawak to key global destinations, we are witnessing a transformation that has made Sarawak increasingly attractive to investors from around the world.

One notable achievement highlighted by His Excellency is the strengthening of ties with the United Kingdom in areas such as education, research, manufacturing, semiconductors, and energy. This reflects Sarawak's growing international profile and competitiveness.

Furthermore, the Premier's successful engagements during official visits to the headquarters of ATR and Airbus in Toulouse, France, have opened new doors for Sarawak. These high-level discussions have laid the groundwork for exploring Sarawak's potential to become a new aerospace hub in the Asia-Pacific region.

His excellency rightly expressed confidence that these strategic efforts - under the Premier's leadership will help Sarawak reduce its dependency on natural resources, and instead diversify its economic base through innovation, global collaboration, and sustainable growth.

Tuan Speaker, we must remember that the socio-economic prosperity we enjoy today is made possible by the political stability we have maintained. It is therefore imperative that we protect and preserve this stability, for without it, our development agenda and the people's aspirations could be derailed.

Tuan Speaker, firstly, I would like to raise an issue concerning the current Electricity Ordinance. At present, Sarawak Energy Berhad (SEB) may deny electricity supply to a new tenant or property owner simply because the previous occupant left behind unpaid bills.

This has caused hardship to many landlords and new tenants who have no connections to the defaulter. It is unfair for someone to be held responsible for another person's debt. I urge the House to consider amending the ordinance so that, it is if a new applicant can show proof such as a tenancy agreement or statutory declaration, that they are not related to the defaulter, SEB should allow electricity supply to proceed.

Secondly, I propose that to consider offering prepaid electricity meters as an option, especially for rental properties. Prepaid systems have several clear benefits:

- (a) Tenants must top-up before using electricity, which prevents unpaid bills from piling up.
- (b) Landlords gain peace of mind, especially for short-term to rentals.
- (c) It helps to avoid disputes between landlords, tenants, and SEB.
- (d) It promotes responsible electricity usage.

Most importantly, prepaid meters are harder to tamper with, helping reducing electricity theft and losses to SEB.

Tuan Speaker, these proposals aim to make our electricity supply system more fair, efficient, and secure. I hope they will be seriously considered by the relevant ministry and SEB.

Tuan Speaker, while we now proudly hold the status of sole gas aggregator through PETROS and a major milestone in asserting Sarawak's rights over our natural resources, it is important that the benefits of this milestone are also felt by our people and businesses on the ground. In particular, I wish to raise a concern from the commercial sector in Miri, where many new business owners have expressed frustration over the high cost and long waiting period sometimes stretching over several months for the approval and installation of piped gas supply. For example, business operators, especially those in the food and beverages, manufacturing, and hospitality industries, report that the initial capital outlay for gas connection and infrastructure can be prohibitively expensive for startups or SMEs.

The current application process for gas supply involves multiple steps that lack clear guidance and do not offer guaranteed timelines. As a result, applicants, particularly new business owners often face long waiting periods that can stretch over several months. These delays are not just administrative inconveniences, they can lead to costly setbacks in business operations, resulting in lost revenue, dissatisfied investors, and in some cases, the abandonment of the projects altogether. This situation not only hampers the growth of local entrepreneurship, but also undermines investor confidence, at a time when we are actively positioning Sarawak as a competitive and attractive destination for both domestic and foreign investments.

I therefore call upon the relevant ministry and PETROS's subsidiary Sarawak Gas Distribution Sdn Bhd to urgently review and streamline the application and connection process for commercial gas supply. Among the measures I propose are, establishment of a fast-track application mechanism for consumer for commercial users, especially for startups, SMEs, and strategic sectors such as tourism and manufacturing; startup incentives or installation subsidies for eligible businesses, to promote early adoption and ease financial burden.

We must keep in mind that securing regulatory control over our resources is only the first step. What matters just as much is ensuring that our policies delivery mechanisms are aligned with a pro-business and pro-growth agenda. Only through efficient implementation and investor-friendly framework can we fully harness Sarawak gas potential. Not just for exports and large-scale industries, but also to empower local entrepreneurs, stimulate SMEs, and create quality jobs for our people.

Tuan Speaker, I wish to raise an issue concerning many long-term residents in Sarawak, especially in Miri. Both non-Sarawakian Malaysians and foreigners who have lived, worked, and contributed meaningfully to Sarawak for many years. Some have served in our public and private sectors for decades. They have raised families here, purchased homes, contributed to our economy and community, and in many cases, they now proudly call Sarawak their home.

However, under our current immigration policy, many of them are not allowed to remain in Sarawak after retirement, even when they have Sarawakian spouses, children, or property here. This creates unnecessary hardship and disrupts family life. It is truly a loss for Sarawak, both economical and brain drain since the family members will follow their uprooted parents. Therefore, I appeal to our Sarawak government to consider introducing a special Permanent Resident pass for those who wish to settle down in Sarawak for good. This would be a compassionate and practical step to honour their contribution and allow them to continue calling Sarawak their home in retirement.

Tuan Speaker, in the true spirits of Sarawak, I wish all those who are celebrating the Dragon Boat Festival (Duan Wu Jie) on May 31st; Gawai on June 1st; Hari Raya Aidiladha on June 7th, a very

happy and blessed festive celebration. This is Sarawak and we have three important celebrations in a period of a week.

Lastly, I wish to register my full support for the Motion of Appreciation to the address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. His address outlines a clear vision and direction for Sarawak, and I am confident that with unity, commitment, and continued strategic leadership, Sarawak will continue to rise as a model within Malaysia and beyond. Thank you.

Tuan Speaker: Honourable Member for Batu Danau.

YB Dato Paulus Palu Gumbang: Tuan Speaker, thank you. Terima kasih kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut sama membahaskan Usul Penghargaan atas Ucapan TYT Yang di-Pertua Negeri Sarawak semasa Majlis Pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 19th Mei yang lepas.

Tuan Speaker, first of all, on behalf of the people of N.80 Batu Danau, I wish to join Honourable colleagues to convey our sincere condolence and deepest sympathy to the bereaved family of the late Tun Abdullah Ahmad Badawi, mantan *Perdana Menteri* yang telah meninggal dunia pada 14 April 2025 dan keluarga mendiang Datuk Amar Dominic Andrew Dago anak Randan, *mantan Ahli Dewan yang mulia ini bagi kawasan Ulu Sadong yang meninggal pada 15 Mei 2025*. May their souls rest in eternal peace.

Tuan Speaker, saya mengucapkan setinggi-tinggi tahniah kepada YAB Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak dan Ahli N.26 Gedong atas pelantikan beliau sebagai Yang di-Pertua Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia (PERKIM) pada 10 Mei 2025 yang lepas.

Ucapan tahniah juga saya ucapkan kepada Yang Berhormat Dato Haji Ibrahim bin Haji Baki, ahli bagi kawasan N.8 Satok atas pelantikan beliau sebagai Timbalan Menteri Utiliti yang bertanggungjawab untuk hal-hal yang bersangkutan dengan Sarawak Energy Berhad dan PETROS pada 17 Mei 2025.

Saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk menyampaikan penghargaan dan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Tun Yang di-Pertua Negeri di atas ucapan yang telah menyentuh sembilan perkara pokok yang antara lain termasuk isu dan cabaran semasa, pendidikan dan pembangunan modal insan, pembangunan infrastruktur, hubungan Kerajaan Persekutuan dan Negeri serta kesejahteraan rakyat termasuk pentingnya kestabilan politik dan kepimpinan yang berwawasan.

PETROS sebagai Aggregator Tunggal

Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri juga telah menyentuh isu yang berkaitan dengan pertikaian PETRONAS/ PETROS berkaitan dengan PETROS sebagai "*aggregator tunggal*" gas bagi Negeri Sarawak.

Saya mengucapkan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier atas kebijaksanaan beliau kerana telah dapat menyelesaikan perkara ini secara diplomatik dengan Kerajaan Persekutuan. Dengan adanya penyelesaian ini, sudah tentu impian negeri Sarawak untuk menjadikan Sarawak sebagai "*The Battery of ASEAN*" akan lebih mudah dicapai.

Sungguhpun demikian, saya mohon jika boleh supaya Dewan yang mulia ini dapat diberi penerangan mengenai perkara-perkara yang telah dipersetujui secara lebih terperinci.

Tuan Speaker, allow me now to touch on issues and problems affecting my constituency.

PEMBANGUNAN INFRASTRUKTUR

Sarawak/ Sabah Link Road Fasa 2

Tuan Speaker, seperti yang kita sedia maklum, kedudukan Limbang dan Lawas secara geografinya adalah unik sekali kerana kita bersempadan dengan negara Brunei Darussalam. Maka untuk keluar dari Limbang dan juga Lawas menggunakan jalan darat, kita terpaksa melalui negara Brunei yang kini CIQS hanya buka dari jam 6.00 pagi hingga 10.00 malam.

Sehubungan itu, saya ingin menyampaikan penghargaan dan terima kasih kepada Kerajaan Negeri dan kepimpinan GPS atas keprihatinan mengenai perkara ini dengan pembinaan Sarawak/ Sabah Link Road Fasa 2 (SSLR2) yang akan menyambungkan Lawas/ Limbang dan Miri tanpa melalui negara Brunei Darussalam. Dengan adanya jalan ini nanti, akan memudahkan perjalanan dari Lawas dan Limbang ke Miri dan *vice-versa*. Untuk makluman Dewan yang mulia ini, pembinaan SSLR2 telah pun bermula dan sedang giat dijalankan di kawasan Ulu Limbang.

Memandangkan pembinaan jalan SSLR ini akan melibatkan kawasan-kawasan penempatan penduduk dan mengambil masa yang lama, memakan masa yang lama untuk dilaksanakan, saya mohon dan mencadangkan supaya Kerajaan Negeri mengambil usaha untuk membaiki seksyen-seksyen jalan balak yang sedia ada di kawasan perkampungan yang terlibat bagi membolehkan mereka terus menikmati perjalanan yang selesa dan selamat.

Jalan Perhubungan Desa

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini, saya juga bagi pihak penduduk kawasan Batu Danau ingin menyampaikan penghargaan dan terima kasih kepada Kerajaan Negeri dan Persekutuan yang telah meluluskan peruntukan untuk menaik taraf beberapa batang jalan di kawasan N.80 Batu Danau. Antaranya adalah:

- (a) Jalan Simpang Kubong ke Ulu Pandaruan; dan
- (b) Jalan Simpang Sagan ke Ulu Lubai

Dan saya sekali lagi memohon supaya jalan-jalan berikut juga turut dinaik taraf iaitu:

- (a) Jalan Bawang Ubor ke Kampung Tanjung Ungar
- (b) Jalan Kampung Bambang/Braong (4 km); dan
- (c) Jalan Kampung Tubai Baru (3 km)

Bekalan Air Bersih

Tuan Speaker, on treated water, I am indeed grateful to the State GPS Government for continuously implementing and connecting our people with *bekalan air bersih terawat*. The completion of a high-level tank had enabled new connection be made to other areas which had not been possible before.

Sehubungan itu, saya sekali lagi memohon supaya pemasangan dan penyambungan paip air terawat ini dilaksanakan kepada kawasan-kawasan seperti berikut yang belum mendapat bekalan:

- (a) Rumah Tangai, Kampung Lubok Tuan yang terletak tidak jauh dari kawasan *High-Level Tank* yang sedia ada;
- (b) Rumah Demong, Kampung Lubok Tuan Asal, Lubai;
- (c) Kampung dan Rumah Panjang sepanjang jajaran Jalan Simpang Ukong ke Kampung Tanah Merah;
- (d) Rumah-rumah Panjang sepanjang jalan Simpang Sagan ke Ulu Lubai;
- (e) Rumah Jampong, Melaban; dan
- (f) Rumah Lembong, Kampung Entakong.

Bagi kawasan-kawasan yang jauh dari sistem retikulasi, saya sekali lagi memohon supaya Kerajaan Negeri memberi pertimbangan untuk pembinaan lebih banyak lagi loji-loji yang berstatus *standalone* dilaksanakan. Diantaranya adalah penempatan masyarakat Penan, iaitu:

- (a) Kampung Long Rayeh; dan
- (b) Kampung Long Sulong.

Bekalan Elektrik

Tuan Speaker, saya juga berterima kasih kepada Kerajaan GPS amnya dan SESCO khasnya kerana telah berjaya membekal elektrik 24 jam kepada hampir keseluruhan kampung dan rumah panjang kawasan N.80 Batu Danau kecuali mereka yang tertinggal semasa pelaksanaan projek di kawasan masing-masing sebelum ini ataupun mereka yang membina rumah yang baharu.

Sungguhpun demikian, kita masih menerima banyak sungutan bahawa masa menunggu untuk penyambungan terutamanya di bawah skim ALAF adalah terlalu lama. Sebahagian daripadanya menunggu sehingga tiga tahun. Oleh yang demikian, saya mohon pihak yang berkaitan supaya mencari penyelesaian terhadap perkara ini dan memendekkan masa menunggu ini.

Waterfront for Batu Danau

Tuan Speaker, untuk makluman, Limbang kini mempunyai dua *waterfront*, iaitu di Pekan Limbang sepanjang 1.6 km, yang hampir siap sepenuhnya dan di Pekan Medamit yang dilaksanakan oleh Northern Region Development Agency (NRDA). Pada sidang yang lalu, saya telah mohon mencadangkan supaya sebuah *waterfront* dilaksanakan di kawasan tebingan sungai Kampung Batu Danau, iaitu berdekatan dengan Tapak Pesta Babulang dan lumba kerbau yang kita adakan setiap tahun.

Waterfront ini adalah amat penting untuk membolehkan pihak penganjur pesta yang pada kebiasaannya menyambut *Guest of Honour* serta tetamu-tetamu yang lain secara tradisi dengan menggunakan rakit. *Waterfront* ini bukan sahaja dapat digunakan semasa Pesta Babulang dan lumba kerbau bahkan dapat dimanfaatkan sepenuhnya untuk aktiviti lain seperti mini regata, pusat perniagaan dan rekreasi bagi penduduk di sekitar kawasan tersebut. Sehubungan itu, bagi pihak masyarakat setempat saya sekali lagi memohon pertimbangan supaya satu *waterfront* dibina di Kampung Batu Danau untuk tujuan yang saya nyatakan tadi.

Pembinaan Klinik Long Napir di Ulu Limbang

Tuan Speaker, isu seterusnya adalah berkaitan dengan pembinaan Klinik Long Napir, iaitu sebuah penempatan masyarakat Penan dan Kelabit di Ulu Limbang yang sehingga kini belum ada penyelesaian. Projek ini telah melalui proses tender dan pembinaan sebanyak dua kali. Namun malangnya, sehingga kini belum ataupun tidak dapat disiapkan. Oleh yang demikian, saya ingin mendapat kepastian daripada pihak berkaitan, iaitu bilakah kerja-kerja sambungan kepada projek ini dapat dilaksanakan.

Tuan Speaker, sebelum saya duduk, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan tahniah dan terima kasih kepada pegawai dan staf Dewan Undangan Negeri, dan semua anggota perkhidmatan awam Negeri dan Persekutuan yang telah berkerja keras bagi menjayakan persidangan kali ini.

Saya juga ingin merakamkan penghargaan dan ucapan tahniah kepada Tuan Speaker kerana telah mengendalikan perjalanan prosiding Dewan yang mulia ini dengan cemerlang. Akhir sekali, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan Selamat Hari Raya Aidiladha kepada rakan-rakan yang beragama Islam dan Selamat Gawai Dayak, *Gayu Guru Gerai Nyamai* kepada rakan-rakan yang berketurunan Dayak.

Dengan ini, saya menyokong sepenuhnya usul penghargaan dan terima kasih atas ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak bersempena dengan perasmian Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas kali ini. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Member for Murum.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi, Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur dan *Salam Segulai Sejalai*. Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena Upacara Pembukaan Persidangan Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak yang Kesembilan Belas di Dewan yang mulia ini pada Isnin, 19 Mei 2025 yang lalu.

Tuan Speaker, menjunjung kasih dan setinggi-tinggi penghargaan ke atas ucapan pembukaan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak yang telah menyentuh pelbagai aspek yang amat bermakna dan sewajarnya menjadi panduan serta iktibar dalam memacu hala tuju dan masa depan Sarawak ke arah kemajuan dan pembangunan yang lebih inklusif, berdaya saing dan mampan.

Tuan Yang Terutama Tun memperingatkan agar kita sentiasa bersedia untuk memperkukuhkan daya tahan ekonomi Sarawak dalam menghadapi ketidakpastian ekonomi global akibat konflik geopolitik, revolusi teknologi, perubahan iklim dan perang tarif global yang sudah tentu memberi kesan kepada pertumbuhan ekonomi Sarawak. Namun begitu, Tuan Yang Terutama Tun amat memuji usaha dan langkah proaktif yang diambil oleh Yang Amat Berhormat Premier untuk terus menerokai dan mempelbagaikan peluang ekonomi dalam bidang strategik seperti tenaga hijau, teknologi digital dan inovasi bukan hanya memenuhi keperluan domestik tetapi juga memainkan peranan penting diperingkat nasional dan global.

Tuan Speaker, antara kejayaan Yang Amat Berhormat Premier yang membanggakan kita adalah terjalin kerjasama strategik Sarawak dengan United Kingdom dalam bidang pendidikan, penyelidikan, pembuatan, semikonduktor dan tenaga. Pencapaian Kerajaan Sarawak lancar (AI) *Artificial Intelligence Based Power Converter* di United Kingdom baru-baru ini mencerminkan keupayaan anak-anak Sarawak dalam bidang Kecerdasan Buatan (AI) dan transformasi digital.

Tuan Speaker, Tuan Yang Terutama Tun turut menyifatkan usaha Kerajaan Sarawak membangunkan sumber tenaga boleh diperbaharui sebagai langkah tepat dan berpandangan jauh dalam menghadapi perubahan iklim global serta mengangkat Sarawak sebagai *Battery of Asia*. Tuan Yang Terutama Tun juga berbangga dengan Kerajaan Sarawak Petchem mengeksport metanol pertama ke China dan pelancaran Projek Metanol Hijau adalah bukti komitmen Sarawak terhadap bahan api rendah karbon. Usaha '*waste-to-energy*' juga memperkukuhkan pengurusan sisa secara mampan sambil menjana pendapatan negeri Sarawak.

Tuan Speaker, selain daripada itu, Tuan Yang Terutama Tun juga menekankan pentingnya wilayah Sarawak ini mengekalkan kestabilan politik serta meningkatkan perpaduan dan keharmonian kaum seterusnya memberi perhatian bagi memastikan kesejahteraan hidup rakyat lebih baik meskipun kos sara hidup yang semakin meningkat. Oleh itu, kita amat yakin, dengan adanya kerajaan yang berpandangan jauh serta berwawasan di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier bukan sahaja akan mampu membawa kemajuan kepada Sarawak tetapi memastikan rakyatnya hidup sejahtera. Ini terbukti apabila Kerajaan Sarawak menyalurkan Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS) kepada rakyat yang memerlukan. SKAS telah memberi impak besar kepada rakyat yang memerlukan kerana ia telah membantu mereka membeli barangan keperluan asas makanan, sekaligus mengurangkan beban mereka akibat kenaikan kos sara hidup.

Kewibawaan Kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang Cemerlang dalam menghadapi Isu dan Cabaran Semasa

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini juga, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan syabas kepada YAB Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari Bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak atas usaha murni dan inisiatif yang berterusan dalam mentransformasikan ekonomi Sarawak dengan cemerlang melalui pelbagai inovasi ekonomi berteraskan pelbagai bidang seperti tenaga diperbaharui, tenaga hijau dan teknologi digital bagi memperkukuhkan daya tahan ekonomi Sarawak dalam menghadapi cabaran global.

Kejayaan demi kejayaan diperolehi sudah pasti meletakkan Sarawak di mata dunia dan berada pada tahap yang cukup membanggakan pada hari ini kerana kewibawaan kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier mentadbir urus wilayah Sarawak yang tercinta ini. Terima kasih, Yang Amat Berhormat Abang Jo. Justeru itu, saya menyeru agar seluruh rakyat Sarawak tanpa mengira latar belakang agar bersatu padu untuk terus memberi sokongan tanpa berbelah bahagi kepada Yang Amat Berhormat Premier demi kegemilangan Sarawak yang maju dan makmur.

Tuan Speaker, saya juga ingin menzahirkan ucapan syabas dan tahniah kepada Yang Berhormat Ahli Dewan Undangan Negeri bagi N.8 Satok di atas pelantikan beliau sebagai Timbalan Menteri Utiliti yang bertanggungjawab terhadap hal ehwal Sarawak Energy Berhad (SEB) dan Petroleum Sarawak Berhad (PETROS). Saya yakin dengan latar belakang dan pengalaman yang luas, beliau akan menjalankan amanah dengan penuh dedikasi dan tanggungjawab.

Tuan Speaker, seterusnya, sekarang izinkan saya menyentuh beberapa perkara yang spesifik khususnya yang berkaitan dengan kawasan N.66 Murum.

PEMBANGUNAN INFRASTRUKTUR

Naik taraf Jalan Bekas Balak dan Akses Jalan Raya

Tuan Speaker, jalan bekas balak merupakan satu-satunya akses utama yang menghubungkan kita ke kawasan pedalaman khususnya di kawasan N.66 Murum. Keadaan jalan bekas balak ini dalam keadaan kritikal, rosak teruk, berbahaya dan tidak selamat digunakan. Oleh kerana tiada pilihan lain, penduduk pedalaman atau pengguna jalan ini terpaksa menggadai nyawa demi kelangsungan hidup.

Antara jalan yang perlu dinaik taraf dengan segera adalah pertama, menaik taraf jalan bekas balak ke Lusong Laku, 55 kilometer; menaik taraf jalan bekas balak ke Ulu Jelalong, Tubau (Kiri), 60 kilometer; menaik taraf jalan bekas balak ke Ulu Jelalong, Tubau (Kanan), 28 kilometer; menaik taraf jalan bekas balak ke Long Unan/ Long Senep, 32 kilometer; menaik taraf jalan bekas balak ke Long Lawen, 20 kilometer; menaik taraf jalan bekas balak ke Long Koyan, 15 kilometer; dan menaik taraf jalan ke Rh. Ding/ Rh. Ugak, Tubau, 15 kilometer.

Tuan Speaker, baru-baru ini pada 28 hingga 30 April yang lepas, saya bersama rombongan pentadbiran Bahagian Kapit yang turut disertai oleh Tuan Residen Bahagian Kapit serta 17 agensi kerajaan dari Bahagian Kapit telah mengadakan Lawatan Kerja ke Lusong Laku. Lusong Laku merupakan satu kawasan di Ulu Sungai Linau, Murum yang memiliki potensi pelancongan yang sangat tinggi sebagai *Mini Niagara Fall of Sarawak*.

Selain itu, tanah di Lusong Laku juga sangat subur yang merupakan tanah bekas gunung berapi yang amat sesuai untuk penanaman sayur-sayuran dan buah-buahan seperti terung asam Sarawak, tembikai dan sebagainya.

Tuan Speaker, perjalanan kami ke Lusong Laku memakan masa lapan jam dengan jarak lebih kurang 60 kilometer dari Empangan Murum. Secara purata kelajuan kenderaan kami adalah 7.5 kilometer sejam mengharungi jalan yang sangat rosak dan kadang-kadang terpaksa kami menarik

kereta yang tersangkut dalam lumpur atau yang terbabas kerana keadaan jalan yang sangat licin. Hanya pemandu yang mahir dan berpengalaman sahaja dapat memandu di jalan seperti ini, kalau silap hari bulan jatuh ke dalam gaung. Inilah pengalaman yang cukup mencabar dan juga mengerikan.

Tuan Speaker, tujuan saya menceritakan pengalaman ini adalah supaya kita yang ada di Dewan yang mulia ini membayangkan keadaan dan kondisi jalan-jalan di pedalaman. Saya amat bersimpati dengan nasib penduduk kita di pedalaman termasuk penjawat awam bertugas di pedalaman seperti guru, pegawai kesihatan dan sebagainya yang terpaksa menggadai nyawa demi kelangsungan hidup dan tugas.

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini, saya ingin merakamkan jutaan terima kasih serta penghargaan khas kepada warga pendidik di SK Lusong Laku, staf di Klinik Kesihatan Lusong Laku yang sering ulang-alik menghantar pesakit ke Klinik Kesihatan Sungai Asap dan seterusnya ke Hospital Bintulu, kakitangan Sarawak Energy juga, serta kakitangan kerajaan yang lain, terpaksa menggunakan jalan yang cukup teruk dan berbahaya ini. Menggadai nyawa bagaikan telur di hujung tanduk apabila menggunakan jalan bekas balak ke Lusong Laku yang sangat teruk ini.

Oleh itu, saya merayu di dalam Dewan yang mulia ini, agar kerajaan dan kementerian bertanggungjawab segera mencari penyelesaian tuntas agar jalan-jalan bekas balak ini khasnya di kawasan pedalaman Sarawak yang menjadi akses utama kepada masyarakat di luar bandar segera dinaik taraf supaya ia menjadi jalan raya yang selamat, selesa digunakan demi kelangsungan hidup masyarakat di luar bandar.

Tuan Speaker, saya ingin menegaskan bahawa pembangunan infrastruktur ini bukan sahaja memenuhi keperluan fizikal, tetapi juga simbol keprihatinan dan komitmen kerajaan terhadap kesejahteraan rakyat di luar bandar. Pembangunan jalan yang baik akan membuka peluang baru untuk pelancongan, pertanian, aktiviti ekonomi lain yang mampu meningkatkan pendapatan dan taraf hidup masyarakat, meningkatkan akses kepada pendidikan dan perkhidmatan kesihatan serta mempercepatkan pembangunan sosial di kawasan luar bandar selaras dengan aspirasi yang dinyatakan oleh Tuan Yang Terutama Tun dalam ucapan dan PCDS 2030.

Tuan Speaker, selain itu, saya ingin memohon pencerahan daripada kementerian berkaitan untuk menjelaskan status projek di DUN Murum yang telah mendapat kelulusan seperti berikut:

- (a) Projek Cadangan Pembinaan Baru Pejabat Pentadbiran Daerah Kecil Sungai Asap JKR;
- (b) Stesen Pertanian di Tegulang Metalun, Tubau - JKR/ DOA;
- (c) Cadangan Projek Belakan Air Terawat di Tubau – JLBAB;
- (d) Cadangan Projek Bekalan Air di Long Ulung – URDA;
- (e) Cadangan Projek Bekalan Air Terawat di Lusong Laku – URDA;
- (f) Projek Perkampungan Digital (*Digital Village*) di Skim Penempatan BRS Sungai Asap dengan *Highspeed Broadband Internet* - SMA;
- (g) Projek Pusat Sehenti Anjung Usahawan atau Koyan – MINTRED;
- (h) Jalan pertanian ke Lot Pertanian BRS Sungai Asap Fasa Dua – URDA;
- (i) Pusat Kegiatan Masyarakat KEMAS Daerah Belaga di BRS Sungai Asap; dan
- (j) Cadangan Balai Bomba BRS Sungai Asap - JKR / BOMBA

Tuan Speaker, sekali lagi saya ingin mengemukakan dan mengesyorkan di Dewan yang mulia ini agar Daerah Belaga diiktiraf sebagai pusat pentadbiran baharu bertaraf bahagian iaitu bahagian ke-13. Dengan mengangkat Daerah Kecil Sungai Asap sebagai pentadbiran daerah penuh dan Pekan Tubau sebagai Daerah Kecil selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 PCDS 2030. Daerah Belaga berkeluasan 19,050 kilometer persegi merupakan satu daerah yang sangat luas terletak di Bahagian Kapit.

Bahagian Kapit berkeluasan 38,934 kilometer persegi yang merangkumi empat daerah iaitu Daerah Belaga, Daerah Bukit Mabong, Daerah Kapit dan Daerah Song. Daerah Belaga merupakan

daerah terbesar di Sarawak saya rasa, merangkumi dua DUN iaitu N.65 Belaga dan DUN N.66 Murum amat perlu diiktiraf sebagai pentadbiran bertaraf bahagian yang baharu selain mempunyai punca sumber ekonomi yang besar dari Empangan Bakun, Empangan Murum dan Perusahaan Perladangan Kelapa Sawit yang luas selain komersil balak ataupun konsesi balak. Daerah Belaga mempunyai potensi sumber ekonomi besar yang masih belum diterokai seperti *biodiversity*, produk pelancongan, fauna dan flora dan kawasan (*Land Mass*) yang besar yang boleh dibangunkan sektor pertanian berskala besar sebagai *Food Security of Sarawak* serta potensi ekopelancongan yang tinggi kerana memiliki tasik yang luas, hutan, bentuk muka bumi yang cantik selain daripada kepelbagaian kebudayaan dan kesenian etnik Orang Ulu yang unik berpotensi untuk menjadi *The Real Living Cultural Heritage of Sarawak, Borneo*.

Keperluan bahagian yang baharu ini diwujudkan adalah untuk memantapkan lagi pentadbiran dan merencanakan lagi pembangunan di Daerah Belaga lebih-lebih lagi dalam usaha menjadikan Sarawak wilayah maju berpendapatan tinggi menjelang tahun 2030 selaras dengan aspirasi Strategi PCDS 2030.

Tuan Speaker, selain menjadi daerah tenaga diperbaharui dan nadi kepada tenaga Sarawak, kini tiba masanya untuk kita bersama-sama membangunkan daerah ini bagi menghargai pengorbanan penduduk kita yang telah memberi laluan kepada dua mega projek Empangan Bakun dan Empangan Murum demi menerangi seluruh pelosok Sarawak sebagai "*Battery of Sarawak*" di samping turut juga menyumbang kepada ekonomi Sarawak dan Malaysia.

Daerah Belaga juga terletak bersempadan dengan negara jiran kita, Kalimantan Indonesia yang terletak paling dekat dengan ibu kota dan Pusat Pentadbiran Republik Indonesia yang baharu yang tentunya akan membuka peluang sosioekonomi yang besar dengan Nusantara.

Tuan Speaker, saya amat yakin dengan wujudnya Bahagian Belaga sebagai sebuah bahagian yang baharu tentu sekali akan memantapkan pentadbiran dan susun atur negeri di mana agenda dan perancangan pembangunan di kawasan pedalaman dan akhirnya mampu membantu merealisasikan PCDS 2030 dengan cepat selain membawa impak yang besar sebagai pemangkin kepada pembangunan di pedalaman khususnya di DUN Murum dan DUN Belaga serta di Sarawak amnya.

Tuan Speaker, sebagai mengakhiri ucapan perbahasan ini, saya ingin merakamkan syabas dan tahniah kepada Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Speaker, Yang Berhormat Datuk Timbalan Speaker, Tuan Setiausaha DUN kerana telah berjaya mengendalikan persidangan kali ke-19 dengan begitu bijak, profesional dan cemerlang. Tidak lupa juga kepada pegawai-pegawai Dewan yang mulia ini, semua agensi kerajaan dan ketua-ketua jabatan yang telah memberi komitmen yang tinggi dalam menjalankan tugas masing-masing.

Di kesempatan ini, saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Gawai Dayak kepada semua *kaban belayan di serata menoa Sarawak ke ngintu* Hari Gawai Dayak diucapkan Selamat Hari Gawai, *Selamat Birami Gawai, Selamat Ta Lepa Ajau, Sayu Do-Ledoh, Gayu guru Gerai Nyamai, Lantang Senang, Celap Lindap Nguan Mena*. Saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Adiladha kepada semua rakan yang beragama Islam di seluruh Sarawak.

Saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Ibu, kepada semua ibu yang hebat. Terima kasih ibu atas jasa dan pengorbananmu, semoga Tuhan terus melindungi serta memberkatimu Ibu. Kepada warga pendidik kita di seluruh negara, saya ucapkan Selamat Hari Guru. Guru Pemacu Reformasi Pendidikan. Kepada semua jururawat di seluruh negara, Selamat Hari Jururawat Sedunia, *Our Nurses, Our Future. Caring for nurses strengthens economies*.

Dengan ini, saya mohon menyokong Usul Penghargaan atas Ucapan Perasmian pembukaan persidangan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat, Dewan Undangan Negeri Sarawak yang Kesembilan Belas di Dewan yang mulia ini oleh Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri

Sarawak, pada hari Isnin, 19 Mei 2025 yang lepas. Utamakan Sarawak, *Sarawak First*. Sarawak Maju Makmur. *God Bless Sarawak*. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, today being Friday, we will have a break. Sitting resumes at 2.30 p.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 11.29 pagi)

(Mesyuarat dimulakan pada pukul 2.44 petang)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, kita akan meneruskan perbahasan ucapan Yang Tuan Yang Terutama Gabenor Sarawak. Silakan, Yang Berhormat Simunjan, *please*.

YB Encik Awla bin Dris: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh dan Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur. Terlebih dahulu saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Yang Berhormat Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar sempena Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 ini. Kesempatan ini amat bermakna bagi saya untuk menyuarakan pandangan serta menyokong usaha-usaha pembangunan yang telah dan sedang dilaksanakan demi kemajuan negeri Sarawak. Semoga dengan kerjasama dan komitmen semua pihak, kita dapat terus memacu Sarawak ke arah yang lebih gemilang dan sejahtera.

Tuan Speaker, pertama sekali, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan tahniah atas usaha dan kegigihan Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Abang Haji Openg, Premier Sarawak dalam memimpin Sarawak ke arah pembangunan yang progresif dan berwawasan. Kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier yang berpaksikan kepentingan rakyat telah membawa kestabilan politik dan keyakinan pelabur, sekali gus memperkukuhkan kedudukan Sarawak sebagai negeri maju dan berdaya saing. Semoga Yang Amat Berhormat Premier terus diberi kekuatan, kesabaran dan hikmah dalam meneruskan agenda pembangunan demi kesejahteraan rakyat Sarawak yang tercinta.

Saya berdiri di Dewan yang mulia ini sebagai suara rakyat Simunjan, satu kawasan yang walaupun terpencil di peta pembangunan, tetap subur dengan harapan dan semangat untuk maju. Izinkan saya untuk merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas usaha yang bagaikan naik cikal mengemudi bahtera pembangunan membawa negeri ini merentas gelombang cabaran ke arah kemakmuran. Usaha menarik pelabur berkualiti tinggi ke negeri kita umpama menyemai benih emas di ladang masa depan, membawa peluang pekerjaan, merencanakan ekonomi dan memperkukuhkan kedudukan Sarawak sebagai hab logistik serantau.

Sebagai wakil rakyat kawasan luar bandar, saya melihat dengan jelas bagaimana projek infrastruktur seperti jalan raya, jambatan dan bekalan asas telah menjadi urat nadi yang menghubungkan dengan kehidupan rakyat. Tidak dilupakan juga usaha memperkukuh pendidikan melalui inisiatif percuma dalam bidang terpilih seperti pembinaan sekolah antarabangsa dan pusat TVET yang kini menjadi kilang membentuk permata bangsa. Saya turut menyahut baik pelbagai inisiatif kebajikan seperti SKAS, subsidi kesihatan dan pendidikan yang menjadi payung teduh kepada rakyat marhaen khususnya golongan B40 yang amat memerlukannya.

Seterusnya, saya menyeru agar perpaduan antara kaum dan agama terus dijaga kerana Sarawak ini bukan sekadar negeri di peta tetapi taman yang indah dengan bunga-bunga pelbagai warna dan perpaduan ialah air yang menyuburkannya.

Tuan Speaker, kini tibalah masanya saya selaku Ahli Dewan Undangan Negeri bagi kawasan N.25 Simunjan, mengangkat suara rakyat serta mengutarakan keluh kesah penduduk di kawasan saya. Sebagai wakil yang dipilih untuk rakyat, adalah menjadi tanggungjawab saya untuk menyampaikan realiti yang dihadapi oleh penduduk Simunjan dari kampung pesisir hingga ke pedalaman, dari golongan petani hingga peniaga kecil yang masih berdepan dengan pelbagai cabaran dalam kehidupan harian.

Tuan Speaker, izinkan saya menarik perhatian Dewan yang mulia ini kepada satu isu mendesak yang sedang melanda kawasan saya iaitu kejadian tanah runtuh berulang di Kampung Gunung Ngeli, Simunjan yang telah berlaku sebanyak tiga kali dalam tempoh awal tahun ini pada 30 Januari, 3 Februari dan 2 Mac 2025. Kejadian ini berpunca daripada hujan lebat berterusan yang telah menyebabkan pergerakan tanah aktif di kawasan cerun yang dulunya merupakan bekas lombong arang batu dan kini dimajukan sebagai tanah pertanian milik bergeran.

Struktur tanah yang sudah tua dan rapuh ini kini ibarat dinding pasir yang kian haus ditelan air, menimbulkan kebimbangan terhadap keselamatan penduduk dan kestabilan kawasan terbabit. Kerosakan yang berlaku bukan saja melibatkan cerun dan infrastruktur, malah turut memberi kesan kepada aspek sosial ekonomi masyarakat sekitar. Apa yang lebih membimbangkan, kapasiti Majlis Daerah Simunjan adalah amat terhad, baik dari sudut kepakaran teknikal mahupun sumber kewangan untuk menangani isu cerun secara menyeluruh.

Justeru itu, saya memohon agar pihak berkuasa negeri khususnya Jabatan Kerja Raya (JKR), Jabatan Mineral dan Geosains (JMG) serta Jabatan Tanah dan Survei (JTS) dapat segera turun padang untuk menjalankan siasatan geoteknikal secara menyeluruh dan seterusnya merangka pelan mitigasi cerun yang bersesuaian. Saya juga mencadangkan agar disediakan peruntukan khas kecemasan serta sokongan teknikal dari agensi negeri dan persekutuan agar tragedi lebih besar dapat dielakkan.

Tuan Speaker, isu ini perlu diberi perhatian segera kerana sebuah komuniti yang makmur ibarat pokok yang kukuh jika akar longgar dan tanahnya runtuh, maka rapuhlah seluruh batangnya. Saya menyeru agar langkah bersepadu dapat diambil segera demi keselamatan rakyat dan kesinambungan pembangunan luar bandar secara holistik.

Isu kedua yang semakin meresahkan rakyat di kawasan saya ialah berkenaan dengan bencana banjir yang berlaku saban tahun, terutamanya apabila fenomena air pasang besar bertembung dengan hujan lebat berterusan. Apabila langit menangis dan laut mula gelisah, maka tanah-tanah rendah yang menjadi tempat berteduh rakyat hanyut ditenggelami air tanpa sempadan. Banjir kini bukan lagi ujian bermusim, tetapi telah menjadi ancaman yang nyata dan berulang. Ini menghakis bukan sahaja dinding rumah tetapi juga rasa aman dan harapan masyarakat luar bandar khususnya di Simunjan dan beberapa kawasan di Sadong Jaya di bawah DUN saya.

Fenomena ini bukanlah asing dalam wacana pembangunan global malah ia sering dikaitkan dengan perubahan iklim dan peningkatan arus laut. Namun, yang menjadi persoalan rakyat ialah apakah pelan strategik dan tindakan jangka panjang kerajaan bagi menghadapi realiti baharu ini? Kita tidak boleh lagi memandangnya sebagai satu kejadian terpencil. Kita tidak boleh terus berlayar dengan peta lama di lautan yang telah berubah. Pendekatan kita perlu bersifat menyeluruh bersandarkan data lapangan dan berpandangan ke hadapan.

Untuk makluman Dewan yang mulia ini, pelaksanaan Rancangan Tebatan Banjir (RTB) Simunjan pada masa ini hanya meliputi kawasan Simunjan Proper. Namun, banjir tidak mengenal sempadan pentadbiran dan tidak memilih kaum. Rumah-rumah panjang masyarakat Iban di pedalaman turut tenggelam saban kali banjir melanda, tetapi malangnya kawasan ini masih belum termasuk dalam skop projek mitigasi sedia ada. Begitu juga halnya dengan dua buah kampung di dalam DUN N.25 Simunjan yang terletak di Daerah Kecil Sadong Jaya dari Kampung Sungai Buluh ke Kampung Ensegei Iban yang turut terjejas apabila bencana ini berlaku. Kerosakan melibatkan rumah kediaman, kebun rakyat, jalan penghubung serta gangguan kepada bekalan air bersih.

Penduduk-penduduk di kawasan ini ibarat perahu kecil di tengah arus deras, menanti bantuan yang masih belum kunjung tiba.

Justeru itu, saya memohon agar Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan bersama Jabatan Pengairan dan Saliran dapat menyemak semula skop RTB Simunjan agar lebih inklusif dan saksama. Kajian hidrologi dan pelan adaptasi perubahan iklim harus dilaksanakan secara menyeluruh bagi seluruh kawasan Simunjan dan Sadong Jaya. Antara cadangan yang wajar dipertimbangkan termasuklah pembinaan benteng air, kolam takungan air, sistem pam aliran semula jadi serta sistem aliran pintar di kawasan berisiko tinggi.

Kita tidak lagi boleh bersikap realistik atau skeptik. Kita perlu menjadi pemimpin yang bersiap siaga kerana banjir mungkin tidak dapat dielakkan sepenuhnya tetapi kesannya boleh diminimumkan sekiranya tindakan diambil lebih awal berdasarkan realiti sebenar di lapangan dan bukan sekadar pada lakaran peta atau garis politik. Saya percaya, jika kita benar-benar mengangkat prinsip pembangunan inklusif seperti yang digariskan dalam Malaysia MADANI dan PCDS 2030, maka tidak harus ada kampung yang tertinggal, tidak harus ada suara yang tenggelam dan tidak harus ada rakyat yang terus basah dalam arus pembangunan yang tidak sampai kepada mereka.

Tuan Speaker, seterusnya, terlebih dahulu izinkan saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas komitmen berterusan dalam membangunkan prasarana jalan raya negeri melalui projek mega *Second Trunk Road* iaitu (STR) yang sedang dilaksanakan. Projek ini sememangnya satu langkah strategik dalam memperkukuhkan rangkaian pengangkutan di kawasan pesisir Sarawak dan saya percaya ia akan menjadi pemangkin kepada pertumbuhan ekonomi luar bandar. Namun begitu, timbul persoalan apakah manfaatnya kepada rakyat Simunjan sedangkan laluan tersebut tidak melalui kawasan kami?

Laluan STR tidak merentasi Simunjan secara langsung. Sebaliknya, ia menghubungkan Batang Sadong ke Sebuyau kemudian terus ke Betong dan seterusnya ke Sibü. Simunjan yang berada agak ke dalam dari laluan pesisir kini terpinggir dari arus pembangunan rangkaian jalan utama ini. Akibatnya, rakyat Simunjan tidak dapat menikmati manfaat langsung dari segi pengurangan masa perjalanan, kemudahan logistik atau limpahan ekonomi daripada pertumbuhan trafik dan pembangunan kawasan. Selain itu, peluang ekonomi yang terbuka melalui STR sukar dicapai oleh usahawan dan pekebun kecil di Simunjan kerana ketiadaan sambungan jalan yang terus ke laluan STR. Simunjan terus bergantung pada laluan lama yang sempit dan berisiko banjir.

Justeru itu, saya mencadangkan agar pihak kerajaan mempertimbangkan Projek Jalan Penghubung Baharu dari Ladong ke Pekan Simunjan yang akan menghubungkan Simunjan terus ke laluan STR. Selain memudahkan pergerakan rakyat ke Sebuyau dan ke pusat-pusat bandar lain seperti Betong dan Sibü. Seterusnya, dapat mewujudkan peluang pelaburan serta pembangunan industri kecil dan pelancongan di kawasan Simunjan termasuk kawasan pertanian dan ekopelancongan di Taman Negara Sedilu. Oleh itu, kesimpulannya, projek *Second Trunk Road* adalah bukti keprihatinan Kerajaan dalam membangunkan kawasan pesisir Sarawak. Namun, keadilan pembangunan memerlukan kesaksamaan akses. Maka, saya menyeru agar kerajaan tidak lupa kepada rakyat Simunjan yang juga berhak menikmati manfaat kemajuan. Jangan biarkan kami hanya menjadi pemerhati kepada pembangunan di sebelah pagar. Tengook... saja.

Timbalan Speaker: Yang Berhormat, tolong gulungkan.

YB Encik Awla bin Dris: Kesimpulannya, sebagai ADUN, saya akan terus menyuarakan kepentingan rakyat dan menyokong dasar-dasar kerajaan yang memberi manfaat kepada negeri serta rakyat jelata. Marilah kita berganding bahu tanpa mengira latar belakang demi membina Sarawak yang lebih maju, makmur dan inklusif. Saya juga berharap semua isu yang dibangkitkan ini dapat diambil tindakan dengan segera oleh kementerian dan agensi yang terlibat. Dengan kerjasama dan komitmen semua pihak, kita dapat memastikan pembangunan yang mampan dan inklusif untuk rakyat Sarawak, khususnya di kawasan Simunjan.

Akhir sekali, saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan Selamat Hari Gawai kepada masyarakat Dayak dan Selamat Hari Raya Aidiladha kepada umat Islam. Semoga kita semua terus diberkati dan diberi kekuatan untuk bersama-sama memajukan Sarawak ke arah yang lebih gemilang. Sekian. Wabillahitaufiq Walhidayah. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Waalaikumussalam. Terima kasih, Yang Berhormat Simunjan. May I call upon with respect, Yang Berhormat Padungan, *please*.

YB Encik Chong Chieng Yen: Tuan Speaker, thank you for giving me this opportunity to participate in the debate on the Motion of Appreciation for our Governor.

Tuan Speaker, two days ago, while we sit to meet in this Dewan, the Right Honourable Premier was in KL together with our Prime Minister, both of them signing the Joint Declaration purporting to have settled the dispute between PETROS and PETRONAS over the oil and gas rights in Sarawak. Before I go into that content, when I looked at the picture of the signing ceremony, one person who is conspicuously absent in the picture, a person who has work so hard for the negotiation for the settlement of the dispute but yet was left out in that momentous moment and that person is YB for Samariang.

Tuan Speaker, I think she should be there because in the past few years whenever there are questions been pushed, whether the matter is discussed she is always there right there to answer the question. Janganlah wanita yang buat kerja, lelaki yang ambil gambar. Ini tak bagus. So, I hope although I am a man, I will speak up for a woman who has contributed so much but yet forgotten and left out. Next time, in such an event please remember to bring her along.

Tuan Speaker, alright. Before the YAB Premier and Prime Minister signed the document, this house was not informed on the term of the settlement. We only get to know about the term settlement through newspaper reports or social media reports. It was more or less similar than what the Member for Parliament, YB Azalina has stated in Parliament, or the Ministries statement made by the Prime Minister sometime in March this year. I.e., the State Government acknowledged the validity of the Petroleum Development Act, 1974 (PDA 1974). The PETRONAS contract be it the production sharing contract in respect of oil production or the gas supply to its purchaser overseas remain intact. Basically, is business as usual for PETRONAS. PETROS is recognized as the gas aggregator for the supply and distribution of gas within Sarawak but as for export of Gas LNG, that is not clear and there is also a promise by PETRONAS that in future endeavours, they will try to seek cooperation or get PETROS to join in. How binding in such promise.

Tuan Speaker, you are lawyer, I am lawyer and there are many lawyers here. The promise to use my best endeavours to get you involved is so ambiguous that is literally well, amounts of nothing. Tuan Speaker, what perplex me is that while on the one hand the Right Honourable Premier has signed a Joint Declaration with the Prime Minister acknowledging the validity of the PDA 1974. There are still some sectors in this house, someone in this house just pointed out as recorded in the Hansard, Yang Berhormat for Kota Sentosa who questions, not only question but who exerted that the PDA 1974 is not constitutional. It is recorded in the Hansard, I read it, and it was reported in the newspapers this morning I read it. He says, "*PDA 1974 is not constitutional*".

Tuan Speaker, now that begs a question. Is he questioning the act of our YAB Premier and the Prime Minister in recognizing the validity of the PDA? Is he alleging that the YAB Premier is doing something unconstitutional? That is very serious, and my question to him will be, as a SUPP, are you going to take the YAB Premier to task for doing something which in your opinion is unconstitutional? So, these are the questions that we all want to ask, right? SUPP has been vocal for alleging that, asserting that the PDA 1974 is not the valid piece of legislation. That said for YB Kota Sentosa I think. I didn't see any statement made by the others. They are very vocal but after the event on Wednesday, the Joint Declaration, the rest of them are silent as a mouse and would not talk about it anymore.

Tuan Speaker, to me, I like to stand my position. To me I acknowledge the efforts of the Yang Amat Berhormat Premier in handling the negotiation for more oil and gas rights for Sarawak. He has made efforts to get more for Sarawak. Although I believe that he can do better. He can do better, and I'll come to that later. But, having to say that one must take note that, when the YAB Premier enters the ring on the negotiation, when he enters the ring, he enters the ring with his hands tied. With his hands tied. Why do I say so? His hands were tied by the act of the previous Chief Ministers.

It was way back in 1974. In 1974 in Parliament, it was the late Tun Taib Mahmud. He was the Minister for Natural Resources. He was the Federal Minister. He was the one who tabled the Bill, Petroleum Development Bill. And in the debate in Parliament on that day, the Chief Minister, the then Chief Minister of Sarawak, Tun Yaakub, he was also a Member of Parliament. He attended the Parliament and gave full support of the Bill and it was passed and thereafter, not only the two of them, not only the two of them have supported the Bill in Parliament but in this House. Some has alleged that the Bill was never approved here. But, Tuan Speaker, in fact every year in our annual budget, there was an acknowledgement of the receipt, the proceeds we get from the PDA 1974. Tuan Speaker,..(*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Yang Berhormat, Yang Berhormat Padungan. I am quite confused. I am following your debate very closely. I just want to ask since you mentioned about Padungan and ... (*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Padungan?

Timbalan Speaker: Kota Sentosa and so on. What is your stand on the PDA?...(*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: I am stating my stand... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: So, you can say that... (*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: You have to follow my argument first.

Timbalan Speaker: Ya.

YB Encik Chong Chieng Jen: You have to follow my argument first... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Ya, ya.

YB Encik Chong Chieng Jen: That I will come to... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: But I am confused. As if you are not against the PDA constitutionally. What is your view to tell the thing...(*Interruption*)... You have to direct the Dewan... (*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Yes, I direct the Dewan. I am addressing the Chair. Tuan Speaker, if you look at our budget year in, year out. Alright. What we normally, commonly called as royalties, royalties. Alright. In our budget document is called what? It is not called royalties. It is called "*compensation in lieu of rights*". Alright. Compensation in lieu of rights, in lieu of gas rights, in lieu of oil rights. Therefore, what does it mean? It means that it is a compensation for you to give up your own rights. Is that not the case? It is a compensation pay to Sarawak, for you to give up your oil right, for you to give up your gas rights. And there is the annual budget document since 1975, after the passing of the Act, after it is certified until this, until last year until this year. I think this year, the terms will be used. Our rights in oil and gas is not acknowledge. But in 1974, the Sarawak Government gave it up, gave it up and agreed to a compensation of 5%.

So, Tuan Speaker, that is why I say, our Right Honourable Premier enter the ring for negotiation with his hands tied. Tied by the acts of his predecessors back in 1974. And therefore, legally speaking, legally speaking, I am of the view that, to now turn around and said that this is not

a valid act, will be quite a very stretched legal argument.

Timbalan Speaker: Okay. Yang Berhormat bagi Padungan, just to get it more clear, are you saying the PDA 74 is constitutional?

YB Encik Chong Chieng Jen: My reading, my reading of the law that it is valid. It has been endorsed by this House and it has been endorsed by the YAB Premier. So, how about you, yourself Tuan Speaker?

Timbalan Speaker: We are, well, if you asked me, my stand as a lawyer, okay, it is still open. I think, what is legal, what is not, actually is another aspect.

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker... *(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Politically, politically right and things like that, it is another aspect.

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker.... *(Interruption)*...

Timbalan Speaker: So, I mean, I mean, I just want to get myself not confuse... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, we can have a different opinion. But at the end of the day, Court will be the final arbitrator. Alright. But if you want to see, if you want to know more about what our stand is. Well, it is all in this Rocket Publication, our, our, this issue Rocket Publication. We are selling it at RM3.00 per copy. For you, I will give you for free. Alright, give me more time. Tuan Speaker, never mind. It is okay. Legally speaking, it will be a stretched argument. Alright, to invalidate the whole PDA. But politically, we have advantage. Politically, the YAB Premier has advantage over Putrajaya, we all know that. One, because of the very fragmented political landscape in West Malaysia; and two is we have a very accommodative Prime Minister, who can accommodate the demands, will try to accommodate the demands from Sarawak.

So, my suggestion is that whatever that was agreed, this was not the first time it was agreed. This was not the first time, I, I put it again. I rephrase it, whatever that was agreed two days ago was not the first time that such an agreement has been reached. And yet, after that, there are people like you who think that you should go to court, to fight to determine the validity of the Act or like Kota Sentosa who alleged that this is an unconstitutional act. This thing will never end and this is going to hurt us. This is going to hurt, not only Sarawak but Malaysia, the economy. It is the *ConocoPhillips*, as which exited from Sarawak. A USD3.1 billion investment has exited. Why? Because of the uncertainties, because of the uncertainties in law. Therefore, with our political advantage, I urge, I urge the YAB Premier to push for equity participation in PETRONAS. Rather that I am not advocating for head on collision. PETRONAS and PETROS is a zero-sum game. And at the end of the day, my gain, your lost. You gain; I lost. It is a zero-sum game.

But why not negotiate and push for equity participation. I suggested in March, I suggested a 30% equity participation in PETRONAS, that Sarawak be given 30% of PETRONAS' share. In that way, given that PETRONAS share is almost one trillion.

Timbalan Speaker: There's an intervention here. You give way. You give. Let your time be stopped... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Ok. All right.

YB Dato Ir. Lo Khere Chiang: Thank you, Member for Padungan. I'm just thinking. You remember you mentioned before you know when the 20% oil royalty will be given back to us. After all the Huha, when the Pakatan Harapan won the election. All those promises were not made. What makes you think that now? You know you asked for 30% will be able to get it. What makes you think that we'll be able to get 30%? Thank you.

YB Encik Chong Chieng Jen: Have you finished your question? These SUPP people, they, they have nothing better to ask and they don't know what is the question and what is the suggestion and what is the promise. My 30% equity participation is a suggestion. I made the suggestion for the government, the state government, to proceed to think whether 30% equity participation is enough or too much. If it's too much, you go for lesser, if it's too little, not sufficient, you ask for more participation. There is a suggestion and as for the promise, Ahli Yang Berhormat bagi Meradong, please respect the floor, all right.

Timbalan Speaker: Listen, listen... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: As for if you ask the question, you expect the answer, ask for the question of 20% oil royalty promise that was on the premise that the State Government take over the burden, the financial burden of education and healthcare. For Sarawak, that was made. You can, you can check with our, our, our promises during the two elections ago but, but the State Government refused to take up the financial obligation. So, but if SUPP continues to live in the past, let it be, let them become history. Let them be history. Alright, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: You have barely two minutes. You have another interjection here. Alright... *(Interruptions)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, you are. Can I get some more extension of time? Right? Yeah, you can. Yeah.

Timbalan Speaker: Of course, I extended your time. I added you time... *(Interruption)*...

YB Dato Ir. Lo Khere Chiang: Thank you. Thank you. Now let me ask you this. Thank you. Thank you Ahli Yang Berhormat bagi Padungan, thank you. Yeah, it's, it's easy. All you need to do is continue to give us the money that you gave us for education and health every year, the government, the Federal Government gave us a budget for education and health. Continue to give us that. We had 15 billion last year and we can do better with that.

Timbalan Speaker: Your, your clarification, your point for clarification budget... *(Interruption)*...

YB Dato Ir. Lo Khere Chiang: Ya. That's my, that's my question. That's my question to you.

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, this guy up there a bit short circuit, so never mind. We don't answer the question; I don't understand the question.

Timbalan Speaker: You withdraw that part... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: He's, he's a bit... *(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Please withdraw that part short circuit... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Ok, ok alright. He answered incongruous questions. He doesn't ask questions; he comes out and off the tangent and goes on with his own speech. So never mind. Can I, can I not be disturbed by such a question? That doesn't make sense.

Timbalan Speaker: I added up another two minutes for you.

YB Encik Chong Chieng Jen: Another 5 minutes, 5 minutes, Tuan Speaker. There's a point of order.

Timbalan Speaker: No, no. I think it's about two minutes... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Ok. No, no, no, no. Tuan Speaker doesn't allow you. So never mind let me continue, continue. Let me continue with what I want to say, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Interjection by the Ahli Yang Berhormat bagi Kota Sentosa, do you take it?... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: No, I want, I want. Ok, alright, I'll take it. I'll take it. Stop the time.

YB Encik Yap Yau Sin: Tuan Speaker, I think, I'm raising a point of order. Under Standing Order 32(1). Because the Member for Padungan is going on a political charade, because basically, when you talk about the debate, he is making proposals, suggestions like he is the authority on the matter, and I don't think that is appropriate because.

Timbalan Speaker: Got your point, I think you can continue... *(Interruption)*...

YB Encik Yap Yau Sin: Because that is not allowed under Section 32... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, what a joke. What interjection? It's a joke. Under 32(1) is an irrelevant matter. Are you saying that oil and gas are irrelevant? Ok, alright, *tambah dua minit lagi*.

Timbalan Speaker: I think I got your point... *(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Alright, Tuan Speaker, I think I'll make the suggestion for the government of Sarawak to ponder upon. I've also made the suggestion in Parliament so it can be, it should be a G2G, it should be a G2G negotiation on that. And, and I do not advocate for head on collision in taking the matter to court because in court, any court action is either, you win all, or you lose all. Alright. There's no middle and they were sour relationships, yes.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat bagi Padungan, because I think it's the concern of everybody that this point of PDA and as well as Sarawak laws, like DGO and so on, from your argument, for the sake of everybody, so that they can understand the argument better. Are you saying that the PDA 74 is constitutional? That's one, that's one. But do you realize, as Lord Denning says, Lord Denning, or master of the roles in England, said legal principle does not always run along political reality? Ok... *(Interruption)*...

YB Chong Chieng Jen: Yeah. Tuan Speaker, Tuan Speaker, I will not be the final arbiter on whether an act is constitutional or not constitutional; what you have said just now, the court is the final arbiter on whether a law is constitutional or not constitutional, you see.

I have laid down the factors that point to its validity. It was a Federal Minister from Sarawak who tabled the Bill, and it was the then Sarawak Chief Minister who supported the Bill and every year this DUN approved the compensation in lieu of rights that was paid to Sarawak.

Timbalan Speaker: Okay that's what I meant. Legally... *(Inaudible)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Legally, that point, that factor compromised our argument that this is an invalid law. It was properly passed in Parliament. Alright, I'll just state for the record, DAP Sarawak State, we support any avenue of the State Government to get more revenue for the State Government. Be it through PETRONAS, through whatever this, more federal allocation. We support. We never speak against that. Alright. Let it be clear.

But our role here is to provide an oversight on how the money is going to be spent. To provide check and balance as all oppositions all over the world their role is. Even for Singapore, the PAP (People's Action Party), a political governing ruling party that is renowned for its high efficiency, for its transparency and corruption clean, in the recently concluded election, there is still 10 % of the

seats won by the opposition. The people still believe that there should be at least the amount of opposition to provide an effective check and balance. Not a twenty to two situation, Tuan Speaker. You cannot because you don't ask proper questions. That's why Tuan Speaker, we are concerned. We are concerned.

Timbalan Speaker: Why not give him the last chance?

YB Encik Chong Chieng Jen: Ok. Give me two more minutes.

Timbalan Speaker: I'll add up one more minute.

YB Encik Chong Chieng Jen: Make sure you ask proper questions.

YB Dato Ir. Lo Khare Chiang: Thank you. That's very generous of you Ahli Yang Berhormat bagi Padungan.

YB Encik Chong Chieng Jen: Ya, of course.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: What's your question?

YB Dato Ir. Lo Khare Chiang: Eh... don't rush... (*Inaudible*)...the clock will stop. I think you better ask the Federal Government because in Sarawak, we not only have RM15 billion from last year. We have our Sovereign Fund... (*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, obviously it's not a question. He doesn't even understand what a question is and what is a statement.

YB Dato Ir. Lo Khare Chiang: The Federal Government... (*Interruption*)...

YB Encik Chong Chieng Jen: Shut his mic. May I continue? Thank you, Tuan Speaker. Tuan Speaker, that's why we are concerned about how this government spends the money. Yesterday, we had the Supplementary Supply Bills. RM100 million goes to the travelling expenses of our YAB Premier. That is scary.

Timbalan Speaker: I think for the last part, you better withdraw that last part.

YB Encik Chong Chieng Jen: Huh?

Timbalan Speaker: That last part, you better withdraw it because there is no correlation yet.

YB Encik Chong Chieng Jen: That's scary, that part, is it?

Timbalan Speaker: Unless you put the grounds and things like before that otherwise it will be hanging.

YB Encik Chong Chieng Jen: Okay, okay, alright.

Timbalan Speaker: The last statement. Please withdraw that part.

YB Encik Chong Chieng Jen: I think spending RM100 million to travel overseas, I think that is extravagant. That's too extravagant. Alright. Last year, we have seen the Minister for Housing and Local Government seeking a Supplementary Supply of RM3 million to travel overseas. That is totally for study trips and overseas study. But at the end of the day, I'll challenge. What have you studied? What have you learned? Nothing comes out of it. And even worst, Tuan Speaker, when the Ahli Yang Berhormat bagi Pending put in a question, asking for the expenditure... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: I think you don't raise it up.

YB Encik Chong Chieng Jen: Only on the overseas trip.

Timbalan Speaker: There's no rule.

YB Encik Chong Chieng Jen: That was ruled. Her question was rejected.

Timbalan Speaker: I know, I know.

YB Encik Chong Chieng Jen: Her question was rejected because it contravened public policy. So, my question is, Tuan Speaker. What contravenes public policy? The act of asking the question is contravening with public policy? Or, the act of spending too much money to go overseas contravene public policy?

Timbalan Speaker: I think we have been intimidated. Let me clarify before you stop. I think it has been intimidated to us that it is in the interest of, in the name of public interest, not to disclose because of many reasons such as security and things like that. Confidentiality and things like that. So that question was disallowed, and you cannot raise that one...*(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, eh... don't treat us like three-year-old kids. We are not asking for the itinerary of the YAB Premier. That you must keep a secret. That is fine. But we are asking for those, she is asking for the past 5 years. The expenses for the past five years for overseas trips of the Minister and Deputy Ministers and that you cannot disclose? That has nothing to do with security. That has everything to do with you know that, had the *rakyat* know how much you spent, you cannot answer and justify those expenses.

Timbalan Speaker: Yang Berhormat Padungan. I think the disallowing of the question was due to public interest not to disclose and because of public policy.

YB Encik Chong Chieng Jen: Against public policy.

Timbalan Speaker: Against public policy in the term that we have procedures and processes. The audit, the ombudsmen, the PAC things like that to observe and things like five years so voluminous and things like that. They have no reason to give it up just like that plus other features you know, confidentiality of information, things like that.

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, how I wish I can be convinced by that. But it absolutely cannot convince me.

Timbalan Speaker: You know you asked the question so casually for five years and that's quite... I think the Ministry or whatever concerned cannot entertain.

YB Encik Chong Chieng Jen: ...*(Inaudible)*... we are in digital era.

Timbalan Speaker: I'm answering on behalf of the administration...*(Interruption)*... administration of this Dewan.

YB Encik Chong Chieng Jen: With the right button and with the right question...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Okay...*(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Tuan Speaker, let me, let me...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Your time is up...*(Interruption)*...

YB Encik Chong Chieng Jen: Ha? You took up my time so give me more time, please.

Timbalan Speaker: I, I gave you one, okay one more minute, one more minute.

YB Encik Chong Chieng Jen: One more minute and that recently there was an announcement, there was an announcement there will be a new Stutong Link Road from One TJ to TT3, a two-kilometer road expansion in the city of Kuching. The purported allocation for the two-kilometer road is RM200 million, 200 million! Tuan Speaker, how do you justify that? So, therefore I think...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: What is that? RM200 million?

YB Encik Chong Chieng Jen: RM200 million.

Timbalan Speaker: For?

YB Encik Chong Chieng Jen: For a two-kilometer road expansion work. How do you justify the Stutong Link Road. Alright, if you are interested to bid for the contract, there it is. Tuan Speaker, lastly, I would like to put on my record, to put on record, my concern about the current ART project. I was informed that through the answers that the project has been delayed. It's behind schedule by three over percent. That was the answer given to the Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang.

Normally when projects are delayed, it comes with cost overrun, that is a norm, alright. May I put in the question now today here in my debate that, what is the cost, original estimated cost for the construction of the ART? Each individual red line, yellow line, green line and whether there is cost overrun up to this stage now.

And lastly, Tuan Speaker, I would like to place on record also my objection to construct the new airport and the deep sea port. The new airport and deep sea port, that is our concern because we don't know...Why do we object? Because we don't know how much the cost is. Our YAB Premier just made the announcement, and billions, and billions, and billions are allocated. Alright, so there must be a proper feasibility study and presented in this DUN, because...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Okay. You got your point. That's your last point.

YB Encik Chong Chieng Jen: *(Laughter)*.

Timbalan Speaker: Sorry.

YB Encik Chong Chieng Jen: Thank you, Tuan Speaker. You are very...you interfere a lot, but never mind, it's okay. If you want a copy of my rocket publication, I can pass it to you.

Timbalan Speaker: No thanks.

YB Encik Chong Chieng Jen: Alright.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Datu, Tanjong Batu.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Thank you, Tuan Speaker. Although I think our Tuan Speaker pun *ngantok ah*, cannot differentiate Tanjong Batu and Tanjong Datu because somebody *bising-bising*.

Timbalan Speaker: *(Laughter)*. No, I still have in my mind Tanjong Batu, Yang Berhormat.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Okay. Tuan Speaker, thank you for the opportunity to speak on the Motion of Appreciation to His Excellency, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri

Sarawak's, for his wise and insightful Opening Address on the First Meeting of the Fourth Session Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly.

His Excellency's address was clear and comprehensive, reflecting the aspirations and challenges of Sarawak, with emphasis placed on key areas such as green energy, infrastructure, education, investment, and the well-being of our *rakyat*. I would also like to commend the YAB Premier of Sarawak for his visionary leadership and congratulate the ADUN for N.8 Satok on his appointment as the Deputy Minister for Utilities overseeing SEB and PETROS. I believe this strategic move will strengthen Sarawak's energy policy.

Gas Agreement between PETRONAS and PETROS

Tuan Speaker, I would also like to take this opportunity to congratulate our YAB Premier of Sarawak and the Honourable Prime Minister of Malaysia, for successfully resolving the long-standing issue involving PETRONAS and PETROS. The Joint Declaration recently signed is not just a document. It is a reflection of wisdom, maturity, and strong leadership. It respects both Federal and Sarawak laws, recognizes PETROS as the sole gas aggregator in Sarawak, and outlines a transparent and cooperative framework for future collaboration.

This agreement safeguards Sarawak's constitutional rights under the Malaysia Agreement Act 1963, while reinforcing national unity and investor confidence. I put on record, my deepest appreciation, to both respected leaders, for the wisdom that we shall respect, and the statesmanship they have shown. This moment of agreement will be recorded in the Hansard of this Dewan, and may it serve as a legacy for future generations, a reminder that complex issues can be resolved through mutual respect and national interest.

Flooding, Victim Assistance and Disaster Preparedness

Tuan Speaker, earlier this year Bintulu experienced one of the most devastating floods in recent memory. Thousands of families were affected, homes were damaged, and thousands of vehicles were lost in just a matter of hours. For many, this was the first time they experienced such a scale of disaster. During the visit by the Timbalan Perdana Menteri to Bintulu at the height of the floods, he gave his assurance that flood victims who stayed at the Pusat Pemindahan Sementara (PPS) would receive assistance under NADMA, and we thank the Federal Government for fulfilling that commitment, as many of them have now received their *bantuan*.

However, Tuan Speaker, there are still many others, those who did not stay at the PPS but were equally affected by those who are still waiting. During that same time visit, there was also an announcement made that there would be good news for those victims as well. But until now, nearly four months later, they are still awaiting silently and with growing concern. There are cries from the people of my *kawasan*, asking, "*What happened to the assistance mentioned? What is the status of our application?*". There are families who may not have gone to the PPS but sought shelter with relatives and friends. Many out of this necessary and also because the PPS had already reached full capacity.

I bring this matter to this august House not to place blame, but to seek clarity and assistance on their behalf. The loss they suffered, homes flooded, vehicles destroyed, livelihoods disrupted are real and painful. Even a small amount of *bantuan* can help ease their burden, give them dignity, and restore a little bit of hope after such hardship. My service *Pusat Khidmat* has helped many of these victims prepare and submit their documents and applications. We ask that the relevant ministry may give this matter its due attention and update us on the status of these applications.

Drainage, Landslide Monitoring and Sewerage Issues

Tuan Speaker, on the drainage, landslide monitoring and sewerage issues, this severe flood has also highlighted the need to upgrade outdated drainage systems in Bintulu, particularly in older residential areas. This situation at Sungai Sebieu and the Kemena River mouth requires long-term attention. I urge the Ministry concerned to develop a comprehensive flood mitigation plan in Bintulu.

Following these floods, we have also seen an increase in landslide incidents. I call upon the authorities to monitor high risk zones and issue early warnings to safeguard lives and property. On the matter of sewerage, I urge the government to address recurring septic tank overflows in both residential and commercial areas. These are health risks and must be taken seriously.

Medan Flyover and Road Maintenance

Tuan Speaker, on one of the Medan Flyover and road maintenance, we appreciate the Medan Flyover Project as a long-term solution to Bintulu's traffic congestion. However, the current progress is painfully slow. The flyover sits in a critical traffic corridor and delays are causing daily stress for thousands of road users. I urge JKR to tighten supervision of this project. Let us not prolong the *rakyat's* suffering while waiting for the improvement.

Also, pothole-ridden roads, maintained only through patchwork, continue to frustrate drivers. We ask for a more holistic and permanent road maintenance plan especially for roads under BDA and JKR jurisdiction.

Occupation Permits and Developer Accountability

Tuan Speaker, another issue is occupation permits and developer accountability. Many homebuyers in Bintulu are facing unreasonable delays in obtaining Occupation Permits (OP) due to developers failing to meet basic compliance requirements. These delays are not just administrative; they affect real families who are already servicing their housing loans yet cannot legally occupy their homes or enjoy full access to basic utilities. This situation creates frustration, uncertainty and financial stress for our people.

I urge the ministry to implement stricter enforcement against non-compliant developers, and if necessary, consider legislative amendments to hold them accountable. Home buyers deserve better protection under the law. Developers must be made responsible not only for building houses but also for delivering them in full compliance with legal standards and timelines.

Safety in Samalaju Industrial Zone

Tuan Speaker, on the safety issue in the Samalaju Industrial Zone, there have been frequent incidents in the Samalaju Industrial Park, including big or small explosions, that raise serious concern among residents and workers. These are signs that industrial safety and environmental risks must be managed more strictly. We urge the Ministry of Resource Planning and Industrial to ensure companies operating there fully comply with the safety regulations and undergo regular inspections. At the same time, the public must be clearly informed about the emergency response procedure, especially those living near the industrial zone. We welcome investments but it must go hand in hand with public safety and transparency. The safety of our people must always come first.

Proposal to Upgrade IPD Bintulu to Grade A

Tuan Speaker, is one of the proposals to upgrade our IPD Bintulu to Grade A. The Bintulu District Police Headquarters (IPD) has remained at Grade B since 1993. In that time, Bintulu has transformed into one of Sarawak's fastest-growing divisions, driven by heavy industries, port activities, and rapid urbanisation. Yet, the manpower and capacity of our police force have not kept pace with this growth.

Recently, we have also seen a spike in social issues, particularly involving drugs and online gambling. These are not small offences, they are gateways to more serious crimes. In fact, we are already seeing these consequences, with disturbing cases involving grievous, hurt and even loss of life emerging in the community.

To protect our people and to give law enforcement the tools they need, I urge the government to upgrade IPD Bintulu to Grade A. This upgrade will not only bring in more officers and better resources but will also ensure a stronger presence on the ground to tackle crime, maintain public order, and support the growing demands of a developing division and town. With more VIP visits, foreign investments, and tourists coming into Bintulu, public safety must be at top priority. Let us not wait for more incidents to happen before taking action. The safety of the *rakyat* cannot be delayed.

Conclusion

Tuan Speaker, in conclusion, I sincerely thank His Excellency for his vision, and the YAB Premier of Sarawak for his leadership. With continued cooperation between the State and Federal Governments, and with the *rakyat's* support, I am confident that Sarawak will achieve higher income and developed status by 2030. Before I conclude, allow me to end with two *pantuns*:

*Burung kenyalang kesayangan Pending,
Sarang dibina atas pokok sisi tebing;
Sandiwara burung diutamakan oleh Pending;
Aiya...Pending mesti suka asalkan trending.*

*Nak mintak maaf berkali-kali,
Tapi isu hospital bersunyi sepi;
Cermin dahulu, baru tegur lagi;
Barulah matang sebagai Ahli DUN negeri.*

Here, I would like to wish to all my Dayak brothers and sisters, *Selamat Ari Gawai*. *Gayu guru gerai nyamai, lantang senang nguan menoa*, and also *Selamat Hari Raya Haji Aidiladha* to our Muslim friends, and don't forget at the end of this month is Happy Dragon Boat Festival for all the Chinese community who celebrates. May these celebrations bring joy, unity and renewed strength to all. With that, I here fully support the Motion of the Appreciation. Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat Tanjong Datu. Tanjong Batu. Because you are side by side Tanjong Datu. Now, I would like to call Yang Berhormat Bukit Begunan, please.

YB Datuk Mong anak Dagang: Thank you very much, Tuan Speaker. Tuan Speaker, thank you for giving me the opportunity to participate in debate on Motion of Appreciation of His Excellency the Governor of Sarawak's Opening Address on 19th May 2025. Foremost along with the other Ahli-ahli Yang Berhormat, I wish to express heartiest congratulations to Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri Dr. Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, the Premier of Sarawak and ADUN for N.26 Gedong on his appointment as Yang di-Pertua Pertubuhan Kebajikan Islam Malaysia atau PERKIM on the 10th of May 2025.

The appointment is testimony of the Yang Amat Berhormat's exemplary of leadership recognised not only in Malaysia, but the world over. Secondly, congratulations to Yang Berhormat Dato Haji Ibrahim bin Haji Baki, ADUN for N.8 Satok who has been appointed as the Deputy Minister for Utility which he will oversee Sarawak Energy and PETROS.

Tuan Speaker, I wish to express my profound gratitude to the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak on his opening address during the First Meeting of the Fourth Session 19th Dewan Undangan Negeri Meeting on 19th May 2025. Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak touched on many important matters and subjects of concerned to all of us such as infrastructure development, oil and gas, current issues and challenges and so on. I sincerely agree

with the Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak that the state has achieved tremendous progress since YAB Premier took over as Premiership of Sarawak.

New economic model, investment in green energy such as green hydrogen which is for export and local market and production of methanol for this export market. All these initiatives will in the long run have positive impact on the state's economy. As I have mentioned earlier, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak opening address touches on matters of concern to all of us. Therefore, we all should be guided by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri's words of wisdom and advises while discharging our duties and responsibilities entrusted upon us all. As the state progresses, it is not only the economic activity that changes, but the political landscape also changes and so are the needs and demand of our constituents.

PETROS and PETRONAS

Tuan Speaker, I wish to express my gratitude to the YAB Premier who persistently and tirelessly fight and negotiate with the Federal Government to ensure the state's constitutional rights as enshrined in the MA63 are restored. Tuan Speaker, the fact that the Federal Government agreed to the appointment of the state's oil company, PETROS as the sole gas aggregator in the state is indeed a milestone achievement by our YAB Premier.

To me the agreement is recognizing and upholding Sarawak's constitutional rights. Syabas Yang Amat Berhormat Premier. So now Sarawak can pull its resources to concentrate on the development of its oil and gas and other related industries. The landmark signing of the Joint Declaration on PETRONAS-PETROS, both the PDA 74 and Distribution of Gas Ordinance, 2016 not only signifies the close relationship between the State and the Federal Governments but path the way for further collaboration in the field of oil and gas for the benefit of the state and the nation.

Infrastructure

Tuan Speaker, Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak acknowledges the massive infrastructure development programs carried out by the State Government with the aim to connect all parts of the state with good infrastructure network. Good road connection is one of the most important ingredients to develop the state vast land area. Road is not merely to connect point A to point B but to facilitate the smooth movement of people, goods and services. It facilitates opening up unproductive land areas into productive use.

Tuan Speaker, while on the subject of infrastructure, I would like to bring attention of this august House and relevant ministries on the proposed new roads in my constituency as follows:

(a) Lingga Banting Road, Sri Aman Division

Lingga-Banting Road is one SADA (Sri Aman Development Authority) proposed road to connect Pekan Lingga to Banting. As had been mentioned by the Ahli Yang Berhormat bagi Lingga unfortunately the proposal was not approved by the State Planning Authority. However, there is a real need for the road from Lingga to Banting. I was given to understand that SADA has submitted an appeal to SPA, and I fully support the appeal for favourable consideration. And the reasons for the appeal are:

- (i) The road will provide a new link from Pan Borneo Highway that is from Pantu to the Second Trunk Road and Coastal Road Network which passes through Lingga. The road will provide greater access to not only people in Banting but those people from Semulong, Engkeranji and Munggu Sawa located within the periphery of Gunong Lesong National Park;
- (ii) The road is almost parallel to Klauh River. The land along the riverbank was once used for paddy cultivation but not now due to communication and logistic problems. Thus, the

road will facilitate and once again open up the area for agricultural activities. In fact, the land along the riverbank is said to be very fertile and suitable for paddy cultivation; *and*

- (iii) Tuan Speaker, Lingga-Banting Road is one of the projects recommended under the Sri Aman Masterplan 2020 to 2030 to facilitate the development of Gunong Lesong Ecotourism Complex which is one of the focuses of development in Sri Aman Division.

Now, let me highlight a bit about Gunong Lesong National Park. Multiple development has been planned around Gunong Lesong Ecotourism Complex including development of tourism infrastructure by SADA, Gunong Lesong National Park including research centre by the Sarawak Forestry Corporation, Development of Orang Utan Corridor at Ulu Sebuyau and Gunong Lesong by World Wildlife Fund Malaysia and ecotourism programs by Gunong Lesong Community.

- (iv) The road will create Pantu-Gunong Lesong-Lingga circuit. So, accessibility to Gunong Lesong National Park is critical if the place is to be developed into tourist destination. In addition, Banting has some important historical and heritage sites, which could attract both local and foreign tourists. The development focus for Bahagian Sri Aman is in tourism and agriculture activities; *and*
- (v) The road alignment does not overlap with IADA Batang Lupar road. IADA *atau* Integrated Agriculture Development Authority in Batang Lupar, IADA farm infrastructure meant for Lingga-Banting granary area and the road can only accommodate farm machinery.

Tuan Speaker, with the above reasons and justification, I hope SPA would give favourable consideration to the appeal.

- (b) Batu Besai-Po Ai Road, Sri Aman Division

Batu Besai-Po Ai Road is one of the proposed road projects also under the Sri Aman Masterplan 2020-2030. Batu Besai and Po Ai are located not far from Indonesian border. So, the road serves as vital link between the two communities and at the same time will eventually open up the area for agricultural activities.

Electricity Supply to Engkerepok in Lingga

Now, let me touch on electricity supply. Tuan Speaker, in my constituency, there are two (2) longhouses that enjoyed 24-hour electricity supply from solar, that is Engkerepok, or the two (2) Engkerepok Ulu and Engkerepok Li. The power supply from solar farm is not reliable as it depends on weather conditions. Now, the bridge across Klauh River is completed and the longhouses can now access Lingga by road, Sri Aman. Therefore, I would like to request from the relevant ministries to consider extending and connecting the longhouses to SEB main power grid so they could enjoy uninterrupted supply of electricity.

Dilapidated School Building at SK Tg. Bijat

Now, another one also in my area Tuan Speaker, dilapidated school building at SK Tg. Bijat. Tuan Speaker, let me touch on matter relating vacant dilapidated building at SK Tg. Bijat primary school. SK Tg. Bijat now have new school building to replace the old, dilapidated building. So, the old school building is now abandoned and not used anymore. The dilapidated school building is located next to the football field, so the structure has worn out and poses threat to students and teachers.

In fact, the building could collapse anytime should there be very strong winds. I was told that the Board of Survey has approved for the building to be demolished or to be taken down. But to that, the school has not received any news or instructions from the Kementerian Pendidikan negeri

Sarawak to demolish the building. I have allocated funds to improve the football field but that could not be implemented due to safety concern. So, therefore, can the relevant ministry clarify on this matter and take necessary action for the benefit of the students in the school?

Established District Council at Pantu District and Lingga District

The sub-district of Pantu and Lingga was elevated to a full district on the 31st of March 2022. With the upgrading, Bahagian Sri Aman has four (4) districts namely Sri Aman, Lubok Antu, Lingga and Pantu. With Lingga and Pantu elevated to a full district, it is much easier now for the community to deal with the various government departments such as Jabatan Pertanian and Jabatan Kebajikan Masyarakat and so on.

Tuan Speaker, I would like to propose for the State Government to establish a District Council in the two (2) Districts Offices in both District Pantu and Lingga. Now, the District Council has been established in the District of Sebuyau, Gedong and Siburan. So, once the District Council at Pantu and Lingga are establish, that would greatly facilitate planning and orderly development of the district.

With a team of Councillors, dissemination of information to the community would be very much easier. The development in the district could be accelerated since District Council would have their own yearly budget. So, it is my humble hope that the Ministry could seriously look into the proposal for the benefit of the *rakyat*.

Tuan Speaker, for the information of this august House, part of my area in Bukit Begunan constituency falls under Pantu District and more than 50% of my area falls within Lingga District and therefore, that is the reason why Pantu and Lingga Districts should have District Councils. So, before I conclude, I wish all my Dayak friends in and outside of this august House *selamat nyambut Hari Gawai, Gayu Guru Gerai Nyamai, Senang Lantang, Nguan Menoa*.

I wish to thank Tuan Speaker, Deputy Speaker, all DUN Staff, Stenos and all Head of Departments for the smooth running of this Dewan and with that note, I support the Motion of Appreciation on the TYT Yang di-Pertua Negeri Sarawak's Opening Address on 19th May 2025. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Bukit Begunan. Next, I would like to call with respect Ahli Yang Berhormat bagi Engkilili, please.

YB Encik Johnichal Rayong anak Ngipa: Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberikan izin kepada saya untuk membahaskan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak sempena Mesyuarat Pertama Bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 19 Mei 2025 yang lepas.

Ucapan Titah Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri begitu penting sekali dalam merealisasikan Sarawak untuk terus maju, stabil, aman dan membawa Sarawak ke arah kemajuan dan pembangunan yang lebih inklusif, berdaya saing dan mampan di bawah kerajaan GPS di bawah kepimpinan YAB Premier yang akan membawa Sarawak dan rakyatnya untuk terus maju, membangun dan stabil ke arah Sarawak Maju Makmur 2030.

Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri adalah seorang pemimpin yang mempunyai pengalaman yang luas yang telah menyentuh beberapa perkara di antaranya:

- (a) Isu dan cabaran semasa;
- (b) Pembangunan modal insan dan pendidikan;
- (c) Pembangunan infrastruktur;
- (d) Ekonomi dan peluang pelaburan;
- (e) Kesejahteraan hidup rakyat;

- (f) Kestabilan politik dan kepimpinan serta kesejahteraan hidup rakyat yang amat menyentuh hati saya selaku wakil rakyat dari kawasan luar bandar.

Tuan Speaker, saya juga dengan peluang ini ingin menyampaikan ucapan syabas dan tahniah kepada YAB Premier kita yang baru-baru ini pada 21 Mei 2025 yang mewakili Sarawak dan YAB Perdana Menteri yang mewakili Kerajaan Persekutuan telah berjaya memeterai kenyataan bersama perkukuh kerjasama PETRONAS – PETROS. Rakyat Sarawak sangat bangga kerana langkah bijak dan cemerlang kepimpinan YAB Premier dalam merealisasikan Sarawak diutamakan.

Langkah ini pasti akan membawa banyak kebaikan dalam pembangunan rantaian industri minyak dan gas di Sarawak untuk kemakmuran bersama negara Malaysia dan Sarawak khususnya. Semua pihak haruslah melihat ini sebagai langkah dan tindakan yang positif dari YAB Premier kita dan Kerajaan Sarawak tidak seperti apa yang dikatakan oleh rakan kita dari Padungan sebentar tadi.

Saya di samping ini juga ingin mengucapkan setinggi-tinggi tahniah kepada Yang Berhormat Ahli Dewan Undangan Negeri bagi N.8 Satok di atas pelantikan beliau sebagai Timbalan Menteri Utiliti yang *in charge* Sarawak Energy Berhad dan PETROS baru-baru ini.

Tuan Speaker, seterusnya ingin saya menyampaikan isu-isu di kawasan saya di DUN N.33 Engkilili. Di antaranya adalah:

Memohon Menaik Taraf Daerah Kecil kepada Daerah Penuh.

Tuan Speaker, perkara ini telah lama dipohon sejak dari tahun 2014 dahulu dan kurang lebih 10 tahun yang lalu rakyat di kawasan DUN Engkilili khususnya penyokong-penyokong kerajaan memang mengalu-alukan pihak kerajaan untuk meluluskan perkara ini dengan segeranya.

Tuan Speaker, untuk makluman, pada masa sekarang pihak Pejabat Daerah Engkilili dan Lubok Antu bersama dengan pihak Pejabat Residen Bahagian Sri Aman dan pihak-pihak atasan sedang berusaha dengan bersungguh-sungguh untuk menjayakan permohonan ini agar dapat direalisasikan. Oleh yang demikian, ingin saya ucapkan terima kasih di atas usaha semua pihak baik secara langsung atau tidak langsung dalam menjayakan usaha ini iaitu untuk menaikkan taraf Daerah Kecil Engkilili kepada daerah penuh ianya akan dapat memajukan dan membangunkan kawasan DUN N.33 Engkilili lebih efektif dan berkesan.

Jawatan Pegawai Tadbir di Pejabat Daerah Kecil Engkilili

Tuan Speaker, ingin saya memohon kepada pihak kerajaan untuk mengisi jawatan kosong sebagai Pegawai Tadbir yang sudah lama kosong sejak Pegawai Tadbir yang menguasai telah bersara beberapa bulan yang lepas. Ini amatlah penting bagi memberi perkhidmatan yang terbaik kepada rakyat yang amat memerlukan bagi kawasan Engkilili. Semoga jawatan yang kosong ini akan dapat diisi dengan kadar segera.

Rumah Rehat Kerajaan dan Dewan Komuniti Majlis Daerah Lubok Antu Engkilili

Tuan Speaker, ingin saya menarik perhatian bahawa Rumah Rehat Kerajaan Engkilili ataupun *Government Rest House* Engkilili adalah dalam keadaan yang tidak baik dan tidak elok di nampak atau dipandang yang berdekatan dengan Pejabat Daerah Kecil Engkilili.

Mohon Rumah Rehat Kerajaan ini akan dapat dinaik taraf dan diselenggarakan dengan baik. Tuan speaker, saya juga memohon sekali lagi untuk menaik taraf Bangunan Dewan Komuniti Engkilili kerana keadaannya yang sangat sempit dari segi saiz dan keadaannya yang tidak baik termasuk bilik airnya. Pada masa sekarang, penyelenggaraan Dewan ini adalah di bawah Majlis Daerah Lubok Antu Engkilili yang digunakan oleh orang ramai baik bagi tujuan aktiviti sosial ataupun majlis rasmi.

Bekalan Air Bersih

Tuan Speaker, ini amatlah menyentuh hati saya. Ingin saya menarik sekali lagi bersabit dengan bekalan air bersih yang masih belum dapat dibina di kawasan-kawasan rumah panjang di sepanjang Sungai Batang Air Engkilili daripada Kawasan Sengkabang iaitu kurang lebih 15 minit dari bandar Sri Aman, Pak, Tawai, Langkang, Ijok, Tanjong, Pedalai, Tekalong, Lio, Basi, Ensurai, Empelam, Spalau dan juga dua buah sekolah iaitu SK Ijok & SK Basi dan satu lagi sekolah SK Empelam yang berdekatan dengan bahagian Sri Aman.

Di samping itu juga, bekalan air bersih juga dicadangkan bagi kawasan Skrang Hilir dari kawasan Kaong dan Tisak yang bermula dari SK Tabut, rumah panjang, dua buah rumah panjang Tabut sana, Kejemut, Tembong, Lipat, Tisak, Kaong, Rembai dan rumah-rumah persendirian di sekeliling kawasan tersebut yang berdekatan dengan Bahagian Betong tetapi di bawah DUN Engkilili.

Bekalan air yang bersih amatlah diperlukan oleh penduduk-penduduk yang berkenaan kerana pada masa ini sumber air yang digunakan adalah sangat kotor dan sangat merbahaya dan juga sekarang masyarakat sekeliling telah menggunakan air takung hujan. Ya, mungkin itu tidak bersih.

Jalan Raya

Tuan Speaker, saya juga ingin memohon jalan raya untuk dinaik taraf termasuk bekas jalan-jalan balak. Ada juga beberapa jalan raya telah dibuat dan sedang dilakukan oleh kerajaan melalui agensi-agensinya seperti SADA dan juga KKDW dan saya ucapkan syabas dan terima kasih. Namun saya memohon kepada kerajaan supaya semua jalan raya yang telah diluluskan atau yang diluluskan dimulakan dengan segera untuk kemajuan rakyat dan kawasan-kawasan yang persekitarannya.

Adalah dicadangkan kawasan tersebut di Ulu Skrang adalah yang paling sukar Tuan Speaker untuk dihubungi, kasihan betul tengok rakyat sana dari segi jalan perhubungan. Kawasan-kawasan ini merangkumi banyak penduduk dan rumah panjang dan termasuk dua buah sekolah iaitu SK Ng Menjau dan SK Ng. Entalau dan satu klinik yang dipanggil Klinik Ng. Entalau.

Tuan Speaker, bersabit dengan itu saya cadangkan untuk menaik taraf jalan ke Rumah Rentap Ng. Sepaya, kawasan Ng. Menjau melalui kawasan Ng. Menjau, jalan perhubungan dari Rumah Pantu, Enteburu. Dicadangkan juga supaya bekas jalan balak dari kawasan disambung dari Entalau menuju ke Panchor, Emperan, Ng. Menjuau, Sk Ng. Menjuau dan jaraknya kurang lebih 20 km, Tuan Speaker. Juga dicadangkan Jalan Rh. Rimong Begantong juga dipohon untuk dinaik taraf dengan kadar segera yang begitu daif sekali.

Kawasan-kawasan Jalan Ulu Skrang yang lain dipohon untuk dinaik taraf termasuk Jalan Ulu Akup terus kepada Rumah Panjang Pelo dan Pulau. Ketiga-tiga rumah panjang ini dicadangkan supaya senang dibaiki, dicadangkan dinaik taraf melalui Rh Muman Simpang Layar Betong. Rumah Panjang Tawie, Belawan Ulu Skrang juga dicadangkan untuk dinaik taraf melalui Simpang Sibau menuju ke kawasan Belawan yang jaraknya lebih kurang 5 kilometer.

Tuan Speaker, saya juga cadangkan untuk menaik taraf jalan raya ke kawasan Rh. Mujau Keranggas dan menuju ke Rh. Belissan, Tinting Pisang atau dipanggil orang *local* sana Tumbang yang jaraknya kurang lebih 4 km dari Simpang Sadok dan Layar Betong. Dipohon juga Jalan Kaong/ Rembai/ Tisak kawasan Lidong Betong DUN N.33 Engkilili, amatlah dalam keadaan yang amat daif; sangat teruk, semua parit bertakung air terutama masa hari hujan. Amat sukar untuk di lalui baik berjalan kaki atau menggunakan kereta. Berbesarlah hati saya supaya perkara jalan yang daif ini akan dapat disejajarkan untuk dibuat walaupun diisi dengan batu pun cukup.

Tuan Speaker, mohon juga agar jalan kawasan Kubal yang telah rosak akan dapat dibaiki atau dinaik taraf dengan segera juga.

Skim Skrang

Tuan Speaker, ingin saya menarik sekali lagi berkenaan penempatan *Skrang Scheme*, adalah merupakan sebuah penempatan yang didirikan di bawah SLDB ataupun LKTS pada tahun 1962/1963 dan sekarang lebih 60 tahun yang lalu. Ramai di Dewan ini belum lahir waktu itu. Kawasan penempatan tersebut telah banyak menghadapi masalah khususnya surat hak milik tanah yang hilang di Pejabat SLDB atau hak milik tanah yang belum diberikan kepada penduduk tempatan walaupun *loan* mereka telah habis.

Selain itu, masalah lot tanah yang kecil dan sangat sempit dan tidak dapat menampung keluarga sejak tiga generasi yang semakin besar; haruslah diselesaikan. Di samping itu juga, masalah membayar balik *loan* kepada SLDB sejak lebih 60 tahun yang lepas kerana sekarang getah sepatutnya untuk membayar balik sudah semua tidak dapat dipotong/ ditoreh lagi. Banyak yang sudah mati. Pokok getah sudah mati. Oleh itu, mohon jasa baik pihak kerajaan atau SLDB, kalau dapat untuk *review* perkara ini sekali lagi.

Oleh itu, saya mencadangkan pihak kerajaan dan SLDB untuk turun ke Skim Skrang; berdialog dengan penduduk tempatan termasuk macam mana membangunkan kawasan tanah-tanah yang terbiar bagi meningkatkan ekonomi mereka atau supaya mereka mendapat ekonomi, dapat membalik bayar *loan* yang baki mereka yang ada.

Masalah Banjir

Tuan Speaker, masalah banjir adalah masalah yang sering berlaku di kawasan Skrang Hilir dan kawasan Kaong, Kubal, Isu Bangat, kawasan Merebong, kawasan Ng. Buno, Entalon Skrang dan kawasan Btg Air Hilir. Tiap-tiap hujan, sikit hujan pun ia banjir. Satu daripada faktor penyebab adalah *level* jalan yang rendah dan sistem perparitan yang tidak dalam ataupun tidak ada sistem perparitan yang berfungsi langsung. Justeru itu, mohon penyelesaian segera serta *drainage master plan* untuk kawasan DUN Engkilili haruslah diutamakan.

Collection Centre

Tuan Speaker, disepanjang jalan raya Pan Borneo, ramai gerai-gerai yang kecil-kecil menjual hasil-hasil tanaman mereka sewaktu musim buah-buahan; buah durian, buah rambutan, buah langsung dan sebagainya. Untuk keselamatan jalanraya bagi penjaja kecil ini dan juga para pembeli khususnya di kawasan DUN N.33 Engkilili, *along the Pan Borneo Highway*; saya cadangkan mohon kepada Kerajaan supaya membina sebuah tempat *collection center*.

Jejantas (Overhead Bridge)

Tuan Speaker, saya juga ingin memohon jejantas/ *overhead bridge* untuk keselamatan para penduduk di tempat yang merbahaya dan sibuk yang menyeberang Jalan Pan Borneo terutamanya di depan klinik Skrang dan juga di depan SK Skrang Kem, didepan Balai Polis Skrang dan di depan penempatan Rh. Skim Skrang. Semoga pihak kerajaan dan pihak JKR akan dapat mempertimbangkan permohonan ini untuk mengelakkan apabila menyeberangi jalan raya Pan Borneo yang sibuk itu.

Sebelum saya mengundurkan diri, saya ingin mengucapkan Selamat Gawai Dayak, *Gayu Guru Gerai Nyamai* kepada semua masyarakat kaum Dayak di dalam Dewan ini atau di mana-mana sahaja kita berada ataupun di bandar ataupun di rumah panjang. Akhir sekali, Tuan Speaker, terima kasih, Tuan Speaker. Dengan ini saya menyokong ucapan titah Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat bagi Engkilili. Dengan hormatnya dipanggil, untuk berucap; Yang Berhormat bagi Serembu, *please*.

YB Encik Miro anak Simuh: Salam sejahtera, Salam hormat, Salam Sarawak Maju Makmur dan Salam Segulai Sejalai.

Terima kasih, Tuan Speaker, kerana memberi saya ruang untuk turut serta dalam Perbahasan Usul Penghargaan kepada Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar sempena pembukaan persidangan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 ini.

Saya ingin terlebih dahulu merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Tuan Yang Terutama atas titah ucapan yang menyentuh pelbagai aspek pembangunan negeri, kesejahteraan rakyat, serta hala tuju masa hadapan Sarawak yang jelas dan berwawasan dalam kita mendepani aspirasi *Post Covid-19 Development Strategies (PCDS) 2030*.

Ucapan Tuan Yang Terutama telah menekankan kepada keperluan untuk mengukuhkan ekonomi Sarawak dalam mendepani cabaran ketidakpastian ekonomi global akibat konflik geopolitik, revolusi teknologi, perubahan iklim dan perang tarif global yang pastinya akan memberi kesan kepada pertumbuhan ekonomi Sarawak.

Saya menyokong penuh dalam usaha Kerajaan Sarawak pimpinan Yang Amat Berhormat Premier, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg untuk terus menarik pelaburan strategik terutamanya yang melibatkan penjana tenaga boleh diperbaharui, penekanan kepada penghasilan tenaga hijau dan ketahanan tenaga alternatif yang akan menjadikan Sarawak sebagai penjana '*Battery of ASEAN*' apabila Sarawak diiktiraf sepenuhnya sebagai hab penjana sumber tenaga menjelang 2035.

Kerajaan Sarawak juga memberi penekanan khusus kepada pelaburan strategik dalam memperkukuhkan sektor pertanian moden untuk Sarawak mencapai sasaran sendiri dalam kebanyakan pengeluaran hasil pertanian seperti penghasilan padi, sayur-sayuran, buah-buahan dan juga peningkatan dalam penghasilan daging-daging daripada industri ruminan yang semakin menampakkan kemajuan dari masa ke semasa.

Kepentingan digitalisasi dalam landskap ekonomi moden dilihat sebagai *catalyst* utama dalam menjana pendapatan berskala besar kepada ekonomi dan penyumbang besar kepada GDP sesebuah negara. Kita berada dalam era Revolusi Industri Keempat (IR 4.0) di mana ekonomi digital bukan lagi satu pilihan, tetapi satu keperluan. Ia merangkumi pelbagai sektor dari perniagaan kecil dan sederhana (PKS), pertanian, pelancongan, hinggalah kepada perkhidmatan kerajaan. Digitalisasi bukan sekadar penggunaan teknologi, tetapi transformasi menyeluruh dalam cara kita berfikir, beroperasi dan berinteraksi. Digitalisasi ekonomi dan kecerdasan buatan (*Artificial Intelligence*) memainkan peranan penting dalam transformasi ekonomi Sarawak dan Malaysia amnya, dengan pelbagai inisiatif dan pelaburan strategik yang sedang dilaksanakan untuk memperkukuhkan daya saing negara di peringkat global.

PELABURAN DAN INFRASTRUKTUR AI

Berdasarkan kepada laporan terkini berkenaan dengan pelaburan syarikat-syarikat teknologi global yang telah melabur dengan begitu rancak dan dengan nilai yang besar di negara ini. Antaranya ialah seperti;

- (a) *Google* yang telah melabur USD2 bilion untuk membina pusat data dan perkhidmatan awan (*cloud service*) dan dijangka menyumbang lebih USD3 bilion kepada KDNK dan mewujudkan 26,500 peluang pekerjaan menjelang 2030;
- (b) *Microsoft* melabur USD2.2 bilion dalam infrastruktur awan (*cloud infrastructure*) dan AI, termasuk penubuhan pusat AI Nasional dan latihan untuk 300,000 rakyat Malaysia; dan
- (c) *Eros Investment* dari India merancang pelaburan USD1 bilion untuk membangunkan Taman AI

dan Universiti AI di Malaysia.

Ini adalah tiga (3) contoh pelaburan besar-besaran dalam teknologi AI dan adalah menjadi harapan kita agar Kerajaan Sarawak juga mampu untuk menarik pelaburan-pelaburan besar ini untuk dibawa ke Sarawak dalam merencanakan lagi pembangunan digitalisasi dan pengembangan ekonomi digital Sarawak ke peringkat yang lebih tinggi. Sarawak berada di landasan yang kukuh untuk menjadi hab AI dan ekonomi digital serantau. Dengan sokongan Kerajaan Sarawak, sumber tenaga yang murah dan dengan penyediaan tenaga kerja yang terlatih dalam bidang yang diperlukan, Sarawak berada di landasan yang betul untuk menerajui teknologi digital dan AI pada masa hadapan.

Justeru itu saya menyokong penuh inisiatif Kerajaan Sarawak untuk mewujudkan Pusat AI Sarawak yang bakal menjadi peneraju kepada teknologi AI dan integrasi infrastruktur digital di Sarawak dan kawasan serantau. Adalah menjadi harapan kita agar pusat ini menjadi rujukan utama dalam mewujudkan dan melahirkan minat mendalam masyarakat kepada teknologi digital dan AI.

PENGENALAN PRINSIP ALAM SEKITAR, SOSIAL DAN TADBIR URUS (ESG) DALAM SISTEM PENDIDIKAN DI MALAYSIA

Tuan Speaker, pengenalan kepada prinsip ini adalah satu keperluan dan sebagai langkah strategik untuk melahirkan generasi yang berdaya saing dan beretika dalam menghadapi cabaran domestik dan global yang semakin mendesak. Prinsip ESG harus dimulakan di peringkat sekolah lagi dalam kita menyediakan pelajar-pelajar kita mendepani desakan dunia yang semakin mencabar, terutamanya yang melibatkan aspek berkenaan kesedaran kelestarian alam sekitar, keterangkuman sosial dan keperluan kepada tadbir urus kerajaan dan komuniti yang lebih telus, inklusif serta meyakinkan, di samping menyediakan golongan pelajar erti kepimpinan beretika (*ethical leadership*).

Dengan adanya pengenalan kepada ESG di peringkat sistem pendidikan, ia akan mewujudkan kesedaran dan pemahaman mendalam mengenai ESG, bukan sahaja di kalangan pelajar, bahkan di kalangan golongan pendidik juga. Adalah menjadi harapan saya, dengan sokongan dasar kerajaan, kerjasama antara institusi, dan penggunaan teknologi digital, peluang untuk memperkukuhkan penerapan ESG dalam sistem pendidikan adalah cerah dan mempunyai kebolehlaksanaan yang tinggi dalam melahirkan generasi yang beretika, berprinsip tinggi, bertanggungjawab dan mempunyai nilai integriti yang ampuh.

DASAR PEMBANGUNAN INDUSTRI RUMINAN DI SARAWAK

Dasar Pembangunan Industri Ruminan di Sarawak pada hemat saya adalah untuk memberi tumpuan kepada peningkatan produktiviti, pengurangan kepada kebergantungan import, pengurusan genetik yang lebih efisien dan seterusnya memperkukuhkan penjana pendapatan kepada penternak-penternak yang terlibat.

Penghasilan dari produktiviti industri ruminan di Sarawak adalah berada pada tahap yang sangat rendah. Kita masih lagi bergantung penuh kepada daging-daging yang diimport dari luar negara untuk memenuhi keperluan domestik. Daripada rekod yang sedia ada, indikator menunjukkan bahawa tahap sara diri industri ruminan kita di Sarawak tidak mencapai angka 20%. Justeru itu, saya mencadangkan dalam Dewan yang mulia ini supaya diberikan peruntukan yang agak besar dalam Rancangan Malaysia Ke-13 nanti untuk kita mempertingkatkan lagi industri ruminan ini dalam kita memenuhi sekurang-kurangnya 50% keperluan sara diri untuk pasaran tempatan.

Saya juga mencadangkan agar diberi penumpuan khusus kepada Dasar Ruminan Sarawak yang diterajui oleh Jabatan Perkhidmatan Veterinar Sarawak (DVSS) yang akan memberi penekanan tinggi kepada perkara-perkara yang berkaitan seperti berikut:

- (a) Peningkatan kualiti genetik dan tumpuan pembiakan domestik yang lebih tinggi dalam kita melahirkan lebih ramai penternak, baik penternak kecil atau pelaburan syarikat-syarikat swasta yang lebih besar dan moden. Hanya dengan bantuan kewangan dan sokongan Kerajaan

sahaja kita mampu untuk mengimport kepelbagaian baka-baka terbaik untuk kita biakkan di Sarawak dan meningkatkan bilangan lembu-lembu dan kambing-kambing yang sedia ada supaya apabila menjelang Hari Raya Aidiladha nanti, kita ada lembu dan kambing yang mencukupi untuk dikorbankan dan dengan harga yang lebih kompetitif;

- (b) Pembangunan makanan ternakan tempatan dilihat sebagai industri sokongan penting dalam kitaran industri penternakan. Insentif-insentif tertentu boleh diwujudkan oleh Kerajaan dalam menggalakkan lagi pelabur-pelabur tempatan untuk melabur dalam industri makanan ternakan. Dengan adanya kilang-kilang makanan ternakan tempatan ini, ianya akan merancakkan lagi perkembangan industri ternakan dan ruminan khususnya pada masa akan datang.
- (c) Latihan teknikal, pemindahan teknologi dan pengurusan ladang adalah keperluan penting untuk kita menyediakan para penternak yang berminat di dalam industri ruminan. Justeru itu, saya mencadangkan kepada Jabatan Veterinar Sarawak (DVSS) untuk merancang lebih banyak lagi kursus dan latihan-latihan bagi mereka yang berminat untuk menceburi industri ini

PEMBANGUNAN SUKAN GOLF DAN PENCAPAIAN HEBAT PEMAIN GOLF AMATUR SARAWAK

Tuan Speaker, pencapaian dua (2) pemain golf amatur Sarawak yang bersaing dalam kebanyakan kejohanan domestik dan antarabangsa setakat ini amat-amat memberangsangkan dan mengharumkan nama Sarawak.

Sebagai contoh, Mirabel Ting yang sekarang ini belajar di Florida, USA memegang status 10 pemain terbaik amatur dunia. Beliau yang dilahirkan dan membesar di Miri, Sarawak memulakan sukan golf di bawah *Junior Programme* di Kelab Golf Miri (KGM). Atas disiplin dan komitmen penuh beliaulah yang meletakkan kedudukan beliau sekarang ini dan baru-baru ini memenangi anugerah ANNIKA Award Winner 2025.

Seorang lagi pemain golf amatur Sarawak yang semakin menyinar ialah Anson Yeo Boon Xiang, yang turut mempunyai pencapaian membanggakan dalam kejohanan yang beliau tandingi yang baru-baru ini memenangi PGM Malaysia. Walaupun sebagai amatur, beliau mengalahkan kesemua pemain-pemain profesional Malaysia.

Saya yakin bahawa kedua-dua pemain golf ini nanti akan menjadi pemain profesional dalam masa terdekat ini dan mempunyai masa depan cerah untuk bersaing dengan pemain ternama dunia. Disebabkan itulah, pihak kami berusaha membawa program *Junior Golfer* untuk mencungkil bakat baru golf dalam kalangan anak-anak Sarawak terutamanya.

Justeru itu, saya selaku *Committee Member* dalam Persatuan Golf Sarawak dan *Deputy President* untuk Samarahan Country Club (SCC) yang menyelaraskan program *Junior Golfer* memohon simpati pihak Kementerian Belia dan Sukan Sarawak untuk membantu kami di peringkat kelab-kelab tempatan terutamanya yang melibatkan program junior di setiap kelab-kelab golf Sarawak bagi menampung sedikit kos untuk melatih junior-junior *golfer* kita dan melahirkan pemain-pemain pelapis untuk pasukan Sarawak pada masa akan datang. Dan kesemua kelab-kelab ini memerlukan suntikan bantuan kewangan untuk memastikan program *Junior Golfer* ini berjalan dengan lancar.

THE SINIAWAN COUNTRY MUSIC FESTIVAL FUNDING

Tuan Speaker, this year, 2025, marks the 8th edition of the Siniawan Country Music Festival and is schedule to take place from 26th to 28th September 2025. This annual event has grown into one of the Southeast Asia's largest country music festivals, drawing thousands of visitors from across Malaysia and neighbouring countries. Attendees can enjoy a vibrant night market with local food, drinks, and souvenirs, enhancing the festival's lively atmosphere.

This year festival will be celebrated as three (3) in one (1) programme as we will include two (2) other ceremonies that do happen in conjunction with the country music festival, that is:

- (a) The Siniawan Country Music Festival 2025;
- (b) The Official Opening of Siniawan Waterfront by Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak on the 27th September 2025; and
- (c) The 185th Anniversary of Siniawan Heritage Town, which was founded in the year 1840.

We thank the involvement and support from the Ministry of Tourism, Creative Industry and Performing Arts (MTCP), especially in term of funding for the past years. Those support really help us a lot in ensuring the success of the event. Your generous contribution played a crucial role in sustaining the growth and impact of the Siniawan Country Music Festival, benefiting local communities, artists and businesses. We hope that this year's amount of contribution from the Ministry are expected to be a little more than what we received for the past years.

THE EXPRESSION OF GRATITUDE FOR THE APPROVAL OF THE OLD BAU-KUCHING ROAD PROJECT

On behalf of the people from my constituency and the people of Bau in particular, I would like to extend our heartfelt appreciation and sincere gratitude to the Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg for the approval granted by him of the Old Bau-Kuching Road upgrading project.

This vital infrastructure initiative marks a significant step forward in improving connectivity, enhancing road safety, and boosting the local economy in Bau and the surrounding areas. Your visionary leadership and continued commitment to rural development are deeply appreciated by the people of Sarawak at large. We are confident that this project will bring long-term benefits to residents, commuters and businesses, and we remain committed to supporting the Sarawak Government's development agenda.

PETRONAS – PETROS JOINT DECLARATION

The understanding between PETRONAS and PETROS marks a pivotal step in Malaysia's evolving federal-state relationship over natural resources governance. It signifies a balance and cooperative model where Sarawak asserts greater control over its oil and gas resources, particularly through PETROS, while PETRONAS retains its national role as the custodian of petroleum under the Petroleum Development Act, 1974.

This agreement grounded in mutual respect and commercial viability, not only resolves past disputes, but also pave the way for greater revenue sharing, state participation and regulatory clarify. Ultimately, it reinforces Malaysia's commitment to collaborative federalism, sustainable resources management and equitable development across its states.

The understanding between PETRONAS and PETROS present a landmark achievement in Malaysia's oil and gas industry, signifying a progressive and collaborative approach to federal-state resources management. It ensures that Sarawak gains rightful recognition and participation in managing is petroleum resources through PETROS, while maintaining national unity under the framework of the PDA 1974. This milestone would not have been possible without the visionary leadership and steadfast commitment of the Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, who tirelessly efforts have safeguarded the interests of Sarawak and its people. His role in championing States rights while fostering constructive engagement with the federal counterparts has laid the foundations for more inclusive and equitable future for Malaysia's energy sector.

Tuan Speaker, Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak telah memainkan peranan yang teramat

penting dan berani dalam memperjuangkan hak-hak Sarawak seperti yang termaktub di dalam Perjanjian Malaysia 1963 (MA63).

Di bawah kepimpinan beliau, Sarawak telah berjaya menuntut semula beberapa hak penting yang sebelum ini terhakis, termasuk dalam bidang pendidikan, kewangan dan sumber asli seperti minyak dan gas. YAB Premier juga sentiasa menekankan prinsip *Sarawak First* dalam memastikan suara dan kepentingan rakyat Sarawak terus dipertahankan di peringkat persekutuan dan juga serantau. Perjuangan beliau bukan bersifat retorik, tetapi disusuli dengan tindakan konkrit dan diplomasi yang tegas serta bijaksana dalam membawa isu MA63 ke meja rundingan nasional. Kami, sebagai rakyat Sarawak Ibu Pertiwiku merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan sokongan penuh atas usaha dan perjuangan YAB Premier dalam memartabatkan kedudukan Sarawak sebagai rakan setara dalam pembentukan Malaysia.

YAB Premier Sarawak adalah Premier untuk setiap anak Sarawak, walau di mana juga berada. Beliau bukannya Premier GPS, bukannya Premier Parti PBB dan bukannya Premier Melayu, beliau ialah Premier untuk semua orang Sarawak. Kalau ia pun tidak menghormati perjuangan parti politik yang beliau pimpini, tapi hormatilah kedudukan beliau sebagai YAB Premier Sarawak. Jangan ada segelintir dari kita yang mengambil kesempatan dari kekebalan Dewan yang mulia ini untuk memomokkan, mengejek, mempelekehkan mahu pun berlagak kurang ajar terhadap mana-mana Ahli Dewan atau sesiapa pun. Adab Dewan ini perlu dipelihara dan disanjung sebagai badan tertinggi perundangan bumi Sarawak ini. Kami sebagai Ahli-ahli Dewan yang mulia ini akan memastikan kemuliaan Dewan ini akan tetap terpelihara dari anasir-anasir kurang sopan dan tidak menghormati kedudukannya.

Dewan ini adalah tempat kita memuktamadkan urusan-urusan penting kerajaan dalam memastikan kelangsungan dan urusan harian kerajaan berjalan dengan lancar demi menjaga dan mengahuluri kehendak rakyat keseluruhannya. Jika kami yang seramai ini boleh sahaja berlaku sopan, hormati Dewan tanpa menjadikan Dewan ini sebagai gelanggang untuk menjadi *glamour*, jauh sekali untuk menunjuk-nunjuk, kenapa mereka yang makan cili berasa pedas itu tidak mampu untuk berbuat demikian.

Tuan Speaker, akhir kata, sebelum menutup tirai ucapan, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Gawai Dayak, *Sramot Onu Gawe Dayak* kepada semua rakan-rakan dan sanak saudara berbangsa Dayak, walau di mana jua berada dan Selamat Hari Raya Aidiladha kepada semua rakan, sahabat handai dan sanak saudara yang beragama Islam. Terimalah serangkap pantun penutup bicara:

*Terbang kenyalang ke Bukit Unggul;
Nampak hebat kepaknya sasa;
Wahai si dia berambut sanggul;
Sindiran mu hari merek si berasa.*

Tuan Speaker, saya mohon menyokong. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Serembu. Next, I would like to call with respect Ahli Yang Berhormat bagi Stakan, please.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Assalamualaikum, Salam sejahtera, Selamat petang dan Salam Sarawak Maju Makmur. Terima kasih, Tuan Speaker, kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam sesi perbahasan menyokong Usul Penghargaan dan terima kasih ke atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar pada pembukaan persidangan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 pada 19 Mei yang lalu.

Menjunjung Kasih

Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua pada Isnin lepas, saya tertarik kepada salah satu intipati yang Tuan Yang Terutama sampaikan, mengenai perpaduan dan keharmonian. Kita sedia maklum Sarawak merupakan salah satu wilayah yang mempunyai berbilang bangsa dan kaum. Dalam kita menitikberatkan kemajuan ekonomi, perkara perpaduan dan keharmonian ini tidak dapat dipandang enteng. Memang ada segelintir orang luar ataupun orang dalam kita sendiri yang cuba memecah-belahkan perpaduan dan keharmonian yang telah sinonim dengan Wilayah Sarawak kita. Namun, saya bersyukur dengan kematangan masyarakat kita di wilayah Sarawak, perpaduan dan keharmonian itu masih utuh. Kita harus mengakui tanpa adanya perpaduan dan keharmonian, mustahil ekonomi wilayah kita ini dapat dipacu ke suatu anjakan yang lebih tinggi.

Pencapaian Kerajaan GPS

Tuan Speaker, sepanjang pentadbiran Kerajaan GPS di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier kita, kita dapat menyaksikan zaman atau era yang memperlihatkan kita negeri Sarawak, wilayah Sarawak mencapai kejayaan demi kejayaan serta kita dipandang tinggi bukan sahaja di mata rakan kita di Semenanjung malah dari negara-negara luar.

Lawatan baru-baru ini ke Eropah merupakan salah satu yang bakal membuat anjakan kepada sistem pendidikan kita di Sarawak. Saya berharap perbincangan dengan Cambridge akan segera berhasil dan membuka ruang untuk anak-anak kita mendapat pendidikan yang lebih baik. Ini terjadi bukan sekelip mata mahupun semalaman, ini terjadi apabila Kerajaan kita kukuh, politik kita kukuh yang ditunjangi oleh parti keramat kita GPS.

Tuan Speaker, kesempatan ini juga saya ingin mengucapkan setinggi-tinggi tahniah serta menzahirkan kesyukuran di mana Yang Amat Berhormat Premier kita telah menandatangani MOU dengan Kerajaan Persekutuan sekali gus menamatkan polemik PETROS-PETRONAS. Kejayaan ini kita dalam mendapatkan sebahagian semula hak kita seperti termaktub dalam perjanjian adalah kita hargai dan sambut dengan hati yang amat terbuka. Namun, masih ada sebahagian kita yang tidak faham apa yang berlaku. Jadi, beberapa kejayaan telah kita capai seperti yang telah kita jelaskan oleh yang dijelaskan oleh Yang Berhormat Samariang sebelum ini pasal MA63. Tahniah Yang Berhormat Samariang kerana telah menjelaskan beberapa kejayaan yang telah kita capai hasil daripada rundingan kita dengan pihak persekutuan terutama dalam menuntut hak-hak MA63.

Tuan Speaker, saya ini orang kampung, orang kaki lima jadi saya sering berjumpa dengan kawan-kawan di *kedei* kopi, di tepi jalan dan sebagainya. Banyak rakan-rakan kita bertanya apa itu MA63 YB? Apa itu MA63? Dan saya yakin banyak dalam kalangan kawan-kawan kita yang profesional dan juga rakan-rakan yang bekerja di bahagian pentadbiran faham apa itu MA63. Tapi kita tidak menafikan ada dalam kalangan rakan-rakan kita di bawah, kawan-kawan kita di kampung yang mungkin kurang faham apa itu MA63. Dan saya menjawab kepada mereka, Tuan Speaker, MA63 itu bukan *plate number bukan juak lesen senapang*. MA63 itu adalah Malaysia Agreement jadi penjelasan saya tidak bolehlah saya menjelaskan secara *detail*, *saya mudah dengan sidak kampung dan saya ingin menerangkan pada rakan-rakan di luar sana secara cara orang kampung*.

MA63 itu adalah perjanjian, *kita dolok* apabila kita bergabung menjadikan sebuah negara di panggil namanya Malaysia. Jadi apabila kita *dolok* bergabung seolah-olah macam orang luar datang ke rumah kita nak meminang kita, nak berkahwin, merisik, jadi risikan itu dihantar melalui orang yang bernama Uncle Cobbold. Datang ke Sarawak *nak* meminang kita. *Ooo kau mesti nikah dengan aku, aku dah nak nikah juak dengan orang negeri Sabah, nikah dengan kamek orang tok sebab apa mun kau nikah ngan aku merik speedboat kau enjin 200, aku merik makan kau hari-hari makan Empurau, aku hari-hari merik kau makan ikan Labang, hari-hari aku merik kau sayur campur, mix vegetable*.

Jadi kita tertarik sebab dalam masa yang sama, Tuan Speaker. *Ada orang lain juak nak minang kita orang sebelah, Bapa Harto, Bapa Soekarno nak minang kita juak* tapi kita lebih tertarik kepada kawan kita di seberang sana. Jadi kita bersetuju untuk berkahwin, hasil perjanjian itulah kita

pegang pada hari ini yang digelar Malaysia Agreement 63. Jadi, apabila kita kahwin kita *ngakuk* memang kita diberi makan. Memang kita diberi jamuan, memang kita tidak kebuluran tapi kita menuntut perjanjian sebelum kita kahwin. Adakah perjanjian itu kita salah apabila kita menuntut? Tidak salah. Jadi pemahaman inilah yang...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Yang Berhormat.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Ya.

Timbalan Speaker: Sebentar Yang Berhormat. Saya tertarik ya Yang Berhormat.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Tuan Speaker, *off* kan masa Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Saya tahan. *Di sinei akad nikah kita?*

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Akad nikah ya umpama perjanjian yang kita tubuhkan antara wilayah Sarawak, wilayah Sabah, Brunei, Singapore dan Tanah Semenanjung. Itulah umpamanya perjanjian akad nikahnya. Jadi, akad nikahnya berserta dengan akad-akad perkahwinannya. Jadi, yang kita tuntutan hari ini bukanlah kita *demand* kepada orang Semenanjung, tidak.

Timbalan Speaker: *Boleh saya madah untuk lebih jelas akad nikah ya MA63 nak?*

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Ya, *bagus topik akad nikah tok*, Tuan Speaker. *Hari Jumaat tok, baju melayu.* Afdal. Jadi, yang kita sebut pada hari ini bukannya demand pada hari ini, Tuan Speaker. Kita menyebut perjanjian suka sama suka. *Dolok* tidak salah tapi ada pihak diluar sana sering memutarakan maklumat ini seolah-olah kita Sarawak *tok demand*, terlalu meminta. Ini tidak betul. Inilah yang saya terangkan kepada rakan-rakan saya di kaki lima ya, Tuan Speaker, jadi saya harap selepas ini orang melaya, minta maaf, orang semenanjung dapat faham kenapa pimpinan kita hari ini lebih serius sehingga menubuhkan satu *team* yang lengkap untuk kita berbincang dengan pihak Persekutuan tentang hak-hak perjanjian akad nikah *dolok*. Itu yang saya maksudkan, Tuan Speaker.

Renewable Energy

Tuan Speaker, bercerita pasal perkembangan di Wilayah Sarawak dalam dunia yang serba maju dan moden ini, saya sebagai rakyat Sarawak sungguh berbangga dengan pencapaian negeri kita melalui usaha yang tidak jemu-jemu dengan pelbagai inisiatif yang diusahakan oleh Yang Amat Berhormat Premier. Pada 19 Januari yang lepas, Yang Amat Berhormat Premier telah mengorak langkah ke hadapan dengan mengumumkan penubuhan Fakulti Tenaga Boleh Diperbaharui di Kolej University i-CATS. Tindakan ini memperlihatkan visi Yang Amat Berhormat Premier kita seiring dengan keperluan semasa dengan menitikberatkan ilmu serta daya boleh pasaran graduan anak Sarawak. Saya rasa tidak ada negeri lain yang melakukan perkara Yang Amat Berhormat Premier kita buat dan saya yakin serta optimis sasaran Sarawak untuk menghasilkan 15 gigawatt tenaga boleh baharu pada tahun 2035 akan tercapai dengan jayanya.

Malaysia dengan rasminya menjadi Pengerusi ASEAN bagi tahun 2025 dan mengetuai pelbagai inisiatif tenaga serantau ini. Menteri Peralihan Tenaga dan Transformasi Air Malaysia (PETRA), Yang Amat Berhormat Tan Sri Dato' Sri Haji Fadillah bin Haji Yusof akan mempengerusikan Majlis Tenaga ASEAN yang akan dianggotai oleh 10 buah negara Asean. Dengan peranan ini, yang penting perancangan ASEAN Power Grid (APG). APG adalah lingkaran yang menghubungkan sistem tenaga elektrik antara negara-negara ASEAN, lingkaran, melalui rangkaian grid rentas sempadan supaya tenaga elektrik dapat dikongsikan, dieksport dan diurus secara bersama.

Tuan Speaker, apa kelebihan ASEAN Power Grid kepada Sarawak? Ada beberapa kelebihan iaitu:

- (a) Pendapatan tinggi negeri melalui potensi eksport tenaga;
- (b) Tarikan Pelaburan Langsung Asing (*Foreign Direct Investor*) sebab kos lebih murah dari membangunkan tenaga konvensional;
- (c) Infrastruktur Sistem Grid SEB yang moden, cekap dan berskala besar; dan
- (d) Menjadi hab utama Tenaga Bersih di ASEAN dengan kedudukan kita yang strategik dan ini diperakukan sendiri oleh Yang Amat Berhormat Perdana Menteri pada beberapa hari yang lepas.

ISU KAWASAN

Perancangan Pembangunan

Tuan Speaker, ada beberapa perkara yang saya sentuh terutamanya melibatkan kawasan di Dewan Undangan Negeri Stakan. Pertamanya dalam permasalahan kawasan perumahan yang sering saya ulang, ulang di dalam Dewan ini. Kita lihat apabila satu pembangunan dibuat, apa yang membimbangkan adalah infra asas di kawasan seperti air, perparitan dan sistem jalan raya. Sebagai contoh, apabila *developer molah* perumahan, saya risau kerana masalah keperluan kawasan seperti parit, jalan dan sebagainya. Ini akan menjadi masalah kepada kita dan seterusnya kita sebagai wakil rakyat akan menjadi tempat untuk *sidaknya* mengadu Tuan Speaker.

Jadi, saya mohon pihak yang berkenaan mengkaji semula dasar iaitu pihak Kementerian Perumahan ataupun agensi yang terlibat melihat dari segi aspek macam mana kelulusan sesuatu perumahan tersebut sebelum diluluskan. Terutama dalam satu tempat yang berskala besar, Tuan Speaker. Kalau diluluskan, ada 1,000 buah rumah, 1,000 buah perumahan harus dibuat secara yang betul. Sebagai contoh, dalam kawasan saya, ada satu tempat iaitu Taman Samarindah, diluluskan secara besar tapi dibuat secara peringkat, 200, 300 buah. Okay, tiada masalah. Tapi yang menjadi masalahnya apabila jumlah rumah tersebut semakin banyak, tekanan air yang akan menjadi masalah. Jadi seolah-olah pihak kontraktor, pemaju mengelak untuk membuat *high level water tank* dan kesannya nanti pihak kita ataupun pihak penduduk akan mengalami masalah tersebut.

Yang kedua, saya harap setiap perumahan yang diluluskan oleh mana-mana kontraktor atau pihak pemaju, harus mengambil kira tentang kuota-kuota tertentu khususnya yang melibatkan kuota pihak bumiputera dan rumah mampu milik kerana kita harus memberi peluang kepada anak-anak muda ataupun generasi baru terlibat sama dalam urusan ataupun ingin nak beli rumah, Tuan Speaker. Dan yang ketiga, yang sering berlaku masalah sekarang ialah banyak pemaju ataupun *developer* apabila *molah* perumahan, diluluskan *molah* perumahan terus menjual. Rumah belum siap, dijual, *okay*, tiada masalah. Masalahnya adalah satu, apabila rumah tersebut tidak dapat disiapkan. Ini akan menjadi masalah kepada pembeli-pembeli yang telah mendapat pinjaman daripada agensi kewangan, pihak kewangan tetapi rumah tersebut tidak siap. *Loan* terpaksa dibayar, tapi rumah tidak dapat dimasuk. Ini yang sering berlaku. Saya ingat bukan hanya di kawasan saya, tapi melibatkan hampir semua kawasan. Jadi, yang jadi mangsanya adalah Wakil Rakyat. Jadi, saya harap dasar ini harus dikaji, kalau boleh, minta jaminan supaya kalau rumah *sik siap*, jaminan daripada pemaju dapat digunakan. Wang jaminan daripada pemaju dapat digunakan menyiapkan rumah tersebut.

Skim Penempatan Semula Kampung

Tuan Speaker, perkara lain yang saya sentuh di sini ialah saya harap pihak Kerajaan Negeri, Yang Amat Berhormat Premier dapat meluluskan ada beberapa permohonan yang saya buat sebelum ini berkenaan dengan Skim Penempatan Kampung Baharu. Perkara ini adalah penting bagi saya kerana waktu ini banyak anak-anak muda sekarang ini tidak ada kemampuan untuk membeli rumah dan membuat rumah baharu tanpa ada tanah. Jadi, kalau adanya Skim Penempatan Semula Kampung ini, dapat memberi peluang kepada mereka berusaha untuk *molah rumah dirik pun*.

Ketua Masyarakat dan MPKS

Jadi Tuan Speaker, saya semalam, saya menyokong beberapa pandangan daripada rakan saya lain terutama daripada Yang Berhormat Batu Lintang tentang pertambahan Ketua Masyarakat (KMKK). Jadi, kalau di kawasan lain, saya rasa mungkin masalah ini kurang serius, tapi dalam kawasan saya, saya mempunyai banyak taman perumahan. Hampir 100 buah taman perumahan. Rumah yang ada lebih 20 ribu buah rumah. Jadi, tidak ada hubungan, tidak ada perantaraan di sana, tidak ada wakil kita di sana, tapi kita terpaksa menggunakan Penghulu ataupun Ketua Kampung yang berhampiran tersebut. Jadi, ini tidak cukup Tuan Speaker.

Saya harap Kerajaan dapat mempertimbangkan penambahan jumlah Ketua Masyarakat dalam kawasan yang diperlukan dan saya juga ingin membuat satu isu juga, tentang di dalam kawasan Samarahan. Ada satu agensi iaitu Majlis Perbandaran Kota Samarahan juga terlibat dalam beberapa buah DUN termasuk Muara Tuang, Asajaya dan Sadong Jaya dan apa yang menjadi masalah di sana adalah walaupun sudah dinaik taraf sebagai Majlis Perbandaran, tapi staf yang ada di sana tidak cukup. Pada hari ini hanya *less than 100*. Hanya 91 orang *ajak* Tuan Speaker dan saya harap Kementerian yang bertanggungjawab dapat mengkaji semula keperluan penambahan *staff* supaya dapat kita membuat kerja seperti yang kita rancang. Bayangkan Tuan Speaker, kalau tidak silap saya *enforcement*, pihak penguat kuasa, saya rasa *less than 10* orang *ajak*. Jadi tidak cukup, Tuan Speaker.

Kebajikan Pesara Tentera di Sarawak

Jadi, perkara lain saya nak sentuh sikit adalah benda yang tidak, mungkin agak sedikit, sedikit di luar daripada perbincangan yang sepatutnya iaitu tentang kebajikan pesara-pesara angkatan tentera. Memang ini di bawah tanggungjawab Kerajaan Persekutuan tapi kalau kita lihat di dalam kawasan saya sendiri, Stakan ada dua buah kem askar. Yang menjadi masalahnya sekarang adalah kebanyakan pesara-pesara askar ini, pesara-pesara tentera ini memang ada dibantu oleh pihak Persekutuan, pihak Kerajaan Persekutuan melalui badan-badan tertentu tapi ada dalam kalangan mereka, Tuan Speaker, saya agak kesian.

Ada dalam kalangan mereka tidak berkemampuan, ya, memang dalam kalangan mereka adalah dalam kalangan orang Semenanjung, sebahagian besar tapi apabila mereka tinggal, bekerja di Sarawak *tok* khususnya dalam kawasan kem *tok*, kebanyakan mereka jarang hendak balik ke Semenanjung semula. Beranak-pinak di sini dan merasakan mereka adalah anak jati Sarawak. Jadi saya harap pihak berkenaan, Kerajaan Negeri dapat mencari jalan macam mana kita hendak membantu, memberi kursus dan sebagainya. Itu saya mohon pihak Kerajaan Negeri melihat perkara tersebut.

Tuan Speaker, saya pada kesempatan ini juga, saya ingin mengucapkan terima kasih, tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier kita dan juga, atas kepimpinan yang sangat cemerlang dan berkesan serta memberi manfaat bukan sahaja pada kami di Stakan tetapi seluruh Sarawak amnya. Saya juga mengambil kesempatan ini ingin merakamkan tahniah kepada sahabat kita Yang Berhormat Satok atas pelantikan beliau sebagai Timbalan Menteri Utiliti khususnya Sarawak Energy Berhad dan PETROS dan Tuan Speaker, semalam rakan saya dari N.61 Pelagus telah menyuarakan satu cadangan yang mana kalau boleh ditambah lagi jumlah kabinet kita ataupun menteri kita di dalam Kerajaan Negeri Sarawak *tok*.

Sebab apa Tuan Speaker, ada relevannya juga pada saya, sebab dengan pendapatan yang besar, pandangan yang luas, skop kerja saya rasa bertambah-tambah. Jadi kita memerlukan rakan ataupun *team* yang lebih besar. Jadi kalau *team* yang lebih besar bekerjasama akan lebih memudahkan visi dan misi Yang Amat Berhormat Premier. Ini saya menyokong pandangan rakan saya.

Jadi, Tuan Speaker, untuk mengakhiri perbahasan ini, saya ingin mengingatkan kita di Dewan yang mulia ini agar sentiasa bersatu hati, sama-sama berganding bahu menjadikan Sarawak

sebuah negeri yang aman, makmur dan sejahtera. Sekalung tahniah kepada Tan Sri Speaker yang bijaksana, Tan Sri Speaker yang arif lagi yang telah dengan jayanya mengendalikan persidangan Dewan kali ini. Terima kasih juga kepada Setiausaha Kerajaan Sarawak dengan *teamnya*, Ketua-ketua Jabatan peringkat Negeri dan Ketua-ketua Jabatan peringkat Persekutuan kerana telah memberi kerjasama sepanjang Dewan bersidang. Tidak lupa juga kepada pihak media yang bertungkus-lumus sebagai pihak yang melaporkan kepada umum untuk liputan.

Dan kesempatan ini, saya ingin mengucapkan Selamat Hari Guru yang lepas kepada semua guru-guru yang ada di Bumi Kenyalang, tidak hanya kepada guru di sekolah tapi kepada guru-guru silat, guru taekwondo, guru menjahit, semua guru kita ucapkan Selamat Hari Guru. Kepada adik, kakak masyarakat Iban, saya ucapkan Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai Lantang Senang*. Jadi, *enti nyirup anang mayuh gilak, terlalu gilak, enti happy anang gak terlalu gilak*. Jadi yang penting sihat walafiat dan kepada umat Islam, Selamat Hari Raya Aidiladha yang akan datang. Maka dengan ini, Tuan Speaker, saya mohon menyokong usul penghargaan dan terima kasih ke atas Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih Yang Berhormat Stakan. Next, I would like to call with respect, Yang Berhormat Telang Usan, please.

YB Dato Dennis Ngau: Thank you, Tuan Speaker Sir for allowing me Telang Usan to participate in the debate on the Motion of Thanks in the name of Member of the Sarawak State Legislative Assembly, N.1 Opar on the address by Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak at the Opening of the 19th Dewan Undangan Negeri Sarawak First Sitting of Fourth Term on 19th May 2025.

In short, TYT Tun, the Governor spoke of his utmost satisfaction and appreciation with the sterling performances of the *Gabungan Parti Sarawak*, State Government lead by the Right Honourable Premier, YAB Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Member for N.26 Gedong bringing continuous modern progress to our beloved State of Sarawak. On the same breath, TYT Tun reminded us to always prepare for any challenges that might come along the way due to unforeseen circumstances or situation such as geopolitics conflicts, technology revolution, climate change and the tariff war of late. TYT Tun applauded the State Government way of handling fluid and sensitive issues with the Federal Government acknowledging the difficulty managing Sarawakians demand and maintaining a cordial and harmonious Federal and State relationship.

Tuan Speaker, at this juncture, I wish also to joint Member of this august House to record my hearties congratulations to YAB Premier Sarawak, Member for N.26 Gedong for his election as Yang Dipertua PERKIM Malaysia. As well for Member of Dewan Undangan Negeri Sarawak N.8 Satok on his recent appointment as Deputy Minister of Utility and Telecommunication Sarawak (Sarawak Energy Berhad and PETROS). I have the believe and confidence that Member for N.8 Satok will bring changes to SEB and enhance SEB and PETROS. I would love the Deputy Minister who is in charge of SEB to take note of what I highlighted in particular on hydrogen power in my speech later part. Kudos to N.8 Satok. Ucapan tahniah dan terima kasih kepada Kerajaan Negeri Sarawak.

Tuan Speaker, sejak tahun 2017 khususnya, DUN N.77 Telang Usan walau pun tersangat jauh di ulu sana telah juga menerima dan menikmati perkembangan berterusan yang dibawa dan dilaksanakan oleh Kerajaan Sarawak dan diantaranya ialah:

- (a) Pelaksanaan beberapa projek *infrastructure* dan *amenity* di bawah HDA;
- (b) *State Fund Allocation to address* bekas jalan balak;
- (c) Jambatan Long Lama, Jambatan Tutoh;
- (d) Bekalan elektrik melalui sistem SARES (Solar);
- (e) *More than 300 RTP Project*;
- (f) Projek *Sport Complex at RGC Lama* (dalam pelaksanaan);
- (g) *Several project* membenteng tebing sungai di beberapa rumah panjang melalui peruntukan projek rakyat;

- (h) Beberapa projek di bawah peruntukan konsesi hutan;
- (i) Sistem telekomunikasi, sekolah Tadika Sedidik di lima kampung Penan; dan
- (j) Projek Pertanian, Projek Tangki Air, Projek SARES, Projek SAWAS, peruntukan melaksanakan program membekal air bersih secara gotong royong dan pelbagai projek lagi.

Bagi pihak penduduk N.77 Telang Usan merakamkan ucapan setinggi-tinggi terima kasih kepada YAB Premier dan Kerajaan Negeri Sarawak oleh kerana pelaksanaan projek-projek rakyat ini sudah semestinya membawa gelombang kebaikan kepada penduduk kami. At the same time, as human being progresses in life, naturally their need and expectation too, are increases. Therefore, new requests will be brought up to the government's attention from time to time.

Tuan Speaker,

Jalan-Jalan Laluan Utama Penduduk Ulu Baram

Dewasa ini, mungkin tidak banyak lagi keluhan tentang keadaan jalan di kawasan mereka, sebab kerajaan sudah berjaya melaksanakan keperluan asas ini. Namun, jalan balak dan jalan tanah di kawasan kami bukan sekadar laluan, tetapi satu-satunya penghubung penduduk ke pusat bandar terdekat seperti Pekan Long Lama, Marudi atau pun Bandaraya Miri. Tanpa penaiktarafan, penduduk terpaksa meredah jalan berlumpur, berlubang dan tidak selamat terutamanya semasa musim hujan.

Akses kepada perkhidmatan kesihatan, pendidikan dan pejabat kerajaan turut terjejas akibat keadaan jalan yang teruk. Jika berlaku sesuatu kecemasan di klinik kawasan pedalaman, mereka terpaksa memohon untuk menggunakan helikopter untuk membawa pesakit ke klinik kerana keadaan jalan yang teruk dan terputus hubungan. Pelajar dan guru, kakitangan sekolah juga menghadapi cabaran yang besar untuk pergi ke sekolah jika jalan dan jambatan yang rosak tidak diberi perhatian segera. Kejadian yang pernah meragut nyawa seorang pembantu pengurusan murid (PPM) di SK Long Jekitan dan anaknya yang lemas ketika cuba menyeberangi Sungai Sengayan Long Jekitan adalah bukti ngeri yang menghantui penduduk kita jauh di ulu sana. Penduduk tempatan terutamanya petani dan pengusaha kecil lebih mudah memasarkan hasil pertanian mereka ke pekan dan bandar apabila rangkaian jalan baik. Sekarang ramai yang terpaksa menanggung kerugian kerana kenderaan sukar untuk keluar atau masuk untuk memasarkan hasil pertanian ataupun jualan mereka.

Jalan yang terbiar dan sukar di akses boleh menyukarkan pihak berkuasa untuk membuat pemantauan. Ini membuka ruang kepada kegiatan haram seperti pembalakan tidak sah, penyeludupan atau pemburuan haram.

Tuan Speaker, keadaan jalan dan jambatan yang kini sangat teruk menjadi parah bila hampir kesemua syarikat balak yang sudah beroperasi sejak berpuluh-puluh tahun dahulu membuat keputusan menutup operasi oleh kerana pelbagai isu.

Kita bersetuju atas tindakan Kerajaan Negeri yang mahu menggunakan alam sekitar kita sebagai punca pendapatan cara baru iaitu melalui inisiatif *carbon trading*. Kawasan Baram memang amat sesuai kerana hutan kita masih tebal dan sihat.

Cuma rayuan kami sekarang, memohon kerajaan melihat kepada keperluan baik pulih jalan dan jambatan yang ditinggalkan oleh syarikat balak dengan kadar segera demi kelangsungan hidup masyarakat kita yang di ulu sana. Kita berterima kasih dengan pelan dan rancangan strategik Kerajaan Negeri yang telah mengambil inisiatif untuk membangun sistem jalan di kawasan saya dan N.78 Mulu.

I am also very thankful to YBhg. Dato Sri Mohamad Abdullah bin Zaidel, Deputy State Secretary of Sarawak who kindly response to my request for the State Government to organize a special lab on the need to look at the matters related to urgent repair of broken bridges of culverts in our *kawasan*. I am pleased to inform that the lab was held on 25th April 2025 in Miri.

But what is most wonderful thing is his willingness to travel the logging road on 24th April to personally experience what we *penduduk kawasan* experience on daily basis up there. We are now looking forward to a favourable and immediate action to solve critical problem we currently faced.

I am also thankful to Member for Bukit Saban who is the Deputy Premier of Sarawak; and Minister for Infrastructure and Port Development Sarawak; and the State Government for making an experimental approach by engaging three local contractors on term contract, help with emergency request to repair of damaged *simpang* roads. We all recognized the initiative is good but needed a larger allocation to make the work effective.

Long Lama to Long San "Riverine" Road

Tuan Speaker, Long Lama to Long San "*Riverine*" Road. This road project was approved in 2011 (if I am not mistaken) by the Sarawak State Government as part of the overall Baram Development Master Plan. Due to reasons only known to those who opposed the road project at that time, the construction could not proceed, and the road project was cancelled. The tar-sealed road was part of a long term plan to provide road connectivity from Lapok Town to Bario Highland and to provide the much needed good road networking for Longhouse of Long Laput, Uma Bawang, Daleh Long Pelutan, Long Pilah, Long Nakan, Long Keseh, Nahah A, Kilo 10, Long Liam, Long Liam Keliaman, Long Suling, Long Keluan, Long San, the longhouses that would have become direct beneficiary as a result of the road. The road would also greatly benefited thousands other road users travelling along the "*Baram Highway*" up to the Bario Highland.

Tuan Speaker, I have received many requests from our people for the Federal and State Government to relook at this road project and possibly to reopen the project. This request is strongly supported by our community leaders and Village Chief within and around the area. I urged both the Federal and State Government to have a special attention to the humble request.

Bangunan Asrama untuk SK Long Atip

Tuan Speaker, bangunan asrama untuk SK Long Atip. Sekolah Rendah Long Atip terletak di Rumah Panjang Long Atip, sebuah rumah panjang kaum Kayan yang besar dengan 110 pintu atau pun keluarga. Suatu ketika dulu, rumah panjang ini dihuni oleh lebih 2,000 orang penduduk. Hari ini, tidaklah ramai penduduk disebabkan "*rural urban migration*". Namun, SK Long Atip masih beroperasi dengan jumlah murid yang sangat kurang. Namun pemimpin dan penduduk kampung amat mahu sekolah ini terus beroperasi. Oleh itu, mereka memohon kerajaan membina asrama murid supaya pelajar di luar kampung dapat bersekolah di sekolah ini. Inilah caranya penduduk dapat menghantar anak dan memastikan sekolah ini dapat mencapai jumlah pelajar yang secukupnya.

Post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030

Kita hanya tinggal lima tahun sebelum "*Post COVID-19 Development Strategy 2023*" "*masak*" pada tahun 2030. Acuan pembangunan strategik ilham dan buah fikiran Yang Amat Berhormat Premier kita ini memang mantap dan boleh dicapai. Usaha kerajaan kita ini memang sangat dipuji dan disokong oleh rakyat Sarawak. Saya gembira usaha berterusan oleh semua yang berkepentingan dan berwajib menampakkan hasil khususnya di sesetengah tempat di negeri kita. Malangnya kawasan pedalaman jauh seperti kawasan Telang Usan belum sangat nampak perubahan yang diharapkan khususnya *target* keluarga Sarawak akan mendapat pendapatan sekitar RM15 ribu sekeluarga pada tahun 2030. Oleh itu, kita harus berusaha terus supaya rakyat akan menikmati kesejahteraan hidup secara menyeluruh dan bukan hanya bertompok-tompok. Inilah juga yang disentuh oleh Tuan Yang Terutama, Tun Gabenor Sarawak dalam ucapan perasmian beliau.

Oleh itu, sekiranya ada cadangan daripada pihak swasta yang boleh membawa peningkatan hidup dan ekonomi penduduk di luar bandar kita, saya mohon jangan ada pihak-pihak tertentu yang cuba melengah-lengahkan usaha membawa projek yang berimpak tinggi khususnya di kawasan

pedalaman seperti Baram. Contohnya, pembangunan *Solar Farm* yang komprehensif dan secara besar-besaran boleh membawa pelbagai peluang untuk kawasan dan rakyat kita.

Saya juga ingin sekali lagi merayu kepada kerajaan khususnya Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah (M-FICORD) tekun mencari cara supaya tanah adat penduduk rumah panjang yang telah ditanam dengan pohon sawit lebih 10 tahun tetapi belum bergeran oleh Kerajaan Sarawak diberi surat untuk penanam sawit mendapat bantuan daripada Kerajaan Malaysia yang menuntut geran tanah sebagai syarat wajib saja layak menerima bantuan untuk pekebun sawit. Pada saya hasil dari aktiviti bersawitlah salah satu cara untuk penduduk luar bandar kita mungkin dapat berpendapatan yang *ditargetkan* seperti dalam pelan PCDS 2030.

Jalan Long Lama, Long Terawan Katalist Pertubuhan Ekonomi

Tuan Speaker, Jalan Long Lama, Long Terawan Katalist Pertubuhan Ekonomi. Saya mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Negeri yang telah menerima cadangan kami untuk menukar jajaran jalan SSLR dari Long Lama ke Long Panai, Tutoh kepada jajaran jalan Long Lama, Long Bemang, Long Watt, Long Bedian, Long Atip, Long Win, Long Bangan, Long Terawan yang dianggar akan menelan kos sekitar RM900 juta di bawah peruntukan Kerajaan Negeri. Jajaran jalan ini yang menggunakan *alignment* jalan yang dibina oleh syarikat balak dan telah digunakan oleh penduduk kita sejak berpuluh-puluh tahun dahulu, saya yakin akan memberi manfaat dan impak besar kepada sekurang-kurangnya 20 ribu penduduk dan pengguna jalan, jika dibandingkan dengan cadangan jajaran asal yang tidak ada kampung yang berdekatan. Jalan ini semestinya akan menjadi pemangkin pertumbuhan ekonomi penduduk kita khususnya di sekitar Baram Tengah, kawasan Apoh dan Tutoh. Komuniti Kayan, Kenyah, Penan, Kelabit, Cina dan lain-lain yang kaya dengan adat, budaya dan ciri etnik mereka akan menawarkan pelbagai produk pelancongan *to compliment* apa yang Taman Negara Mulu dan Taman Negara Bunut tawarkan. Projek jalan ini mesti dilaksanakan dalam waktu terdekat supaya maksud, hasrat dan objektif Pelan PCDS 2030 dapat dicapai di bahagian ini dalam waktu yang dapat kita capai.

DASAR KERAJAAN NEGERI BERKAITAN TENAGA HIDROGEN HIJAU DAN CADANGAN PENUBUHAN STESEN JANAKUASA HIDROGEN HIJAU DI LONG BEDIAN TELANG USAN

Seperti yang kita semua sedia maklum, Sarawak kini sedang giat mempromosikan industri tenaga hijau yang termasuk tenaga hidrogen. *As stated, our state ultimate goal is to make Sarawak "The Battery of ASEAN"* membekalkan tenaga bersih di rantau ini. Selain itu, tenaga hijau termasuk dari hidrogen menyokong keselamatan tenaga, menyumbang kepada pembangunan sosioekonomi dan seterusnya menyumbang kepada perlindungan alam sekitar, penjajaran strategik dan menyumbang kepada kejayaan PCDS 2030 khususnya di bawah teras Ekonomi Hijau, Agenda Tenaga Boleh Diperbaharui Sarawak dan komitmen pelepasan karbon sifar bersih peringkat nasional dan global.

Menyahun seruan Kerajaan Negeri Sarawak, khususnya dalam mempromosikan dan seterusnya merealisasikan kepentingan hidrogen hijau, satu projek perintis sistem solar dan hidrogen hijau telah dilaksanakan di Klinik Kesihatan Long Loyang Ulu Tinjar. Sejak beroperasi sehingga kini, Klinik Kesihatan Loyang tidak lagi menghadapi gangguan bekalan elektrik dan tidak lagi perlu menanggung kos pembelian minyak diesel untuk kegunaan generator klinik sejak ia ditauliahkan pada Disember 2021.

Kejayaan ini adalah berdasarkan kepada data yang disahkan daripada sistem H2E1. Model projek perintis yang telah berjaya dan boleh ditiru di kawasan pedalaman kita yang berkemungkinan besar tidak akan disambung dengan *grid line* kerana ia terletak begitu jauh di pedalaman.

Untuk makluman, isu semasa di kawasan pedalaman sekarang seperti di rumah panjang masih berhadapan dengan isu bekalan elektrik yang bergantung penuh kepada *system solar hybrid* (bateri dan generator diesel) yang memerlukan minyak dalam kuantiti yang banyak dan kos

pengangkutan yang tinggi apatah lagi sangat mencemarkan. Ada juga rumah panjang yang bergantung dengan sistem solar sepenuhnya dengan hanya dibekalkan tenaga elektrik yang sangat-sangat kecil. I finish this one now, Tuan Speaker. Oleh itu, dengan penubuhan *microgrid* tenaga hidrogen hijau, saya percaya boleh menjadi solusi mampan untuk keperluan tenaga setempat.

Oleh itu, apakah dasar kerajaan dalam hala tuju strategik pembangunan dan penggunaan tenaga hidrogen hijau khususnya dalam menyokong strategi Pembangunan *Pasca COVID-19 Sarawak* (PCDS 2030)?

Berpaksikan kepada niat dan usaha kerajaan yang telah memulakan inisiatif tenaga hijau, saya ingin mencadangkan satu projek solar dan hidrogen diadakan di Daerah Kecil Long Bedian, Telang Usan bagi memenuhi keperluan sumber tenaga elektrik 24 jam sebagai projek perintis secara besar-besaran selepas projek yang sama di Klinik Kesihatan Long Loyang yang sudah terbukti berkesan. Projek ini jika dilaksanakan akan menjadi yang pertama di Malaysia.

Now, I am concluding. Saya ingin menutup perbahasan saya yang pertama dengan mengucapkan Selamat Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Menua*. Selamat menyambut Hari Raya Korban kepada rakan-rakan yang beragama Islam dan di kesempatan ini, saya juga ingin mempromosikan *Rainforest World Music Festival* tahun ini yang akan diadakan pada 20, 21, 22 Jun 2025 di Sarawak Cultural Village. Saya mohon YB-YB, ahli Dewan yang ada di sini, datanglah. Tiketnya *sik mahal* kalau dibandingkan dengan para artis yang akan membuat persembahan ketika itu nanti. Kali ini, *our highlight performers are Earth, Wind and Fire*. So beside that, there is a few others, a very international players in term of music.

Tuan Speaker, Telang Usan support the Motion of Thanks to the address of Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak on 19th May 2025 in the name of N.1 Opar. Tuan Speaker, thank you for the indulgence, God blessed, I wish you well. Thank you, Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Telang Usan. I would like to call respect Yang Berhormat Batu Lintang, please.

YB Encik See Chee How: Thank you, Tuan Speaker for giving me this opportunity to participate in the debate on the Motion of Appreciation for the opening address of His Excellency the Governor of Sarawak delivered in this august House on 19th May 2025. I rise this afternoon to share my observations on the works being done by the Ministry for Education, Innovation and Talent Development. Even before the Honourable Minister delivers his winding up speech, it is clear from what we have seen and heard that the Ministry is focused on making real improvements for Sarawak. They are addressing key areas that will directly impact our people and our future.

Raising Education Standards

One of the most promising initiatives I have observed is the Primary 6 checkpoint examination. This is about getting our students to a higher level, particularly in Science, Mathematics and English under the Dual Language Programme (DLP) Sarawak. This assessment called *Ujian Penilaian Dual Language Programme Sarawak (UP-DLP)* where the Cambridge University Press and Assessment (CUP&A) will vet and evaluate the examination papers.

From the answer that was kindly given to me by the Honourable Minister and Honourable Deputy Minister, it is understood that the implementation of the UP-DLP, a standardized assessment based on international benchmarks, will help us identify learning gaps and areas requiring early and customized intervention to better prepare our pupils for secondary education.

The UP-DLP therefore supports Sarawak's goal to improve students' English proficiency, skills and readiness for STEM subjects, as outlined in the Post COVID-19 Development Strategy (PCDS) 2030. It provides a standardized test based on international standards to measure how well our Dual Language Programme is working, especially in the teaching of Science and Mathematics in English.

The UP-DLP will give accurate information about how students are doing in DLP schools. The results will help the Government to make better decisions based on data, so that needed early support may be devised and given, through including better training for teachers, improvement of curriculum delivery and enhance the use of English in teaching and learning, to thereby better prepare our children to compete globally. I applaud the Sarawak Government and the ministry for this very prudent and smart move to prepare our young children for the bigger world.

Free Tertiary Education

The free tertiary education is a truly remarkable scheme devised and initiated by our Sarawak Government. Come 2026, our Sarawakian children can attend our state-owned universities for free. Many of my honourable and learned colleagues have spoken in support of this Free Tertiary Education Scheme and I will not repeat but to adopt their encouraging and reassuring comments and constructive propositions.

I must however add that this initiative by the Sarawak Government has brought about joys and a huge relief to many Sarawakian families. For too long, the costs of university or tertiary education have been a weighty financial burden on the families and in many instances, an impregnable barrier for many potentially bright students.

Now, these families' income will no longer be an hindrance or impediment. It is their talents and hard work that will be the main drivers and factors for their successes. And we have heard from the Ministry that our Free Tertiary Education Scheme is not just about free education, but there will also be the provision of a stipend of RM15,000 per year for students coming from lower-income families, to help them with living costs. This clearly shows a clear understanding of the real challenges faced by students and their families. This scheme is therefore more than just education; it's about giving every Sarawakian child a fair shot at a better future. It's fundamentally, an investment in our people, all Sarawakians.

Education and Re-employment

Our Right Honourable Premier had announced that Sarawakians who are 60 years old can also apply and enrol for tertiary education under the scheme as the initiative also allows working individuals, or those who are or have previously been in the workforce, to return to full-time studies as it is part of the state's broader goal to strengthen human capital and build its talent pool through lifelong learning. This is a clear manifestation that our Right Honourable Premier and his cabinet colleagues are visionary and ingenious in their administration and governance. The offering of opportunity for tertiary education for the seniors and lifelong learning to contribute to the future of Sarawak is most commendable.

“Live as if you were to die tomorrow. Learn as if you were to live forever”, that is what *Mahatma Gandhi* had said and taught us to seek knowledge relentlessly. The Sarawak Government must be applauded for fostering an environment that encourages continuous learning and growth. Most, if not all countries, are facing at this moment, in varying degree, ageing population. This inevitably will beget an ageing workforce for the future and it will present challenges to the country and society. But where there are challenges, there will be opportunities.

From the Right Honourable Premier, he is preparing Sarawak to face the challenge and he also puts forth a proposition that will enable the senior workers to thrive in the future economy, that they can continue to contribute to Sarawak and our Sarawakian communities while earning a regular income. In many countries, including our neighbours, retirement ages are raised progressively, and more recently, efforts are made to help older employees remain economically productive, as governments enact re-employment legislations to enable more people who are willing and able to continue working, to do so beyond the statutory minimum retirement age, up to the statutory maximum re-employment age.

In Singapore, the statutory retirement age is 62 presently, and this will be raised to 63 years from 1st July 2026. At the same time, the present maximum re-employment age of 68 will be raised to 69 years from 1st July 2026. Singapore has enacted this re-employment legislation in 2012, enabling older workers to thrive in the future economy, maximising their work potential, and preparing them for meaningful careers and productive lives.

In Malaysia, we maintained our statutory retirement age and we have no legal provisions for re-employment. At 60, there is still a lot for Malaysians and Sarawakians to contribute to our society. From the latest reports of the Department of Statistics, life expectancy of Malaysians in 2024 is 75.2 years, 73 years for men and 77.8 years for Malaysian Women. Going to the states, Sarawak has the highest life expectancy of 79.6 years.

But we are having increasing and improving life expectancy every year. It is projected that a Malaysian who is 65 years old in 2024, the men are expected to live to 80.1 years old while a woman will live to 82.4 years old, on average.

Hence, it makes good sense for our Sarawakian seniors to pursue tertiary education when they are approaching their retirement, have early retirement, or even when after their retirement, to continue their learning including enrolling for tertiary education to broaden their knowledge and continue to contribute to our society.

In conclusion, Tuan Speaker, our Right Honourable Premier to the Sarawak Government; and the Ministry of Education, Innovation and Talent Development are focused on new policies, schemes and initiatives that matter. They are working to raise education standards, make university education accessible to all, and strengthen crucial STEM skills. These are practical steps that will build a stronger, more capable and more prosperous Sarawak. I commend them for these important achievements. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Batu Lintang. Since there are some or maybe two more speakers, *ya...* who want to speak. Ahli Yang Berhormat bagi Beting Maro, please.

YB Tuan Haji Razaili bin Haji Gapor: Terima kasih, Tuan Speaker. Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Salam Sarawak Maju Makmur. Tuan Speaker, terima kasih kerana memberi peluang untuk saya turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Tun Pehin Sri Dr. Haji Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar pada petang ini.

Tuan Speaker, dengan kesempatan ini, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri di atas ucapannya sempena pembukaan Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Persidangan Dewan Undangan Negeri Sarawak Kesembilan Belas pada Isnin, 19 Mei 2025 yang lalu.

Saranan dan nasihat yang telah disampaikan oleh Tuan Yang Terutama Tun menyentuh pelbagai bidang hendaklah dijadikan pedoman dan panduan kepada semua rakyat Sarawak. Tuan Yang Terutama Tun juga telah menyatakan kebanggaan kepada kepimpinan berwawasan Yang Amat Berhormat Premier dan Kerajaan GPS.

Penerokaan Sarawak dalam bidang ekonomi baharu terutamanya dalam bidang tenaga hijau, digital dan inovasi telah menjadikan Sarawak sebuah wilayah yang berkembang maju dan membangun dengan pesat. Sarawak juga semakin menonjol sebagai destinasi pelaburan strategik melalui penambahbaikan infrastruktur dan pengukuhan sektor logistik termasuk pengambilan Bintulu Port Authority dan MASwings serta penubuhan AirBorneo.

Tuan Speaker, untuk memastikan pembangunan di Sarawak ini terus berkembang secara seimbang, Tuan Yang Terutama Tun mengingatkan agar pembangunan keperluan asas seperti jalan

raya, jambatan, bekalan elektrik dan bekalan air bersih terus diperluaskan ke kawasan luar bandar untuk membuka potensi ekonomi demi kesejahteraan rakyat Sarawak.

Tuan Speaker, izinkan saya untuk mengemukakan beberapa isu yang melibatkan keperluan kawasan dan rakyat Beting Maro dengan harapan diberi perhatian yang sewajarnya.

Projek Pembangunan Wilayah, Betong Division Development Agency (BDDA)

Terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier kerana telah menubuhkan *Betong Division Development Agency* (BDDA) dengan peruntukan sebanyak RM1.5 bilion. Di bawah BDDA ini, sebanyak 40 pelbagai projek bernilai RM205 juta akan dilaksanakan di DUN N.29 Beting Maro yang dijangka dapat meningkatkan taraf sosioekonomi rakyat Beting Maro.

Projek-projek ini bagaimana pun mengalami kesukaran untuk dilaksanakan kerana isu-isu berkaitan dengan peraturan kewangan dan keperluan kelulusan-kelulusan seperti pelan bangunan SBDC dan juga SPA serta tempoh pelantikan untuk konsultan yang memakan masa.

Bagi agensi pelaksana, adalah disyorkan supaya membangun kapasiti dalaman melalui pelantikan kakitangan berkelayakan teknikal dalam bidang-bidang yang berkaitan bagi membolehkan agensi dapat melaksana projek-projek BDDA dengan lancarnya.

Saya juga ingin mengambil kesempatan ini untuk merayu kepada pihak kerajaan dan agensi berkaitan supaya pelaksanaan projek BDDA ini dapat dipercepatkan melalui proses yang dipermudahkan.

Jelapang Padi

Tuan Speaker, DUN Beting Maro mempunyai kawasan jelapang padi tradisi di Kampung Batang Maro, Kampung Semarang, kawasan Satirah Tanjung Tebal, Beladin dan kawasan Muton Undai tetapi buat masa ini, kawasan-kawasan ini tidak diusahakan sepenuhnya bagi pengeluaran padi. Bagi menyahut kesungguhan Yang Amat Berhormat Premier untuk menjadikan Sarawak pengeluar beras utama Negara, saya ingin memohon kerajaan supaya membuat kajian penyelidikan dan pembangunan (R&D) dan seterusnya menyediakan peruntukan bagi membangunkan kawasan-kawasan ini untuk projek penanaman padi berskala besar dengan sistem dan saluran moden, menggunakan teknologi terkini, mekanisasi dan benih hibrid berkualiti.

Projek perintis penanaman padi di dua kawasan oleh *Baja Engineering Sdn. Bhd.* menggunakan teknologi moden dan benih padi hibrid berkualiti telah menunjuk prestasi yang menggalakkan. Projek perintis ini dijangka mengeluarkan hasil pada penghujung bulan Jun dan awal September nanti. Pengeluaran padi hasil yang tinggi sudah pasti berpotensi untuk menyumbang kepada pengeluaran penggantungan Sarawak kepada beras *import* di samping dapat meningkatkan pendapatan penanam-penanam padi tempatan.

Pembangunan Agro Park Beladin Buda

Tuan Speaker, saya ingin memohon supaya kerajaan dapat mewujudkan dan membangunkan sebuah *agropark* di kawasan Kampung Beladin-Buda di kawasan seluas 10,000 hektar. *Agropark* ini nanti akan *showcase* sistem pertanian moden dan teknologi canggih di samping memfokus kepada R&D serta pertanian komersil berskala besar.

Kerajaan boleh menyewakan tapak-tapak di dalam *Agropark* ini kepada syarikat-syarikat pertanian yang memiliki modal, teknologi R&D dan rangkaian bekalan yang lengkap. Syarikat ini boleh berperanan sebagai *Anchor Company* bekerjasama dengan petani tempatan. Dengan sokongan teknologi, peralatan moden, kemahiran dan R&D yang baik, *Agropark Beladin-Buda* ini boleh membuka peluang kepada penglibatan belia di dalam pertanian bijak dan *precision farming* menggunakan teknologi digital dan aplikasi IOT.

Pembangunan *Agropark* berteknologi dan berskala besar sudah pasti akan dapat menarik pemain industri untuk melabur dan seterusnya dapat menyumbang ke arah peningkatan pengeluaran hasil pertanian khususnya produk makanan untuk keperluan domestik dan pasaran eksport.

Skim Pembesaran Kampung

Tuan Speaker, saya ingin merayu dan memohon kerajaan supaya dapat menyediakan peruntukan bagi melaksanakan segera projek-projek SPK Batang Maro, SPK Spinang, SPK Beladin, SPK Tambak, SPK Pusa dan SPK Kalok Fasa 2 yang telah diluluskan bagi membolehkan rakyat Beting Maro memiliki lot untuk membina rumah sendiri. Bagi SPK Semarang dan SPK Kalok, saya mohon supaya kerajaan dapat menyediakan kemudahan infrastruktur seperti jalan raya, sistem perparitan dan kemudahan utiliti.

Pembangunan Daerah Pusa

Tuan Speaker, Daerah Pusa, telah diangkat sebagai daerah penuh pada 1 Ogos 2015. Sehubungan itu, saya ingin bertanya kepada Kementerian Pembangunan Bandar dan Sumber Asli, apakah status semasa pelan Pembangunan Daerah Pusa?

Penubuhan Majlis Daerah Pusa

Tuan Speaker, saya bagi pihak warga Daerah Pusa ingin memohon supaya kerajaan dapat mempertimbangkan untuk mewujudkan Majlis Daerah Pusa. Penubuhan Majlis Daerah Pusa pasti akan dapat memudahkan penyediaan perkhidmatan kerajaan di samping meningkatkan kemajuan sosioekonomi Daerah Pusa. Pada masa ini, Daerah Pusa adalah di bawah tadbir Majlis Daerah Betong.

Pembinaan Baru Sekolah SK Tambak

Tuan Speaker, SK Tambak adalah termasuk dalam kategori sekolah daif dengan bangunan yang digunakan untuk pembelajaran telah diisytiharkan tidak selamat tetapi masih lagi digunakan kerana tidak ada pilihan. Ini akan mendatangkan bahaya yang tidak kita jangkakan kepada pelajar-pelajar dan para warga guru yang menggunakan bangunan-bangunan tersebut.

Justeru itu, saya merayu dan mohon kerajaan dapat menyediakan peruntukan di bawah RMK-13 bagi membina baharu sepenuhnya sebagai gantian kepada SK Tambak di tapak di Kampung Tambak *New Service Centre*.

Pembinaan Sekolah Rendah Agama Antarabangsa

Tuan Speaker, saya ingin mencadangkan dan memohon sebuah sekolah rendah agama antarabangsa dibina di RGC Beladin bagi memberi peluang anak masyarakat luar bandar di Daerah Pusa belajar di sekolah antarabangsa aliran agama. Tapak seluas 14 ekar untuk pembinaan sekolah rendah antarabangsa agama ini telah diluluskan di RGC Beladin.

Di harap, kerajaan dapat menyediakan peruntukan di dalam RMK-13 supaya pembinaan Sekolah Rendah Agama Antarabangsa RGC Beladin ini dapat disegerakan.

Dalam masa yang sama, saya ingin mencadangkan supaya sekolah rendah ini diangkat sebagai *feeder school* kepada Sekolah Menengah Agama Antarabangsa Hikmah Kuching yang dijangka beroperasi tahun 2027.

Bekalan Air Terawat

Tuan Speaker, Kampung Batang Maro adalah satu-satunya kampung di dalam kawasan DUN

Beting Maro yang masih belum mendapat bekalan air bersih terawat. Sehubungan itu, saya mohon supaya kerajaan dapat mempercepat pelaksanaan Projek Pembekalan Air Bersih Terawat Kampung Batang Maro yang sudah sekian lama berharap dan menunggu. Bagi mengatasi masalah tekanan air rendah dan kekurangan bekalan air terawat di kawasan Pusa, Beladin, Spinang dan Semarang, dicadangkan kerajaan membina *high level tank* di Pusa, Beladin dan Spinang di samping menaik taraf Loji Rawatan Air Pusa kepada 15 MLD.

Jalan Raya Penghubung Desa

Tuan Speaker, Jalan JPD Batang Maro, Paloh, Perpat telah diluluskan dengan peruntukan RM117.0 juta oleh Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah dalam RMK-11 tetapi sehingga hari ini belum dilaksanakan. Saya mohon kerajaan dengan segera melaksanakan projek pembinaan JPD Batang Maro ini. Dalam masa yang sama, saya mohon kerajaan dapat mempertimbangkan untuk membina jalan bagi menghubungkan Kampung Beladin dengan Kampung Buda/ Tanjung Asam dan seterusnya dengan Bandar Betong. Pembinaan jalan ini akan memendekkan perjalanan ke Betong di samping membuka kawasan di sepanjang jalan untuk pembangunan pertanian.

Sebagai penutup, Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan selamat menyambut Hari Gawai, *Gayu Guru Gerai Nyamai, Lantang Senang* bagi rakan Dayak yang meraikannya. Selamat Hari Raya Aidiladha kepada rakan muslim dan semoga perayaan kita sambut bersama-sama mendatangkan kegembiraan dan kemakmuran kepada kita semua. Saya akhiri ucapan saya dengan tiga rangkap pantun.

*Duduk bersila tepi perigi,
Mekar harum daun selasih;
Tajam madah mengusik hati,
Senyum manis pengikat kasih.*

*Tuan Yang Terutama Tun payung junjungan negeri,
Yang Amat Berhormat Premier pemimpin berwawasan;
Sarawak Maju Makmur berpendapatan tinggi,
PCDS 2030 teras mencapai impian.*

*Negeri Sarawak Ibu Pertiwi indah berseri,
Gunung Santubong Hikayat Dua Puteri;
Tuan Speaker tegas bijak bestari,
Perbahasan Usul Penghargaan TYT setulus hati.*

Tuan Speaker, dengan ini saya mohon menyokong. Jaga Sarawak, *intu* Sarawak, Utamakan Sarawak. Sekian, Wabillahi taufiq wal hidayah, Wassalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Beting Maro. Seterusnya, yang berucap, yang paling akhir hari ini, YB Kabong, Yang Berhormat, YB Kabong.

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Bismillahirrahmanirrahim. Assalamualaikum Warahmatullahi Wabarakatuh. Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur dan Salam *Segulai Sejalai*.

Terima kasih, Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak pada Pembukaan Mesyuarat Pertama Bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 kali ini.

Tuan Speaker, Yang di-Pertua Negeri Sarawak, Tun Pehin Sri Dr. Wan Junaidi bin Tuanku Jaafar antara lain telah menyatakan harapan beliau agar semua tuntutan Sarawak yang termaktub dalam Perjanjian Malaysia 1962, Laporan *Inter-Governmental Committee* (IGC), Perlembagaan Persekutuan Malaysia dan Perlembagaan Sarawak dapat diselesaikan oleh Kerajaan Persekutuan dengan segera agar ia memberi manfaat kepada Sarawak dan Negara. Kita harap YAB PMX dapat

mengotakan janji dan ikrarnya untuk menunaikan tuntutan hak-hak Sarawak yang ada dalam Perjanjian Malaysia 1963, IGC, Perlembagaan Malaysia dan Perlembagaan Sarawak. Sarawak telah dinafikan hak-haknya selama 62 tahun. Satu masa yang begitu lama. Kepada PMX, *you are in a position to rectify the wrongs done to Sarawak, please do it now so that your conscience is clear.*

Tuan Speaker, izinkan saya terus menyentuh perkara-perkara yang berkaitan dengan rakyat dan kawasan yang saya wakili iaitu DUN N. 40 Kabong.

Hakisan tebingan Sungai Seblak

Ban di sungai tebingan Seblak berhampiran Kampung Sungai Benang, Kampung Metang Desa dan Empayang telah mengalami kerosakan sejak tahun 2021 dan kini kerosakan tersebut semakin teruk. Agensi bertanggungjawab iaitu Jabatan Pengairan dan Saliran (JPS) melengahkan tindakan untuk membaiki kerosakan ban yang telah pecah itu sehingga menyebabkan kebun petani di situ, dimasuki dan ditenggelami air masin yang mengakibatkan kemusnahan terhadap tanaman-tanaman seperti buah-buahan dan kelapa sawit yang menjadi sumber pendapatan penduduk. Walau pun rayuan demi rayuan dibuat kepada agensi bertanggungjawab, namun tiada apa-apa tindakan diambil melainkan membina *retreat bund* yang kemudiannya juga pecah dan tidak memberi kesan apa-apa untuk menghalang kemasukan air masin.

Apa yang membuat rakyat di kawasan tersebut merungut serta marah terhadap agensi bertanggungjawab ialah mereka *mala jak madah duit sik cukup*, sedangkan apa yang mereka pinta semuanya diberi. Pada mulanya, minta RM15 juta, *sik lama lepas ia madah RM15 juta sik cukup. Lalu minta ditambah kepada RM21 juta yang juak dilulus oleh kerajaan. Apa yang molah rakyat ngerepak dan muras dengan JPS ialah yang terkini peruntukan RM21 juta, ia pun sik cukup dan minta tambah kepada RM59 juta. Yarabi kata sidak. Macamne sidak JPS tok bekerja? Nang sik cekap dan profesional lalu. Sekiranya JPS, kata orang putih keeps on dragging their feet, sik mustahil air dari Sungai Seblak akan menenggelamkan kawasan lebih 400 buah rumah di ketiga-tiga perkampungan tersebut. Siapakah yang harus dipertanggungjawab sekiranya perkara ini berlaku? Saya mohon pencerahan dari Yang Berhormat Menteri berkaitan status projek ini agar penduduk-penduduk yang terkesan memahami kedudukan sebenarnya.*

Jaringan Telekomunikasi dan Kemudahan Utiliti

Tuan Speaker, *perkara tok sik pande gik saya nak madah.* Setiap kali persidangan DUN, sering kali saya bangkitkan masalah tiga serangkai berkaitan bekalan elektrik, air dan capaian internet di kawasan DUN N.40 Kabong yang sering menjadi igauan ngeri kepada penduduk yang sepertinya tiada tanda noktah. Tapi *saya sik akan lejuk ngembak perkara tok* ke Dewan yang mulia ini setiap kali berlangsungnya persidangan DUN Sarawak kerana apa? Kerana ia melibatkan kepentingan rakyat, kita dengar rakyat setiap hari merintih dan merungut kerana berhadapan dengan masalah tiga serangkai yang menjadi kemudahan asas yang utama tidak harus dipandang enteng terutamanya kerajaan serta kementerian berkaitan.

Untuk makluman Tuan Speaker, kawasan DUN N.40 Kabong kini berhadapan dengan masalah capaian internet yang menjadi *ranking* pertama kepada masalah tiga serangkai. Seperti kita sedia maklum, Sarawak kini sedang berbicara tentang ekonomi digital iaitu dasar ekonomi digital bagi mencapai status negeri maju menjelang tahun 2030. Tetapi malangnya, kemudahan-kemudahan ini amat tidak memuaskan.

Ranking nombor dua iaitu masalah bekalan elektrik atau *black out* terutamanya yang sering terputus di sekitar kawasan Kabong. Perkara ini membangkitkan pelbagai persepsi penduduk, ada yang meluahkan ketidakpuasan hati menerusi laman sosial media seperti Facebook dan aplikasi kumpulan Whatsapp, malah tidak kurang yang merungut dan marah. *Ranking* ketiga pula ialah masalah bekalan air. *Tok satu juak hal. Kesah air tok, bila Menteri air datang Kabong, pandei sik putus air. Tapi bila Menteri air dah balit, nang sik ada kerja lain, nang putus ajak-ajak air di Kabong, nang sik ada cerita lain didengar.* Baru-baru ini, Yang Berhormat Menteri telah melawat Loji Rawatan

Air Lichok di mana beliau telah memaklumkan satu *acute water system 10 MLD* sedang dalam pembinaan dan dijangka siap dan beroperasi Oktober ini nanti akan menyelesaikan masalah kekurangan air terawat untuk penduduk Kabong. Terima kasih Yang Berhormat, Menteri Utiliti.

Untuk enam buah rumah panjang di Ulu Roban, projek bekalan air yang dilaksanakan Kementerian Kemajuan Desa dan Wilayah hingga kini masih belum bermula. Saya cadangkan projek ini diambil alih oleh JBALB agar rakyat di sana dapat menikmati keperluan asas ini dengan segera.

Kawasan Pertanian Lubok Grami Sessang, Kabong

Tuan Speaker, untuk makluman, menerusi peruntukan *Betong Division Development Agency* sebanyak RM1.142 juta telah diperuntukkan bagi tujuan naik taraf ladang di Lubok Grami Sessang, Kabong. Projek ini telah siap dilaksanakan pada tahun lepas. Namun yang demikian, kawasan ini mengalami kejadian tanah susur di tebing sungai sebelah yang telah menyebabkan aktiviti pertanian di kawasan ini terjejas. Kawasan lubok Grami, Kampung Sessang telah mengalami kerosakan besar pada benteng di kawasan kebun sekitar. Kerosakan benteng ini disebabkan hakisan deras air pasang surut yang telah berlaku sejak beberapa lama.

Kini, kerosakan benteng itu semakin besar dan amat membimbangkan. Air sungai yang deras telah melimpah memasuki kesemua kebun-kebun berhampiran. Hal ini jika berlarutan akan menyebabkan air masin sungai merosakkan tanaman di kawasan tersebut. Saya ingin menarik perhatian agensi yang bertanggungjawab agar mengambil tindakan dengan kadar yang segera mengenai aduan yang telah dibuat oleh penduduk secara terus, juga selaku ADUN Kawasan, saya telah menulis surat dengan agensi berkenaan bagi menyatakan permasalahan yang sama yang disertakan dengan gambar terkini. Penduduk sekitar juga telah menulis surat kepada pihak berkenaan pada 10 Februari 2025. Kes ini juga adalah satu contoh di mana agensi bertanggungjawab *is dragging their feet in solving problems facing the Rakyat*.

Kejadian Tanah Runtuh

Tuan Speaker, pada Disember 2024 dan 2 Januari 2025, telah berlaku dua kejadian tanah runtuh di kawasan saya iaitu Rumah Panjang Jackison Erry di Ulu Roban dan di Sekolah Kebangsaan St. Paul, Roban yang menjejaskan salah satu blok asrama sekolah tersebut. Kejadian ini terjadi dipercayai berpunca daripada hujan lebat yang berterusan sejak hari sebelumnya. Menurut laporan tanah di SK St. Paul, Roban yang runtuh itu dianggarkan sepanjang 20 meter dari atas hingga ke bawah bukit dan telah menjejaskan struktur bangunan asrama sekolah berkenaan. Manakala insiden rumah panjang Jackison Erry di Ulu Roban disebabkan oleh hujan lebat di kawasan bukit belakang rumah panjang tersebut menjadi tidak stabil. Makluman yang saya terima daripada pihak Pejabat Daerah Kecil Roban setakat ini, aduan telah dipanjangkan ke Jawatankuasa Pengurusan Bencana Bahagian Betong untuk kedua-dua insiden ini namun sehingga sekarang, tindakan di lapangan belum bermula. Saya amat bimbang sekiranya tiada tindakan segera diambil, kejadian yang lebih buruk termasuk kerosakan harta benda atau kehilangan nyawa boleh berlaku.

Jalan Kabong-Roban

Tuan Speaker, jalan Kabong-Roban merupakan satu-satunya jalan penghubung Pekan Kabong dan penempatan di sepanjang jalan tersebut dengan tempat-tempat lain. Saya ingin mengucapkan ribuan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak kerana meluluskan dana RM4 juta untuk pemasangan lampu solar di sepanjang jalan tersebut. Setakat hari ini, pemasangan telah 80% siap. Bila siap sepenuhnya nanti, aspek keselamatan iaitu pencahayaan sudah tentu akan memberi keyakinan pemandu lebih-lebih lagi pemandu wanita sampai ke destinasi yang dituju dengan selamat. Walau bagaimanapun, keadaan jalan yang tidak rata dan berlubang menjadi ancaman keselamatan kepada pemandu-pemandu lebih-lebih lagi mereka yang menggunakan motosikal. Maka, saya minta agensi bertanggungjawab dalam penyelenggaraan jalan Kabong-Roban bertindak segera untuk menaik taraf jalan tersebut.

Kompleks Sukan Kabong

Tuan Speaker, peruntukan berjumlah RM30 juta telah diluluskan menerusi agensi Pembangunan Bahagian Betong (BDDA) bagi projek cadangan membina sebuah kompleks sukan dan sebuah stadium tertutup di Daerah Kabong. Pihak Pusat Khidmat N.40 Kabong telah mengemukakan senarai cadangan konsultan kepada pihak BDDA dan difahamkan pihak BDDA telah menghantar senarai berkenaan kepada pihak Perbadanan Sukan Sarawak (SSC) pada 27 Januari tahun ini. Namun, status masih *pending* sehingga sekarang. Lawatan tapak telah diadakan pada 24 Februari 2025. Saya mohon kementerian berkaitan mengambil tindakan segera terhadap perkara ini.

Sektor Pelancongan

Tuan Speaker, oleh kerana pada tahun ini kita tidak menganjurkan *Kabong International Kite Festival*, sebagai ganti kita akan menganjurkan *Kabong International Beach Trail Marathon* yang dijadualkan pada 14 September 2025 di Pantai Tanjung Kembang, Kabong, Sarawak.

Acara ini menawarkan empat kategori perlumbaan iaitu 6 kilometer, 12 kilometer, 25 kilometer dan 50 kilometer dengan jarak 25 kilometer dan 50 kilometer terbuka kepada peserta antarabangsa. Saya mahu cadangkan agar acara antarabangsa ini dimasukkan di dalam kalendar pelancongan dan mendapat sokongan pihak kementerian yang berkenaan.

Tanah Perkuburan Islam Kabong

Tuan Speaker, Lembaga Amanah Kebajikan Islam Kabong (LAKIK) memainkan peranan penting dalam menjaga kebajikan umat Islam di Kabong termasuk pengurusan tanah perkuburan Islam. LAKIK telah mengemukakan permohonan untuk menggunakan tanah milik Kerajaan iaitu di Lot 97, Blok 14, Kalaka Land District bagi pembesaran tanah perkuburan Islam, Kabong. Namun, agensi yang dipertanggungjawabkan masih tidak memberi respon yang positif terhadap permohonan LAKIK. Mohon jawapan dalam penggulungan Menteri nanti.

Balai Bomba Kabong

Tuan Speaker, saya mahu kementerian berkaitan menyegerakan pembinaan Balai Bomba di Kabong. Untuk makluman Tuan Speaker, sebuah Balai Bomba kategori D sudah diluluskan untuk dibina di Kabong baru-baru ini. Kewujudan Balai Bomba sememangnya amat dinanti-nantikan oleh penduduk di Kabong sejak dahulu lagi. Balai Bomba di Kabong ini nanti akan memainkan peranan sebagai agensi yang memberikan respon pertama dan pantas kepada penduduk di kawasan ini jika berlaku kecemasan seperti kebakaran sebelum ketibaan pasukan Bomba dari Balai Bomba dan Penyelamat Saratok yang terletak lebih kurang 50 kilometer dari Kabong. Pembinaan Balai Bomba di Daerah Kabong amat dialu-alukan oleh semua pihak kerana penduduk di Daerah Kabong kini telah mencecah lebih daripada 15 ribu orang.

Di samping itu, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada pasukan BOMBA Sukarela Kabong yang dipimpin oleh Penghulu Haji Rahman bin Haji Kapok yang telah banyak melaksanakan tugas-tugas kebombaanan dan penyelamat di kawasan Kabong.

Timbalan Speaker: Times up, Ahli Yang Berhormat.

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Ya, Tuan Speaker. Ini yang saya tercicir tadi Tuan Speaker.

Timbalan Speaker: Your last *tambah*.

Pembinaan Masjid Kampung Sessang Yang Baharu

Tuan Speaker, penduduk Kampung Sessang kini terpaksa menggunakan Balai Raya Abdul Taib Mahmud sebagai masjid sementara setelah Masjid Ar-Rahman disahkan tidak selamat digunakan sejak April tahun 2022.

Timbalan Speaker: Ahli Yang Berhormat, dua minit lagi kita 6.30 petang...*(Interruption)*...

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Ya, saya akan percepatkan.

Timbalan Speaker: You cannot go beyond 6.30 p.m.

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Setelah berusaha mencari tapak yang sesuai untuk masjid baharu, akhirnya tapak baharu yang paling sesuai telah ditemui dengan kesudian seorang hamba Allah bernama Mohammad Noh bin Mohammad Zain yang telah sudi mewakafkan sebahagian daripada tanahnya iaitu Lot 236, Blok 9, Kalaka Land District sebagai tapak masjid baharu untuk penduduk Kampung Sessang. Bagi pihak penduduk Kampung Sessang, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih yang tidak terhingga kepada saudara Mohammad Noh bin Mohammad Zain, semoga Allah S.W.T. membalas segala kebaikan tuan dengan sebaik-baik balasan. Insya-Allah. Selepas ini, adalah diharapkan agar pihak Majlis Islam Sarawak dengan kadar yang segera memainkan peranan memastikan pembinaan masjid baharu Kampung Sessang dilaksanakan tanpa ada halangan. Tuan Speaker, I am compelled to respond to the speech by YB Padungan with regards to the...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: You only have one minute...*(Interruption)*...

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Yes, but this is a very important, Tuan Speaker. The joint declaration by YAB Prime Minister and YAB Premier on the 21st of May, I must say that the Member for Padungan has...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: I, my virtue of Standing Order 9, I will extend the Dewan beyond 6.30 p.m. until you finish since you are the last speaker, with my power under Standing Order 9.

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Most obliged Tuan Speaker. Can I repeat that, Tuan Speaker. Tuan Speaker, I'm compelled to response to the speech by YB Padungan with regards to the joint declaration by YAB Prime Minister and YAB Premier on the 21st of May.

I must say that the Honourable Member for Padungan has recklessly criticized the joint declaration. He failed to see that the joint declaration is made in the National and Sarawak's interest and a win-win arrangements for PETRONAS and PETROS. We, Sarawakians are grateful to Yang Amat Berhormat Premier for coming up with such solution, thus resolving the otherwise tricky issue.

Tuan Speaker, I'm almost there Tuan Speaker, but I have the liberty to go longer, isn't it because I'm the last speaker...*(Laughter)*...

Timbalan Speaker: What do you think Ahli-ahli Yang Berhormat? Should we give him another two minutes?

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Yes, thank you, thank you very much...hilang sudah...*(Laughter)*... Okay, this is quite important now Tuan Speaker.

Projek Naik Taraf Jalan Ladang DUN N.40 Kabong

Projek naik taraf jalan ladang di kawasan DUN N.40 Kabong melalui agensi pembangunan Bahagian Betong adalah sebahagian daripada usaha berterusan untuk meningkatkan taraf ekonomi pekebun-pekebun kecil di kawasan Kabong. Selaras dengan matlamat untuk memacu transformasi

sosioekonomi di Bahagian Betong menjelang tahun 2030, beberapa projek jalan ladang di Kabong telah dilaksanakan untuk memudahkan pergerakan penduduk serta meningkatkan kemudahan pengangkutan hasil pertanian.

Projek ini termasuklah menaik taraf jalan ladang yang menghubungkan kawasan pertanian dengan jalan utama. Kerajaan Sarawak melalui agensi BDDA telah memperuntukkan RM15 juta untuk menaik taraf jalan ladang di kawasan DUN N.40 Kabong. Sepanjang 47.65 km jalan ladang telah dilaksanakan menerusi peruntukan ini yang juga telah memberi manfaat kepada seramai 28 pemohon.

Untuk makluman Tuan Speaker, peruntukan disalurkan oleh BDDA yang sedia ada adalah tidak mencukupi bagi penambahan permohonan baharu peserta-peserta yang terdiri daripada kalangan pekebun-pekebun kecil yang mahukan projek naik taraf jalan ladang dibina di kawasan mereka di sekitar DUN N.40 Kabong.

Untuk makluman Tuan Speaker juga, permohonan baharu telah melibatkan seramai 636 peserta iaitu dengan pelaksanaan 72 km bagi kerja menaik taraf jalan ladang yang telah pihak kita terima setakat tahun ini yang memerlukan penambahan peruntukan berjumlah RM30 juta secara keseluruhan.

Sehubungan dengan itu, besarlah harapan saya agar Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dapat mempertimbangkan permohonan penambahan peruntukan kepada pelaksanaan projek menaik taraf jalan ladang di kawasan DUN N.40 Kabong.

Tuan Speaker, demikianlah beberapa cadangan serta isu yang telah saya nyatakan dan mohon diberi perhatian dan tindakan yang sewajarnya. Semoga niat dan urusan kita dipermudahkan untuk memberi khidmat terbaik kepada rakyat selari dengan slogan "*Utamakan Sarawak*". Bagi pihak rakan-rakan *Backbenchers* yang lain, saya ingin memohon kepada Yang Berhormat Menteri-menteri agar memberi respon kepada semua perkara yang mereka bangkitkan dalam perbahasan selama tiga hari ini. Ada *Backbenchers* merungut kerana perkara yang mereka bangkitkan tidak diberi perhatian dan jawapan oleh Yang Berhormat Menteri dalam penggulungan mereka.

Saya ingin mengambil kesempatan ini juga untuk mengucapkan selamat menyambut Hari Gawai Dayak kepada semua Ahli-ahli Yang Berhormat yang meraikannya. Dan saya juga ingin mengucapkan Selamat Hari Raya Aidilfitri kepada muslimin dan muslimat, Aidiladha. Mohon maaf, tersasul saya walau pun sudah diberi *injury time*. Aidiladha kepada muslimin dan muslimat di mana jua berada. Akhir sekali, Kabong dengan sukacitanya menyokong Usul Penghargaan atas Ucapan Tuan Yang Terutama Yang di-Pertua Negeri Sarawak...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Terima kasih...*(Interruption)*...

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Semasa Mesyuarat Pertama bagi Penggal Keempat Dewan Undangan Negeri Sarawak Ke-19 kali ini...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Terima kasih...*(Interruption)*...

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Sekian, Wabillahi taufiq Wal hidayah, Wassalamu'alaikum Warahmatullahi Wabarakatuh...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Waalaikumussalam. Terima kasih Yang Berhormat Kabong.

YB Dato Mohd. Chee bin Kadir: Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih kepada Ahli-ahli Yang Berhormat. It's with your indulgence he got the luxury of time. That's the beauty of being the last speaker. He waited for 60 over people ya, Yang Berhormat-Yang Berhormat lain to speak. So, the last one. Anyway.

*Dari Tamin ke Kampung Stakan,
Hari Isnin kita sambung perbahasan.*

Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is now adjourned, and the House shall resume its sitting at 9.00 a.m. on Monday, 26th May 2025, Insya-Allah.

(Mesyuarat ditangguhkan pada pukul 6.37 petang)